

НОВІ ФОРМАТИ ОСВІТИ

*К. А. Дмитренко, М. В. Коновадова,
О. П. Семиворож, С. В. Бекетова*

ЗВИЧАЙНІ ФОРМИ РОБОТИ – НОВИЙ ПІДХІД:

РОЗВИВАЄМО КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Харків
Видавнича група «Основа»
2018

УДК 37.02
Д53

Серія «Нові формати освіти»
Започаткована 2015 року

Дмитренко К. А.
Д53 Звичайні форми роботи — новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. / К. А. Дмитренко, М. В. Коновалова, О. П. Семиволос, С. В. Бекетова. — Х. : ВГ «Основа», 2018. — 119 [1] с. : табл., схеми, рис. — (Серія «Нові формати освіти»).

ISBN 978-617-00-3240-9.

Посібник містить докладний та зрозумілий виклад вимог нової української школи щодо формування в учнів необхідних компетентностей. Схарактеризовано інтерактивні методи й візуальні засоби навчання, розглянуто їхню роль у розвитку ключових та предметних компетентностей на прикладі викладання окремих предметів шкільного курсу.

Для вчителів-предметників ЗНЗ, викладачів коледжів і технікумів, студентів відповідного фаху педагогічних вишів.

УДК 37.02

ISBN 978-617-00-3240-9

© Дмитренко К. А., Коновалова М. В.,
Семиволос О. П., Бекетова С. В., 2017
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2018

ЗМІСТ

Передмова	4
Дороговказ компетентностями: учителям-початківцям і не тільки	6
Що таке компетентності?	6
Ключові компетентності учня нової української школи	7
Європейський погляд на ключові компетентності	10
У пошуках нових методик...	19
Вимоги до уроку згідно з новими форматами освіти	19
Від теорії до практики	21
Аналіз учителем етапів уроку з урахуванням компетентнісного підходу	23
Кожен крок — це творчий пошук	32
Універсальні форми й методи навчання, що стануть у пригоді всім учителям-предметникам	32
«Метод проектів»	32
«Велике коло»	33
«Аналіз дилеми (проблеми)»	34
«Запитання до тексту»	34
«Сторінка зі щоденника»	34
«Конкурс літописців»	35
«Рекламна пауза»	35
«Відгадай, хто я»	36
«Мудрі сови»	36
«Інфокарусель»	37
«Інфовідгадайка»	38
Форми та методи навчання: наочні приклади	40
«Асоціативний куш» («Грунування»)	40
«Мікрофон»	42
«Доміно» («Лото»)	43
«Відстрочена відгадка»	45
«Мозковий штурм»	46
«Карусель»	48
«Акваріум»	49
«Коло ідей»	51
«Рольова гра» («Моделювання»)	53
«Кубування»	56
«Дерево рішень»	57
«Ажурна пилка»	59
«Прес»	61
«Діаграма Венна» («Кола Венна»)	63
«Ринг»	64
«Броунівський рух»	66
«Шість мислячих капелюхів» (за Е. де Боне)	68
«Таблиця Елвермана»	70
«Займи позицію»	71
«Кейс-технології» («Кейс-метод», «Метод кейсів»)	73
«Мозаїка»	77
«Втрачена інформація»	79
Візуальні засоби навчання як засіб формування й розвитку ключових компетентностей учнів	80
Інфографіка	81
Ментальні карти	88
Буктрейлер	96
Соціальні сервіси	100
Післямова	112
На допомогу педагогам	113
Література	117

ПЕРЕДМОВА

Дати дітям радість праці, радість успіху у навчанні, запалити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності — це перша заповідь виховання. Успіх у навчанні — єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів та бажання вчитися.

В. О. Сухомлинський

Якщо в однієї людини є яблуко й у іншої є яблуко, то після обміну в них залишиться по одному яблуку. Але якщо в однієї людини є ідея і в іншої є ідея, то після обміну в них залишиться по дві ідеї.

Дж. Б. Шоу

Новітнє суспільство висуває до освіти нові вимоги, однією з яких є формування особистостей, що спроможні ухвалювати неординарні рішення й ефективно налагоджувати взаємини у швидкоплинній реальності. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін — ці риси особистості дуже важливі на сучасному етапі історичного розвитку, а їх формування потребує реалізації нових підходів до процесу навчання.

Наразі докорінні зміни в освіті орієнтують учителів на відмову від авторитарного стилю навчання на користь гуманістичного підходу й застосування методів, що сприяють розвитку творчих засад особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Сучасний випускник навчального закладу має бути конкурентоспроможним на ринку праці, усебічно освіченим, здатним знайти вихід з будь-якої ситуації та зважитися на відповідне рішення. Тому в умовах реформи середньої освіти особливого значення набуває проблема вдосконалення технології навчання. Зміни, що відбуваються в суспільстві, зумовили пошук нових освітніх концепцій. Нині випускники потребують не тільки ґрунтовних знань із предметів, а й високого рівня розвитку різних типів компетентностей. Посилення глобалізаційних і трансформаційних процесів у світовій економіці, удосконалення технологій, збільшення конкуренції на ринку праці спонукають підприємців спрямовувати інвестиції в розвиток людських ресурсів.

Пріоритетним напрямом розвитку сучасної вітчизняної та світової освіти є перенесення акцентів зі знань і вмінь (як основних результатів навчання) на формування в учнів системи компетентностей. Необхідно виробити в школярів уміння здійснювати вибір, ефективно використовувати обмежені ресурси, вести перемовини, ухвалювати виважені рішення. Майбутній спеціаліст має вміти навчатися, вільно застосовувати новітні технології, працювати в команді, оперативно знаходити необхідну інформацію й використовувати її для розв'язання нагальних проблем.

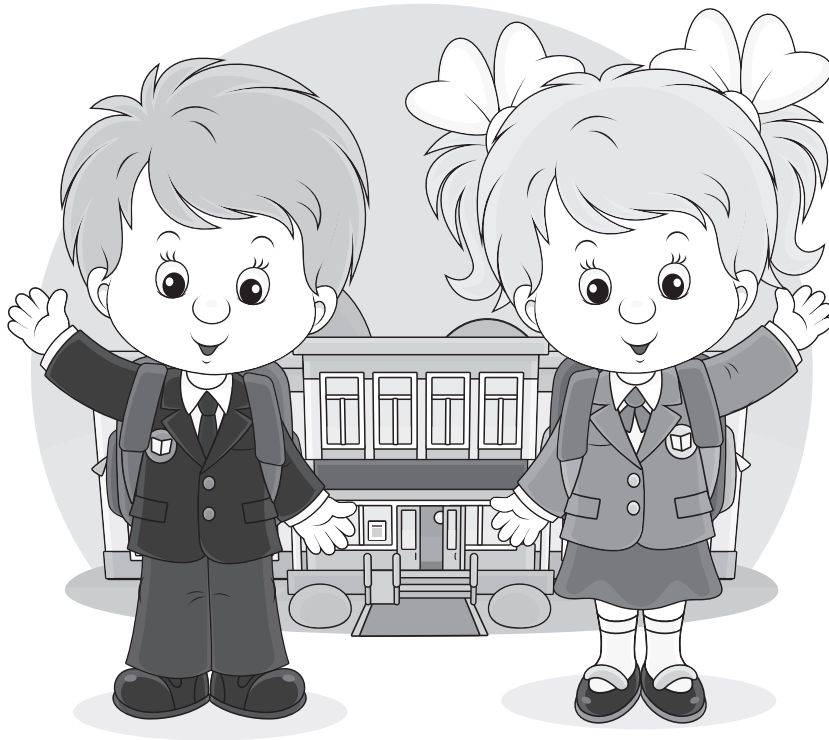
Відтак, за умов модернізації української школи актуальним стає компетентнісний підхід в освіті, який пов'язаний передусім з особистісно орієнтованим та діяльнісним підходами до навчання, оскільки ґрунтується на особистості учня й може бути реалізованим і перевіреном тільки під час виконання конкретним учнем певного комплексу дій. Компетентнісний підхід потребує трансформування змісту освіти, перетворення його з моделі, яка об'єктивно

існує для всіх учнів, на суб'єктивні надбання одного учня, які можна оцінити. Компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, які розглядають не як обсяг опанованої дитиною інформації, а як здатність школяра діяти у різних проблемних ситуаціях.

Випусник Нової української школи — це особистість

Завдання реалізації компетентнісного підходу відображені у нормативних документах про освіту: Державному стандарті базової і повної загальної освіти, Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів, навчальних програмах з предметів освітньої галузі. Найголовнішим у роботі педагогів є те, що запровадження компетентностей у шкільну практику дозволяє розв'язати типову для української освіти проблему: коли учні добре опанували теоретичні знання, але не здатні застосувати ці знання у конкретній життєвій (чи навіть проблемній) ситуації.

ДОРОГОВКАЗ КОМПЕТЕНТНОСТЯМИ: УЧИТЕЛЯМ-ПОЧАТКІВЦЯМ І НЕ ТІЛЬКИ

Освіта — найпотужніша зброя
для змінювання світу.

Н. Мандела

ЩО ТАКЕ КОМПЕТЕНТНОСТІ?

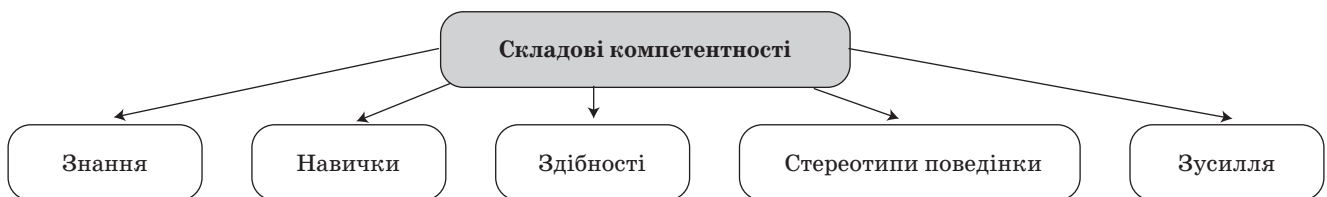
Варто зазначити, що не існує єдиного узгодженого означення та переліку ключових компетентностей, оскільки компетентності — це насамперед вимоги суспільства до підготовки його громадян. Отже, такий перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму певної країни або регіону. Досягти такого узгодження можна не завжди: наприклад, під час реалізації міжнародного проекту «Визначення та добір ключових компетентностей», здійснюваного Організацією економічного співробітництва й розвитку й національних інститутів освітньої статистики Швейцарії та США, ключові компетентності визначено не було. Сьогодні важливо сформуванати людину, здатну ухвалювати відповідальні рішення, критично мислити, творчо розв'язувати проблеми, самореалізовуватися, — тобто компетентну особистість. Компетентнісне ставлення особистості до життя означає потребу в самопізнанні, саморегулюванні в різних видах творчої діяльності, уміння об'єктивно розв'язувати життєві проблеми. Відомо, що складовими успішної людини є освіченість, культура, соціальна адаптація та творча самореалізація. Саме на формування цих якостей спрямований компетентнісний підхід у навчанні.

Сучасні вчителі мають усвідомити, що:

- головним є не предмет, якого вони навчають, а особистість, яку вони формують;
- будь-яка людина знайде своє місце в житті, якщо навчиться всього необхідного для реалізації своїх планів;
- кожна думка, висловлена учнем, має право на існування й варта уваги.

Ідеал сучасного навчання — особистість із гнучким розумом, зі швидкою реакцією на все нове, з ідеальними комунікативними здібностями.

Компетентності — це якості, набуті завдяки проживанню ситуацій, рефлексії досвіду. Для розуміння цього поняття необхідно розглянути його складові докладніше.

➔ **Знання** — це добірка фактів, необхідних для виконання конкретної роботи. Знання — ширше за навички поняття. Знання є інтелектуальним контекстом, у якому працює людина.

➔ **Навички** — це володіння засобами й методами виконання певного завдання. Навички виявляються в широкому діапазоні: від фізичної сили та вправності до спеціалізованого навчання. Загальним для навичок є їхня конкретність.

- ➔ *Здібності* — вроджені здібності до виконання конкретного завдання. Здібності також є приблизним синонімом обдарованості.
- ➔ *Стереотипи поведінки* — видимі форми дій, що їх вживають для виконання завдання. Поведінка містить успадковані й набуті реакції на ситуації та подразники. У нашій поведінці відбиваються наші цінності, етика, переконання й реакції на навколишній світ. Коли людина демонструє впевненість у собі, формує з колеґ команду або виявляє схильність до дій, тоді її поведінка відповідає вимогам спільноти.
- ➔ *Зусилля* — це свідоме застосування ментальних і фізичних ресурсів з певною метою. Зусилля є підґрунтям робочої етики, адже можна пробачити брак таланту або помірні здібності, але ніколи — недостатність зусиль. Без зусиль людина нагадає сповнені здібностей вагони без локомотива, що мляво стоять на рейках.

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2016 року Міністерство освіти й науки України запропонувало до обговорення педагогічній та освітній громаді нашої країни Концепцію Нової української школи¹, у якій було наведено ключові компетентності, необхідні для формування особистості школяра в сучасних умовах.

10 ключових компетентностей Нової української школи

1. Спілкування державною і рідною (у разі відмінності) мовами.

Це вміння усно й письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття, факти й погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ — у навчанні, на роботі, удома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами.

Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно й письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття, факти й погляди (через слухання, говоріння, читання та письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності й міжкультурного спілкування.

3. Математична компетентність.

Культура логічного й алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для розв'язання прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння й використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

¹ Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Куберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян // заг. ред. М. Грищенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>12.

4. Основні компетентності в природничих науках і технологіях.

Наукове розуміння природи та сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

5. Інформаційно-цифрова компетентність.

Передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. Уміння вчитися впродовж життя.

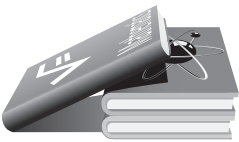
Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу (власного та колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами й інформаційними потоками, уміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Ініціативність і підприємливість.

Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства й держави. Уміння раціонально поводитися як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо.

8. Соціальна та громадянська компетентності.

Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, у родині, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати й розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини й підтримка соціокультурного різноманіття.

9. Обізнаність та самовираження у сфері культури.

Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення й поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. Екологічна грамотність і здорове життя.

Уміння розумно й раціонально користуватися природними ресурсами в межах сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя та здоров'я людини, здатність і бажання дотримувати здорового способу життя.

Після плідного та тривалого обговорення рішенням Колегії Міністерства освіти й науки України від 27.10.2016 р. Концепцію Нової української школи було ухвалено (див. презентацію, оновлену 03.04.2017 р.)¹, а ключові компетентності набули такого вигляду:

Ключові компетентності Нової української школи

- 01. Спілкування державною і рідною (у разі відмінності) мовами.
- 02. Спілкування іноземними мовами.
- 03. Математична грамотність.
- 04. Компетентності в природничих науках і технологіях.
- 05. Інформаційно-цифрова компетентність.
- 06. Уміння вчитися впродовж життя.
- 07. Соціальні та громадянські компетентності.
- 08. Підприємливість.
- 09. Загальнокультурна грамотність.
- 10. Екологічна грамотність і здорове життя.

Під ключовими маються на увазі найуніверсальніші за характером і ступенем застосування компетентності, що формуються в межах кожного навчального предмета: по суті, ключові компетентності — це компетентності надпредметні. Їх слід відрізнити від освітніх компетентностей, тобто від тих, що моделюють діяльність учня для його повноцінного життя в майбутньому. Наприклад, до певного віку людина ще не здатна реалізувати якусь певну компетентність, але це не означає, що її не слід формувати в дитині. У цьому випадку говорять про освітню компетентність.

Освітня компетентність — вимога до освітньої підготовки, виражена сукупністю взаємопов'язаних смислових орієнтирів, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня щодо певного кола об'єктів реальності, які необхідні для здійснення особистісно й соціально значущої продуктивної діяльності.

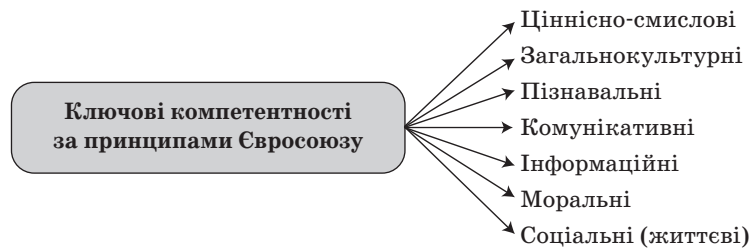
¹ Реформа загальної середньої освіти: Нова українська школа [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%2017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-\(2\).pdf](http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%2017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-(2).pdf).

Компетентності для учня — це образ його майбутнього, орієнтир для опанування. У період навчання в дитини формуються окремі складові цих «дорослих» компетентностей, а для того, щоб не тільки готуватися до майбутнього, а й жити сьогодні, маленька людина опановує ці компетентності з освітньої точки зору. Освітні компетентності належать не до всіх видів діяльності, у яких бере участь дорослий фахівець, а тільки до тих, що є складовими загальноосвітніх галузей та навчальних предметів. Такі компетентності втілюють предметно-діяльнісну частину загальної освіти.

Науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь і навичок, спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в дітях здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому важливим є усвідомлення самого поняття компетентності: розуміння, які саме компетентності та в який спосіб необхідно формувати, що саме має бути результатом навчання.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

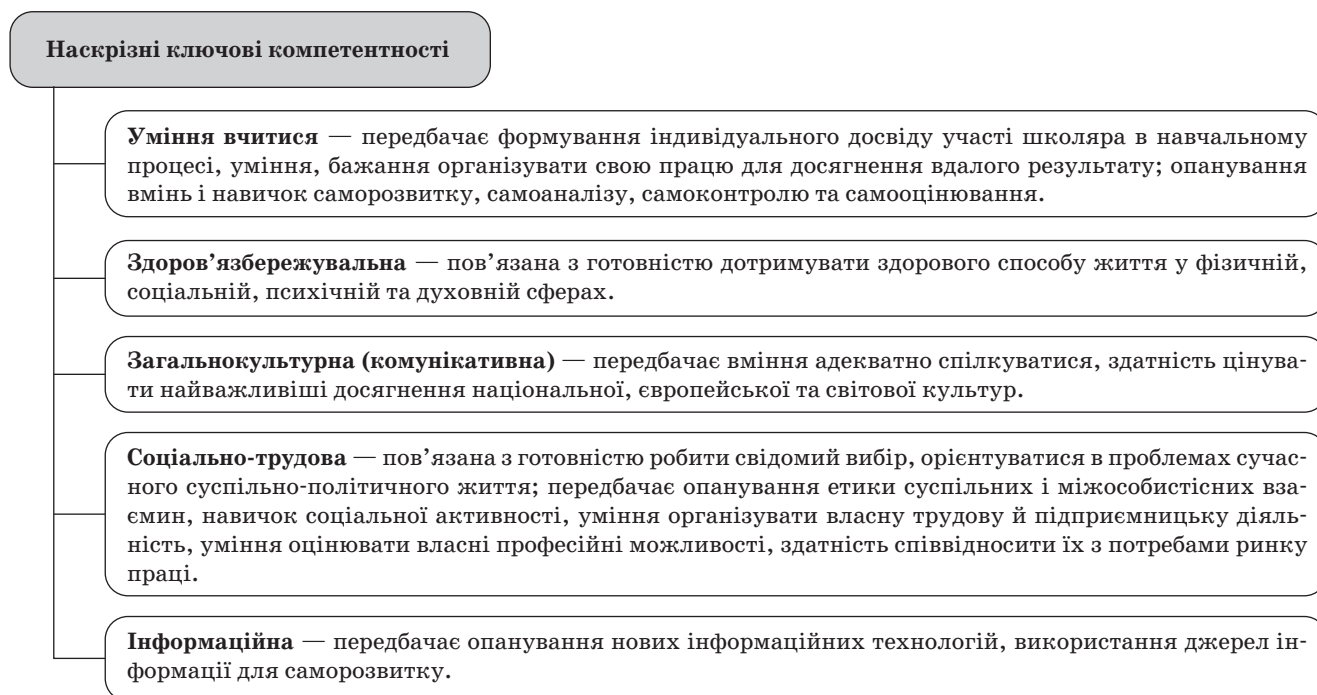
Ці ключові компетентності мають спонукати учнів:

вивчати	{	• отримувати користь із досвіду, • пов'язувати свої різногалузеві знання й упорядковувати їх, • організовувати власні прийоми вивчення, • розв'язувати проблеми, • самостійно займатися своїм навчанням;
шукати	{	• запитувати різні бази даних, • опитувати оточення, • консультуватися з експертами, • здобувати інформацію, • працювати з документами та класифікувати їх;
думати	{	• пов'язувати події минулого та сьогодення, • критично ставитися до різних аспектів розвитку суспільства, • протистояти непевності та складності, • обирати певну позицію в дискусіях і мати власну думку, • бачити важливість політичного й економічного оточення, у якому відбуваються навчання та робота, • оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям і споживанням, а також із навколишнім середовищем, • оцінювати твори мистецтва й літератури;
співпрацювати	{	• співпрацювати та працювати в групі, • ухвалювати рішення, залагоджувати розбіжності й конфлікти, • домовлятися з оточуючими, • розробляти й виконувати контракти;

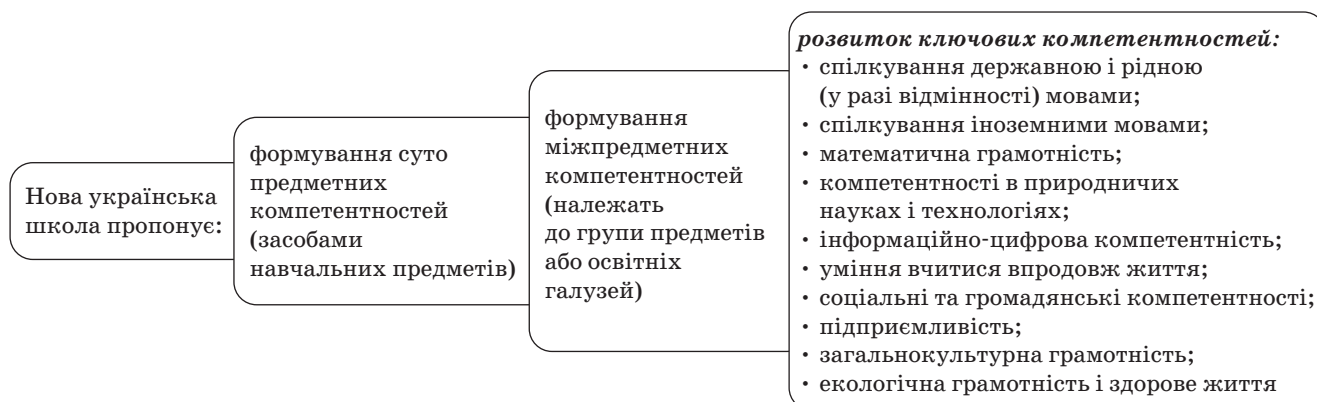
- братися за справу
  - включатися в проект,
  - відповідати за результат,
  - входити до групи або колективу та робити свій внесок,
  - злагоджено працювати в групі або колективі,
  - організувати власну роботу,
  - застосовувати обчислювальні й моделюючі прилади;
- адаптуватися
  - використовувати нові технології інформації та комунікації,
  - пристосовуватися до швидкоплинних змін,
  - стійко долати труднощі,
  - відшукувати нові, неординарні рішення.

Найуніверсальнішими є ключові компетентності, які формуються за допомогою міжпредметних і предметних засобів. Виокремлюють п'ять наскрізних ключових компетентностей.

Формування ключових компетентностей неможливе без формування суто предметних компетентностей.

Компетентності нової української школи

Компетентнісний підхід є особливо продуктивним для розроблення сучасних систем технологічної підготовки школярів. Сутність цього підходу полягає в переважанні позапредметних, особистісно значущих знань і вмінь над предметними знаннями, адже досвід свідчить: найбільш соціально адаптованими є люди, які володіють не сумою академічних знань, а сукупністю особистісних якостей — ініціативністю, підприємливістю, творчим підходом до справи, умінням самостійно ухвалювати рішення.

Компетентності — це динамічна комбінація знань, умінь, цінностей та ставлень на їхній основі, які визначають здатність ОСОБИСТОСТІ успішно розв'язувати життєві проблеми, провадити професійну і подальшу навчальну діяльність. Перелік компетентностей Нової української школи ґрунтується на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти» (18.12.2006 р.)¹, але не обмежується ними.

Компетентності за Європейською довідковою системою та вітчизняними Державними освітніми стандартами

Європейська довідкова система (European Reference Framework) ¹	Українські Державні стандарти загальної освіти	
	початкової ²	базової і повної середньої ³
<p>Спілкування рідною мовою (англ. <i>Communicating in a mother tongue</i>) — можливість висловлювати й пояснювати поняття, думки, почуття, факти й погляди як в усній, так і в письмовій формі (сприймання на слух, монологічне мовлення, читання й письмо), взаємодіючи на мовному рівні в усіх соціальних і культурних контекстах (під час навчання та професійної підготовки, на роботі, удома й на дозвіллі).</p> <p>Спілкування іноземними мовами (англ. <i>Communicating in a foreign language</i>) загалом подібне до спілкування рідною мовою відповідно до бажань чи потреб особистості. Спілкування іноземною мовою також передбачає такі вміння, як посередництво й уміння порозумітись у міжкультурному середовищі. Рівень мовних умінь особистості різнитиметься в межах чотирьох аспектів (сприймання на слух, монологічного мовлення, читання й письма), різних мов, різних соціальних і культурних середовищ, оточення, за умови різних потреб та/або інтересів.</p> <p>Знання математики та загальні знання у сфері науки й техніки (англ. <i>Mathematical, scientific and technological competences</i>):</p> <p>а) знання математики — це можливість розвивати й застосовувати математичне мислення для розв'язання завдань у повсякденних ситуаціях. У формуванні здібності до кількісного мислення процес і діяльність важливі так само, як і знання.</p>	<p>Громадянська компетентність — здатність особистості активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки для розвитку демократичного суспільства.</p> <p>Міжпредметна компетентність — здатність дитини застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, що належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей.</p> <p>Комунікативна компетентність — здатність особистості застосовувати в конкретному спілкуванні знання мов, способи взаємодії з оточуючими й віддаленими людьми та подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями.</p> <p>Соціальна компетентність — здатність дитини продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі та функції у колективі</p>	

¹ Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18.12.2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_975.

² Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>.

³ Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 (зі змінами, внесеними Постановою КМУ від 07.08.2013 р. № 538) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

Європейська довідкова система (European Reference Framework) ¹	Українські Державні стандарти загальної освіти	
	початкової ²	базової і повної середньої ³
<p>Знання математики передбачає (різною мірою) здатність і готовність застосовувати математичний спосіб мислення, логічне й просторове мислення та власне застосування математичних знань (формул, моделей, конструкцій, графіків і діаграм);</p> <p>б) <i>знання у сфері науки</i> означають здатність і готовність використовувати основи знань та методології для пояснення світу природи, для того щоб визначити проблему й дійти висновку, заснованого на доказах;</p> <p>в) <i>знання у сфері техніки</i> розглядається як застосування цих знань і методології у відповідь на сприйняття бажань та потреб людини. Знання у сфері науки й техніки передбачають розуміння змін, спричинених людською діяльністю, та відповідальність кожного громадянина за цю діяльність.</p> <p>Навички роботи з цифровими носіями (англ. <i>Digital competences</i>) передбачають упевнене й критичне використання технологій інформаційного суспільства (далі — ТІС) для роботи, відпочинку та спілкування. Основні навички у ТІС: використання комп'ютерів для пошуку, оцінювання, зберігання, поширення, представлення й обміну інформацією та для спілкування й участі в роботі об'єднаних мереж через інтернет. Навчання заради здобуття знань (англ. <i>Learning to learn</i>) — це здатність досягати результатів у наполегливому навчанні, організовувати своє навчання, зокрема завдяки ефективному використанню часу й інформації, індивідуально й у групах. Ця компетентність передбачає усвідомлення власних потреб у навчанні та налагодження процесу навчання, визначення доступних можливостей і вміння долати труднощі для успішного навчання; здобуття, опрацювання й опанування нових знань і навичок та водночас пошук і використання настанов. Навчання заради здобуття знань вимагає від особистості використання попереднього досвіду навчання й життєвого досвіду для застосування знань і навичок у різному середовищі: удома, на роботі, під час здобуття освіти та професійної підготовки. Мотивація й упевненість — провідні ознаки цієї компетентності.</p> <p>Соціальні та громадянські навички (англ. <i>Social and civic competences</i>) містять уміння особистісного, міжособистісного й міжкультурного характеру та стосуються всіх форм поведінки, які люди використовують для ефективної й конструктивної участі у соціальному та трудовому житті, особливо у суспільстві, яке стає дедалі різноманітнішим, та у розв'язанні конфліктів (за потреби). Уміння громадянського характеру допомагають повною мірою брати участь у демократичному суспільному процесі.</p> <p>Ініціативність і практичність (англ. <i>Sense of initiative and entrepreneurship</i>) передбачають уміння особистості втілювати в життя ідеї, що передбачають творчість, інноваційний підхід і ризик, а також уміння планувати й організовувати проекти для досягнення мети. Це допомагає усвідомити етичні цінності, ефективно керувати, визначити середовище праці й використовувати наявні можливості, а також слугує підґрунтям для формування більш конкретних навичок і знань, необхідних для ініціювання чи підтримки соціальної й комерційної діяльності.</p>	<p>Предметна компетентність — опанований учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предметної діяльності, пов'язаної з навчанням, його перетворенням і застосуванням.</p> <p>Міжпредметна естетична компетентність — здатність орієнтуватися в різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва.</p> <p>Предметна мистецька компетентність (зокрема, музична, образотворча, хоореографічна, театральна, екранна) — здатність до пізнавальної та практичної діяльності у певному різновиді мистецтва.</p> <p>Предметна математична компетентність — здатність дитини створювати математичні моделі процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язання навчально-пізнавальних і практично орієнтованих завдань.</p>	<p>Предметна (галузева) компетентність — набутий учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з опануванням, розумінням і застосуванням нових знань.</p> <p>Міжпредметна естетична компетентність — здатність виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва.</p> <p>Предметна мистецька компетентність — здатність до розуміння та творчого самовираження у сфері музичного, образотворчого й інших видів мистецтва, що формується під час сприймання творів таких видів мистецтва та їх практичного опанування.</p> <p>Загальнокультурна компетентність — здатність дитини аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному й духовному контекстах сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності.</p> <p>Здоров'язбережувальна компетентність — здатність дитини застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетентностей, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.</p>

Європейська довідкова система (European Reference Framework) ¹	Українські Державні стандарти загальної освіти	
	початкової ²	базової і повної середньої ³
<i>Обізнаність і самовираження у сфері культури</i> (англ. <i>Cultural awareness and expression</i>) — це вміння оцінювати творче вираження ідей, досвіду й емоцій у всіх видах засобів масової інформації (включно з музикою, літературою, образотворчим мистецтвом)	<i>Предметна природознавча компетентність</i> — здатність дитини розв'язувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина—природа»	<i>Інформаційно-комунікаційна компетентність</i> — здатність дитини використовувати інформаційно-комунікаційні технології й відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань. <i>Проектно-технологічна компетентність</i> — здатність дитини застосовувати знання, уміння й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності

Цікавий і доступний для вчителів перелік компетентностей подано у роботах відомих сучасних педагогів — Андрія Вікторовича Хуторського, Лесі Василівни Бутрин та ін.

Ключові компетентності (за А. В. Хуторським)¹

Назва компетентності	Характеристика компетентності
Ціннісно-сміслова	Уміння визначати життєві цінності та цілі; уміння усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення
Загальнокультурна	Уміння вирізняти особливості національної й загальнолюдської культури; уміння бачити й усвідомлювати засади сімейних, соціальних, суспільних традицій; розуміння ролі науки та релігії в житті людини
Навчально-пізнавальна	Навички навчально-пізнавальної діяльності: уміння розрізняти факти й домисли, володіння вимірювальними навичками, використання різних методів пізнання
Інформаційна	Уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати, перетворювати (трансформувати), зберігати й відтворювати інформацію
Комунікативна	Уміння спілкуватись усно й письмово, з різною кількістю людей (у парі, у групі), рідною та іноземною мовою, у різних соціокультурних ситуаціях (бесіда, дискусія, інтерв'ю; уміння поставити запитання, відрекомендувати себе)
Соціально-трудова	Уміння налагоджувати контакти в родині, у трудовому колективі, у спонтанних (тимчасових) групах; обізнаність з питань економіки та права, політики, державного устрою; уміння свідомо обирати фах (зважаючи на свої нахили, здібності, стан здоров'я тощо)
Особистісного самовдосконалення	Навички фізичного, духовного, інтелектуального, професійного саморозвитку, емоційного саморегулювання й самопідтримання, пов'язані з безперервним самопізнанням, формуванням психологічної грамотності, культури мислення, зі знанням правил особистої гігієни, турботою про власне здоров'я

¹ Хуторской А. В. Компетентностный подход в обучении : науч.-метод. пособ. — М. : Изд-во «Эйдос» ; Изд-во Инст-та образования человека, 2013.

Основні освітні компетентності (за Л. В. Бутрин)¹

Соціальна компетентність	Мотиваційна компетентність	Функціональна компетентність
Співпраця; ухвалення спільних рішень; розв'язання різних ситуацій; взаєморозуміння; активність; комунікативність; вироблення своєї позиції; гнучкість застосування знань; критичне ставлення до будь-якої інформації; уміння долати труднощі	Розуміння особистих потреб; здатність до навчання; винахідливість; прагнення успіху; бажання змін; уміння застосовувати новітні технології; знаходження нестандартних рішень	Організаційне самонавчання; упорядкування своїх знань; використання баз даних; оцінювання набутих знань; представлення, обґрунтування й захист здобутих результатів; уміння оперувати знаннями; навички застосування загальнонавчальних умінь

Ключові компетентності, необхідні сучасному школяреві

Назва компетентності	Сфера виявлення компетентності	Види діяльності в межах компетентності	Навчальні предмети для формування компетентності
Спілкування державною і рідною (у разі відмінності) мовами	Спілкування з оточуючими державною та рідною мовами під час участі в навчальному процесі, у побуті й на дозвіллі	Опанування вміння усно й письмово висловлювати власні думки й почуття, брати участь у спілкуванні (зокрема, у дискусії), аргументуючи свою позицію	Українська мова й література, рідна мова й література, зарубіжна література та решта навчальних предметів
Спілкування іноземними мовами	Спілкування іноземною мовою, посередницька діяльність, міжкультурне спілкування	Розуміння іноземної мови та спілкування нею (усне й письмове) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів	Іноземні мови, інформатика, історія, фізика, хімія, біологія та ін.
Математична грамотність	Участь у навчальному процесі, суспільні, побутові та трудові стосунки	Уміння застосовувати математичні методи для розв'язання прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння й використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для розв'язання проблем	Математика, інформатика, фізика, хімія, біологія, технології, історія та ін.
Обізнаність у природничих науках і технологіях	Розуміння зв'язку природи й сучасних технологій, участь у навчальному процесі, повсякденні спостереження й аналіз	Уміння застосовувати науковий підхід (спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати) у щоденній діяльності (школа, побут, трудова діяльність)	Біологія, фізика, хімія, технології, мови та літератури (рідні й іноземні)
Інформаційно-цифрова	Інформаційні й комунікаційні технології	Опанування новітніх інформаційних технологій, здатність добирати, аналізувати, оцінювати й систематизувати інформацію. Уміння використовувати джерела інформації для власного розвитку	Усі навчальні предмети
Уміння вчитися впродовж життя	Індивідуальний досвід участі в навчальному процесі	Організація своєї праці для досягнення результату, успіху; опанування вмінь і навичок саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінювання	Усі навчальні предмети

¹ *Розвиток життєвих компетентностей на уроках української мови / упоряд. Л. В. Бутрин. — Тернопіль—Харків : Ранок, 2011. — 144 с. — (Серія «Розвиток життєвих компетентностей»).*

Назва компетентності	Сфера виявлення компетентності	Види діяльності в межах компетентності	Навчальні предмети для формування компетентності
Соціальні та громадянські	Суспільні взаємини (політика, релігія, між-національні відносини), трудові стосунки	Здатність орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя; робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, урахуваючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави. Здатність брати на себе відповідальність, ухвалювати рішення. Здатність до співпраці, уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях. Опанування етики громадянських стосунків, навичок соціальної активності, функціональної грамотності. Організація власної трудової та підприємницької діяльності; оцінювання власних професійних можливостей, здатність співвідносити їх із потребами ринку праці	Історія, географія, громадянська освіта, економіка, етика, правознавство, філософія, технології та ін.
Підприємливість	Раціональна поведінка як споживача та майбутнього трударя, повноцінного громадянина своєї держави	Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства й держави	Громадянська освіта, економіка, правознавство, математика, технології, етика, психологія та ін.
Загальнокультурна грамотність	Спілкування, толерантна поведінка в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між людьми й народами. Збереження соціальних, громадських і культурних традицій	Опанування усного й письмового спілкування у сфері культурних, мовних, релігійних відносин. Оцінювання найважливіших досягнень національної, європейської та світової культур	Українська мова й література, рідна мова й література, зарубіжна література, іноземні мови, предмети художньо-естетичного циклу, історія, етика, психологія та ін.
Екологічна грамотність і здорове життя	Дбайливе ставлення до навколишнього середовища, економне використання природних ресурсів, збереження та зміцнення фізичного, соціального, психічного й духовного здоров'я	Здатність розумно й раціонально користуватися природними ресурсами, брати участь в охороні довкілля, вести здоровий спосіб життя у фізичній, соціальній, психічній і духовній сферах	Основи здоров'я, біологія, фізична культура, географія, екологія, хімія та ін.

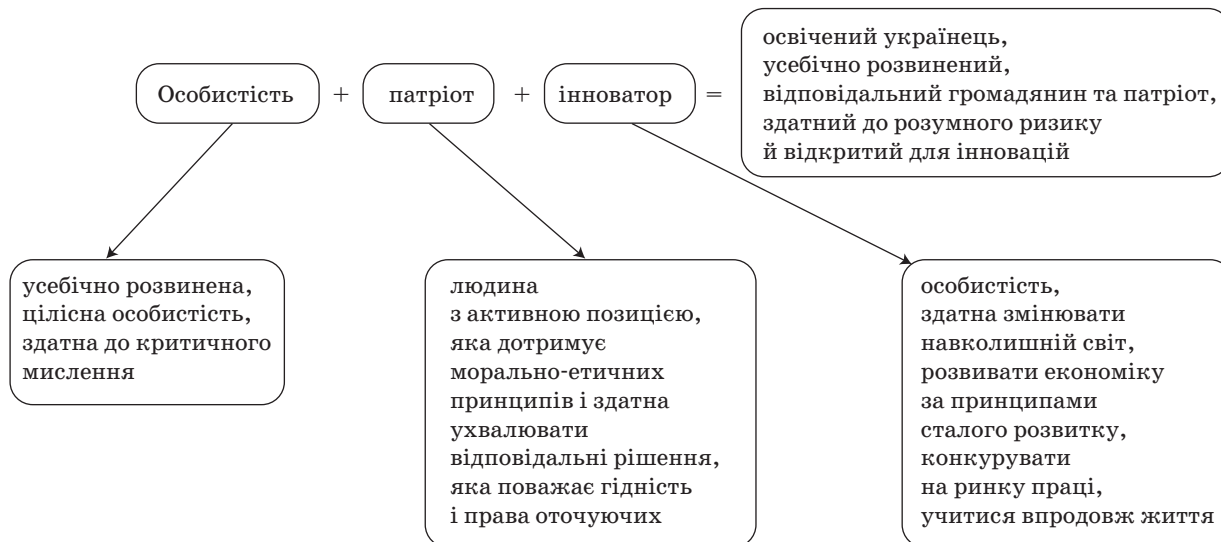
Усі згадані компетентності рівноцінно важливі та взаємопов'язані. Кожну з них діти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння та здатності:

- читати й розуміти прочитане;
- висловлювати думку усно та письмово;
- критично мислити;
- логічно обґрунтовувати власну позицію;
- виявляти ініціативу;
- творити;
- розв'язувати проблеми, оцінювати ризики й ухвалювати рішення;

- конструктивно керувати емоціями;
- застосовувати емоційний інтелект;
- співпрацювати в команді.

Наріжне питання, на яке відповідає компетентнісний підхід в освіті, — яким має бути випускник нової української школи. Відповідь на це влучно ілюструє така формула:¹

Отже, **компетентний учень** — це високоосвічена особистість, яка усвідомлює необхідність знань, має широкий світогляд, орієнтується у вирі інформації, здатна реалізувати здобуті знання у повсякденному житті, зорієнтована на навчання впродовж життя; особистість зі сформованими морально-духовними цінностями; політично обізнана й освічена в правовій галузі людина зі стійкою громадянською позицією.

У який спосіб випускник може набути цих компетентностей? Передусім слід звернути увагу на об'ємні поняття набуття й опанування. Це не засвоєння, не вивчення, не пізнання — це набуття й опанування: тобто компетентностей можна досягти тільки особистою активною та продуктивною діяльністю (не лише навчальною), особистою творчістю, особистим досвідом через пізнання соціального досвіду, його критичне осмислення, отже — через неповторне особисте буття.

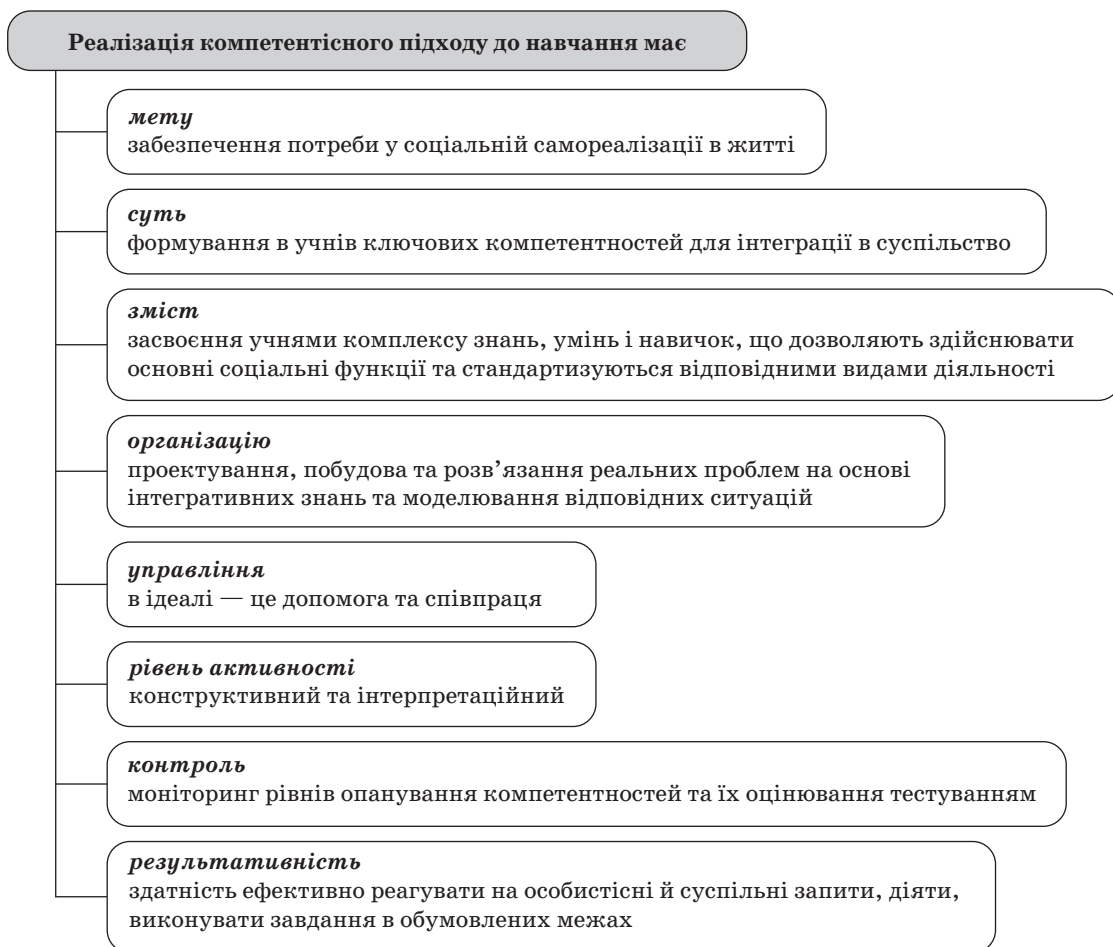
Зважаючи на зазначене вище, можна підсумувати, що освітнє середовище має вибудовуватись у такий спосіб, щоб дитина опинялася в ситуаціях, які сприяють становленню ключових компетентностей. Потрібно також пам'ятати, що компетентності обов'язково пов'язані між собою. Опановуючи будь-який спосіб діяльності, учень здобуває досвід інтеграції різноманітних результатів освіти (знань, умінь, навичок, цінностей тощо) та постановки мети. Так відбувається усвідомлення процесу управління власною діяльністю — набуття компетентностей «для життя».

Будь-який шкільний предмет посідає особливе місце у навчанні та розвитку дитини, може надати учням знання про світобудову, розставити акценти на смислових та світоглядних аспектах, допомогти знайти ціннісні орієнтири. Тому будь-яка шкільна дисципліна може стати дієвим засобом різнобічного розвитку особистості учня, формування в дитини ключових компетентностей.

¹ Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Куберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян // заг. ред. М. Грищенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>12.

Крім того, кожен учитель має розвивати вміння учнів читати, працювати з додатковою літературою, розмірковувати, говорити, аргументувати, висловлювати думки щодо побаченого й почутого, виявляти власну ініціативу, робити вибір, критично аналізувати здобуту інформацію.

Саме тому сучасний урок педагогові слід спроектувати у такий спосіб, щоб основну роботу на уроці виконували учні, а вчитель тільки виступав у ролі фасилітатора (ведучого, головуючого), провідника та спостерігача, який створює можливість для учнів застосувати набуті навички для побудови нових знань.

У ПОШУКАХ НОВИХ МЕТОДИК...

*Учитель — це той, хто не затискує, а визволяє;
не пригнічує, а підносить; не бгає, а формує;
не диктує, а навчає; не вимагає, а запитує; це той,
хто переживає з дитиною багато натхнених хвилин.*

Януш Корчак

Реформа української школи спрямована на переорієнтування процесу навчання на розвиток особистості учня, навчання його самостійного опанування нових знань. Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення взаємин, що зумовлюють принципові зміни в організації навчання, яке має спрямування на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань та вмінь учнів.

Про компетентнісний підхід до формування змісту освіти зазначено в Державних стандартах освіти, його реалізовано в Критеріях навчальних досягнень учнів. Під компетентнісним підходом розуміють спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових (базових, основних, надпредметних) та предметних компетентностей особистості.

Поняття *компетентність* традиційно вживають у значенні *коло повноважень*, а компетентність пов'язана з обізнаністю, авторитетністю, кваліфікованістю, тому в педагогічному сенсі доцільно застосовувати саме термін *компетентність*.

ВИМОГИ ДО УРОКУ ЗГІДНО З НОВИМИ ФОРМАТАМИ ОСВІТИ

Сьогодні зміст освіти не просто оновлюється, він знаходиться в процесі суттєвої деформації.

Ми відходимо від практики «постачання» школярам змісту освіти. Нова суть освіти полягає в тому, що ми повинні підтримувати допитливість та мотивацію учнів, їх бажання учитись, експериментувати, самовиражатися. Учень сьогодні повинен сприйматись як самостійний та відповідальний дослідник оточуючого світу, як активний будівник особистої системи знань. Так само, як змінюється наше бачення змісту освіти, повинна змінюватись і система нашого ставлення до нього, ми повинні встановити з ним стосунки кооперації та партнерства.

Сьогодні висуває нові вимоги до уроку, який має реалізовувати компетентнісний підхід у навчанні, розв'язуючи конкретні завдання, зокрема:

- підвищувати рівень умотивованості учнів;
- використовувати набутий учнями суб'єктивний досвід;
- ефективно та творчо застосовувати на практиці опановані знання й досвід;
- формувати в учнів навички здобувати, осмислювати та використовувати інформацію з різних джерел;
- чітко й оптимально організовувати кожний урок;
- підвищувати рівень самоосвітньої та творчої активності учнів;
- створювати умови для інтенсифікації навчально-виховного процесу;
- формувати моральні цінності особистості;
- розвивати соціальні й комунікативні здібності учнів;
- створювати ситуації успіху;
- організовувати ненав'язливі контроль, самоконтроль та взаємоконтроль за процесом навчання.

Сучасний учитель зобов'язаний під час уроку дотримувати багатьох вимог. Проаналізуємо основні вимоги до уроку за групами.

Основні вимоги до сучасного уроку

Структура уроку	Підготовка й організація уроку
<p>Чітко визначені мета й завдання уроку; визначення типу уроку, органічний зв'язок усіх складових уроку; зв'язок сьогоdnішнього уроку з попереднім і закладення перспективи на наступний; обрання оптимальних методів вивчення та закріплення нового матеріалу (зважаючи на мету й завдання уроку); оптимальність домашнього завдання (форма, обсяг, запис до щоденників, урахування індивідуальних особливостей тощо)</p>	<p>Підготовка й використання наочного та роздавального матеріалу; можливість для учнів виконувати частину завдань самостійно під керівництвом педагога; використовувати контроль і самоконтроль учнів під час виконання навчальних завдань, перевірку і самоперевірку після виконання ними завдання; виокремлення складних моментів нової теми, поміркована методика їх пояснення</p>
Зміст уроку та процесу навчання	Техніка проведення уроку
<p>Сприяння розвитку в учнів пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, мовлення); формування найкращих якостей особистості школярів (дисциплінованості, акуратності, ініціативності та ін.); мотивування позитивного ставлення учнів до навчання</p>	<p>Певний ритм і темп уроку, оптимальні для учнів конкретного класу; сприятливий психологічний клімат на уроці (взаємна доброзичливість, готовність учителя прийти на допомогу учневі тощо); співпраця вчителя й учнів, педагогічний такт; урізноманітнення видів діяльності учнів, підтримання інтересу школярів до уроку</p>

Підготувати та провести такий урок нелегко: потрібно не лише відповідально ставитися до своїх обов'язків, а й вийти на сучасний рівень педагогічного мислення. Реалізація прагнення провести завтрашній урок краще за сьогоднішній розпочинається з його підготовки. Учитель має володіти добре розвиненими навичками моделювання, проектування, конструювання уроку — такими, як зазначено далі.

Навички моделювання, проектування, конструювання уроку, які має опанувати вчитель нової української школи

Моделювання	<p>Створення умовної моделі уроку: чітке визначення місця уроку і в змістовому, і в методичному аспектах у межах навчального курсу, розділу, теми; формулювання загальної мети вивчення матеріалу; обрання педагогічних методів, прийомів, технологій, використання яких забезпечить досягнення поставленої мети у найраціональніший спосіб</p>
Проектування	<p>Створення структури педагогічного процесу: визначення виховних і розвивальних завдань; прогнозування результатів; опрацювання змістової частини матеріалу; визначення методів, прийомів роботи; прогнозування навчальних і загальних компетентностей, які формуються на уроці</p>
Конструювання	<p>Створення конструктора (конспекту) уроку: чітке формулювання мети, завдань, типу, форми проведення уроку; конкретизація методів, прийомів; запис дій учителя та передбачення дій учнів; раціональний розподіл часу; виокремлення структурних елементів навчальної діяльності</p>

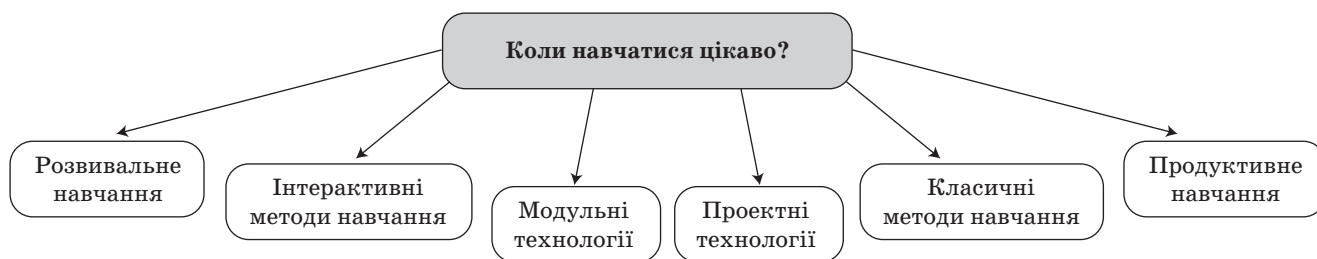
Продуктивне навчання забезпечить засвоєння дитиною знань, умінь і навичок, опанування яких у свою чергу стане підґрунтям для подальшого життя випускника школи.

ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Інновації та традиції — складники сучасної школи. Отже, зміни — основа прогресу, а інновації — ключ до змін. Відтак, безперервне вдосконалення — це природна форма існування людської діяльності.

Зміна ролі освіти в суспільстві зумовила виокремлення більшості інноваційних процесів. Раніше безумовними орієнтирами освіти були формування знань, навичок, інформаційних і соціальних умінь (якостей), що забезпечували готовність дитини до життя та розумілися як здатність особистості пристосовуватися до обставин.

Відтепер освіта здебільшого орієнтується на створення таких технологій і способів впливу на особистість, які утворюють баланс між соціальними й індивідуальними потребами та запускають механізм саморозвитку (самовдосконалення, самоосвіти), готуючи особистість до реалізації власної індивідуальності та змін у суспільстві. Основою розвитку життєвих компетентностей мають стати такі технології навчання, які забезпечували б пізнавальну активність і самостійність учнів, сприяли б формуванню навичок застосовувати опановані знання на практиці.

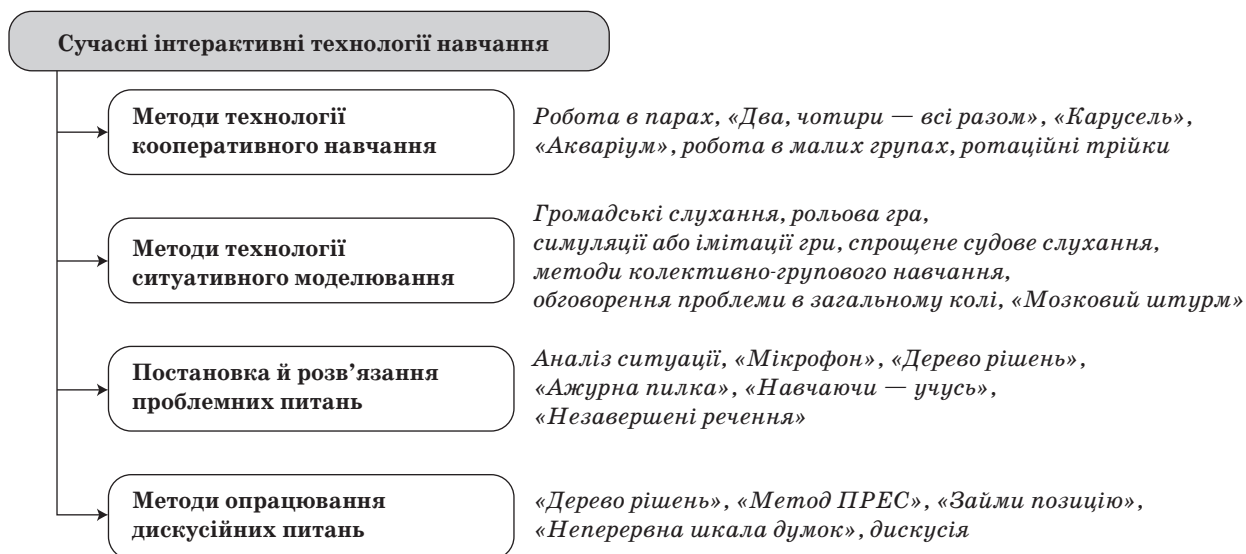
Сьогодні існує чимало захопливих інноваційних технологій: методів, прийомів, дидактичних ігор, вправ, пошуково-ситуаційних і проблемних завдань, які розвивають творчу особистість, інтерес до пізнання, самостійність мислення, вміння приймати конкретні рішення, реалізовувати власні міні-проекти. Такими є інтерактивні технології. Сутність інтерактивних технологій полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії учасників навчально-виховного процесу. Це співнавчання (колективне, коопероване, навчання у співпраці), у якому вчитель та учні є суб'єктами навчання, тільки педагог виступає в ролі організатора процесу навчання, лідера групи учнів.

Для зміцнення контролю за процесом навчання за умов використання інноваційних моделей навчання вчитель має попередньо добре підготуватися¹: глибоко вивчити і продумати матеріал, зокрема додатковий; старанно спланувати й розробити заняття (визначити хронометраж, ролі учасників, підготувати питання та можливі відповіді, виробити критерії оцінювання ефективності заняття); мотивувати учнів до вивчення шляхом добору найцікавіших для учнів випадків, проблем, а також до оголошення очікуваних результатів (цілей) заняття і критеріїв оцінювання роботи учнів; передбачити різноманітні методи для привернення уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для нормальної роботи аудиторії; цьому, зокрема, можуть сприяти різноманітні вправи-розминки, письмовий розподіл ролей у групах тощо.

¹ Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко / за ред. О. І. Пометун. — К. : А. С. К., 2004.

Сучасні інтерактивні технології навчання

Усі ці технології допомагають розвивати ключові та предметні компетентності учнів. Інтерактивний урок, урок із застосуванням технологій розвитку критичного мислення, особистісно зорієнтований урок — це засоби активізації розумової діяльності учнів, спонукання до розвитку ключових компетентностей.

АНАЛІЗ УЧИТЕЛЕМ ЕТАПІВ УРОКУ З УРАХУВАННЯМ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Передати інформацію — це не навчання.
Передусім слід намагатися підвести дітей до
того, щоб кожна сама думала й робила все сама.

К. Вудсон

Для компетентнісної освіти дуже важливим є поняття **набуття компетентностей**: це не опанування, не вивчення, не пізнання — це саме **набуття**.

Компетентностей можна досягти тільки особистою активною та продуктивною діяльністю (причому не тільки навчальною), особистою творчістю, особистим досвідом через пізнання соціального досвіду, його критичне осмислення, отже — через своє неповторне особисте набуття. У понятті **набуття** знайшли своє відображення погляди сучасної педагогіки та психології, які визнають не на словах, а на практиці індивідуальну особистість кожного учня, неповторність індивідуального досвіду кожної особистості, які визнають продуктивною тільки освіту співробітництва — освіту, яка забезпечує індивідуальне творче буття кожного учня й кожного вчителя.

Етап вступного повторення

Мета:

визначити рівень попередньої підготовленості учнів з теми;
актуалізувати знання, потрібні для вивчення нового матеріалу; активізувати мислення.

Формувати групи компетентностей:

уміння вчитися, інформаційну, соціально-трудова.

Методи:

фронтальна бесіда, усне опитування, робота зі схемами й рисунками, прогнозування,
робота з текстом підручника, самоперевірка за зразком тощо.

Прийоми:

«Інтрига», «Дивуй!», «Фантастичний додаток», «Відстрочена відгадка»,
розв'язання та складання кросвордів, «Альтернатива», «Світлофор»,
«Мозковий штурм», «Асоціація», «Зайве слово», «Назви відповідь»,
«Пошук загального», «Групування слів», «Лото», «Шифрування»,
«Незавершене речення» та ін.

Форми навчання:

індивідуальні, парні, групові, фронтальні.

Засоби:

диктанти, тести, медіазасоби, навчальні й наочні посібники,
підручники, таблиці, моделі тощо.

Мету шкільної освіти з позиції компетентнісного підходу має бути спрямовано на конкретний результат освіти:

- навчити вчитися, тобто навчити розв'язувати проблеми у сфері навчальної діяльності;

- навчити пояснювати явища, що спостерігаються у світі, використовуючи науковий апарат (їх сутність, причини, взаємозв'язки, тобто розв'язувати пізнавальні проблеми); навчити орієнтуватися у нагальних проблемах сучасного життя, тобто розв'язувати аналітичні проблеми;
- навчити орієнтуватися у світі духовних цінностей, тобто розв'язувати аксіологічні проблеми;
- навчити розв'язувати проблеми, що пов'язані з реалізацією певних соціальних ролей (громадянина, споживача, пацієнта, члена родини тощо);
- навчити розв'язувати проблеми, що є спільними для різних видів професійної діяльності (комунікативні, пошуку й аналізу інформації, організації спільної діяльності тощо);
- навчити розв'язувати проблеми професійного вибору — готувати до подальшого навчання.

Етап вивчення нового матеріалу

Мета:

допомогти учням засвоїти факти й основні ідеї; забезпечити якість вивчення нового матеріалу; формувати вміння виокремлювати головне, актуалізувати, конспектувати, порівнювати, зіставляти; забезпечити диференційований підхід; установити зв'язки між уже опанованими та новими знаннями.

Формувати групи компетентностей:

соціально-трудова, інформаційна, загальнокультурна, вміння вчитися.

Методи:

пояснення; коментоване читання тексту підручника; проблемна лекція; семінар-практикум; фронтальна бесіда; дискусія; робота з книгою, посібниками, схемами, таблицями, рисунками, моделями; демонстрування презентацій.

Прийоми:

Асоціації»; «Мозковий штурм»; створення проблемної ситуації; застосування яскравих афоризмів, порівнянь, образів; «Знаємо — бажаємо дізнатися — дізналися»; «Моделі, що ожили»; «Снігова грудка»; «Ажурна пилка»; «Акваріум»; «Броунівський рух»; «Два, чотири — всі разом»; «Навчаючи — учусь»; «Павучки»; «Місткий кошик» та ін.

Форми навчання:

парна, групова, індивідуальна, колективна, фронтальна.

Засоби:

медіазасоби, підручники, посібники, довідники, інтернет, інформаційні таблиці, роздавальний матеріал, моделі тощо.

Орієнтування на особистість та її розвиток в освіті вимагає подальшого зближення й інтегрування педагогіки та психології, а від учителя — підвищення рівня психологічної освіченості та психологічної компетентності.

Метою державної Національної програми «Освіта» («Україна ХХІ ст.») є виведення вітчизняної освіти на рівень розвинутих країн світу, що можливо лише за умов відмови від авторитарної педагогіки та впровадження сучасних педагогічних технологій. Сьогодні особливу увагу педагогічного співтовариства спрямовано на інноваційні педагогічні технології.

Практичний етап

Мета:

формувати вміння практичного застосування знань, умінь і навичок; формувати й удосконалювати вміння й навички у стандартах прямого й успішного руху до обраної мети; забезпечити ситуацію вибору; формувати вміння розв'язувати типові завдання, застосовувати знання та способи діяльності, життєвого досвіду в новій ситуації, творчі вміння.

Формувати групи компетентностей:

соціально-трудова, інформаційну, загальнокультурну, уміння вчитися.

Методи:

практичні роботи, розв'язання завдань за зразком, коментування, робота з підручником та різними джерелами інформації.

Прийоми:

«Асоціативний ряд», «Синтез думок», «Альтернатива», «Коментування», «Навчаючи — учусь», «Карусель», «Двобій», «Інтелектуальний тир», змагання та ін.

Форми навчання:

парна, групова, індивідуальна, колективна, фронтальна.

Засоби:

медіазасоби, математичні диктанти, тести, навчальні й наочні посібники, роздавальний матеріал, схеми тощо.

Етап спостереження й діагностування

Мета:

організувати й підтримувати безперервний зворотний зв'язок; спостерігати за процесом опанування та застосування знань, умінь і навичок; здійснювати моніторинг навчальних досягнень учнів; сформувати на кожного учня «дос'є успішності» (за допомогою комп'ютера), до якого матимуть доступ тільки ця дитина та вчитель.

Формувати групи компетентностей:

соціально-трудова, загальнокультурну.

Методи:

спостереження, дискусія, створення проблемної ситуації та ін.

Прийоми:

«Світлофор настрою», «Зворотний зв'язок», релаксаційні вправи, рефлексія тощо.

Форми навчання:

індивідуальна, парна, фронтальна, колективна.

Засоби:

медіазасоби, завдання для моніторингу рівня знань, навчальні й наочні посібники та ін.

Етап узагальнення й систематизації

Мета:

узагальнити й систематизувати знання, уміння та навички; установити загальні зв'язки в матеріалі, що дозволяє побачити учням тему (розділ) узагалі; формувати вміння застосовувати набуті знання під час розв'язання завдань різного рівня складності; формувати потребу в постійній самоосвіті та продуктивній творчій діяльності.

Формувати групи компетентностей:

соціально-трудова, загальнокультурна.

Методи:

порівняння; узагальнення; усна розповідь; бесіда; вступні, оглядові, пошукові семінари; дебати; конференції та ін.

Прийоми:

«Письмовий звіт», «Шпаргалка», «Пошта», «Перепишу параграф по-своєму», «Я — учитель», «Інтелектуальне лото», «Ділова гра», «Аукціон ідей», «Творча робота», «Учені та їхні відкриття», «Фантастичні фігури» тощо.

Форми навчання:

індивідуальна, парна, фронтальна, колективна.

Засоби:

медіазасоби, навчальні й наочні посібники, інформаційні картки, тести тощо.

Психологічний супровід

Мета:

урахувати психофізіологічні особливості учнів; розвивати пізнавальні процеси (пам'ять, увагу, сприймання, мислення, мовлення, уяву тощо) й математичні здібності дітей; формувати пізнавальний інтерес; створити позитивно-емоційний настрій та психологічно комфортні умови; сприяти позитивному ставленню школярів до навчання.

Методи:

інтерактивні, ігрові, релаксаційні та ін.

Прийоми:

«Світлофор настрою», «Навіювання», «Відстрочена відгадка», «Бліцопитування», «Зворотний зв'язок», релаксаційні вправи тощо.

Форми навчання:

індивідуальні, парні, групові, фронтальні, колективні.

Засоби:

медіазасоби, інформаційні таблиці та ін.

Сучасна стратегія розвитку освіти вимагає від учителя ґрунтовних психологічних знань та наукового підходу до розкриття потенціалу кожного учня, уміння простежувати динаміку його особистих досягнень в опануванні знань, навички розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо поліпшення цього процесу, вчасного запровадження корекційних методик, тобто здійснення психолого-педагогічного моніторингу навчальних досягнень та психічного розвитку учнів.

Особистісно орієнтований підхід в освіті визнає пріоритетною психологізацію навчально-виховного процесу через організацію діяльності на основі психологічної діагностики, підвищення психологічної компетентності адміністрації, педагогів, батьків та учнів.

Етап домашньої роботи

Мета:

удосконалити, узагальнити, систематизувати знання, уміння й навички; розвивати самостійність та творче мислення; формувати вміння самостійно опанувати певну частину навчального матеріалу.

Формувати групи компетентностей:

інформаційну, уміння вчитися, соціально-трудова.

Методи:

виконання вправ, письмових та графічних робіт, підготовка рефератів, доповідей, самоперевірка, індивідуальне опитування, фронтальна бесіда, робота з підручником, довідниками, додатковою літературою, використання інтернету (залучення консультантів, перевірка якості виконання домашнього завдання за допомогою порівняння зі зразком, усне коментування, аналогічна домашній самостійна робота).

Прийоми:

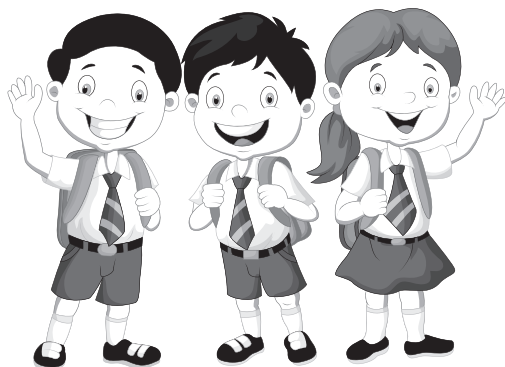
«Інтелектуальна розминка», «Одне завдання на двох», «Вірю — не вірю», «Так — ні», «Знайди помилку», «Обери сам», «Ярмарок-подорож», «Заздалегідь», «Творче завдання», блицопитування за ланцюжком та ін.

Форми навчання:

індивідуальна, парна, групова.

Засоби:

навчальні й наочні посібники, довідкова література, інтернет, інформаційні таблиці тощо.

Різновиди діяльності учнів відповідно до деяких ключових наскрізних освітніх компетентностей

Уміння вчитися впродовж життя

Різновиди діяльності учнів:

- Написання повідомлень, рефератів, самостійних творчих робіт.
- Виконання випереджальних завдань, що передбачають активну самостійну й самоосвітню діяльність.
- Участь в організації творчих виставок.
- Робота в Малій академії наук.
- Консультування з питань самоосвіти.
- Інтелектуальні конкурси, ігри, предметні тижні, які передбачають самостійне опанування певних питань та самоосвітню діяльність.
- Виконання інтенсивних завдань з предмета, що передбачають пояснення певних питань учителем.
- Опанування предмета на високому науковому рівні викладання.
- Виконання навчальних програм з метою самоосвіти.
- Розв'язання проблемних ситуацій на основі сучасного життя.
- Робота консультантами для підтримання самоосвітнього тону.
- Розв'язання задач і прикладів різними способами, задач і прикладів підвищеної складності.
- Складання й розв'язання тестів, задач, кросвордів тощо.
- Участь у конкурсах.
- Участь в олімпіадах, роботі заочних фізико-математичних шкіл.

Інформаційно-цифрові компетентності

Різновиди діяльності учнів:

- Опрацювання додаткової інформації в процесі опанування знань із предмета.
- Активна співпраця з кабінетом інформатики щодо використання навчальних програм з предмета.
- Застосування складених учителем малюнків, таблиць, схем як джерел інформації та складання власних схем, таблиць, планів, опорних конспектів як результат самостійного опрацювання додаткової інформації.
- Випуск шкільних стіннівок, створення інформаційних сторінок у класних куточках.

Спілкування державною, рідною (у разі відмінності) та іноземними мовами; загальнокультурна грамотність

Різновиди діяльності учнів:

- Формування вміння висловлювати власну думку.
- Удосконалення вмінь вести навчальний діалог.
- Складання усних та письмових рецензій на відповідь, доповнень і зауважень до неї.
- Удосконалення вмінь формулювати мету власної діяльності й робити висновки за її результатами.
- Взаємоопитування та взаємоперевірка з можливим подальшим коментуванням учителем.
- Організація групової роботи.
- Участь у нестандартних уроках, уроках-змаганнях, КВК.
- Підготовка нестандартних запитань однокласникам.
- Вільне спілкування з однолітками й дорослими для підвищення рівня навчальних досягнень та ерудиції.

- Використання інформації з історії відкриттів.
- Розв'язання завдань історико-культурного змісту.
- Використання художньої літератури під час опанування нових знань із предмета.
- Розв'язання задач екологічного змісту.
- Уміння характеризувати внесок у науку вчених різних країн та національностей.

Соціальні та громадянські компетентності

Різновиди діяльності учнів:

- Виконання завдань, що передбачають самостійний пошук розв'язання.
- Свідоме обрання варіанту завдань чи шляху розв'язання задач.
- Застосування самооцінювання та взаємооцінювання.
- Розв'язування задач різними способами й визначення більш раціонального шляху розв'язання.
- Активна робота в групах.
- Виявлення ініціативи.
- Виконання доручень учителя.
- Самостійна активна діяльність у виховних заходах та заходах предметних тижнів.
- Застосування життєвого та творчого досвіду видатних людей у власній роботі.

Переваги

компетентнісного підходу у навчанні (на прикладі чотирьох компетентностей)

Соціальні та громадянські компетентності

Вимоги, що визначаються компетентностями

- Уміння робити вибір;
- уміння ухвалювати рішення;
- уміння брати на себе відповідальність;
- уміння безконфліктно співіснувати;
- забезпечення власної активності учня.

Можливості, що відкриває компетентнісний підхід

- Стимулювання пізнавальної активності учнів;
- забезпечення співпраці;
- здійснення роботи в команді;
- орієнтування на конкретний продукт;
- забезпечення мотивації діяльності (те, що я роблю, є корисним);
- усвідомлення власного внеску у спільну роботу;
- розв'язання проблем;
- пошук шляхів реалізації проекту;
- установлення причинно-наслідкових зв'язків;
- формування адекватної оцінки й самооцінки;
- уміння застосовувати власний досвід;
- адаптація до змін;
- розвиток здібностей та обдарованості учнів і підвищення завдяки цьому їхнього соціального статусу.

Загальнокультурна грамотність

Вимоги, що визначаються компетентностями

- Опанування досягнень культури;
- розуміння інших людей, їхньої індивідуальності, їхніх відмінностей за національними, культурними, релігійними й іншими ознаками та прийняття цих відмінностей.

Можливості, що відкриває компетентнісний підхід

- Розроблення проєктів культурологічної спрямованості;
- забезпечення розширення світогляду й підвищення культурного рівня учнів;
- здійснення роботи в команді, забезпечення взаємодії учнів;
- усвідомлення ролі й впливу навчального предмета на розвиток культури;
- оцінювання творів літератури та мистецтва;
- визначення ставлення до власної діяльності й діяльності інших людей;
- повага до чужої праці;
- вміння спілкуватися усно й письмово, рідною та іноземними мовами;
- обговорення проблем;
- формування власної думки;
- вміння доводити свою позицію;
- розвиток культури мовлення;
- вміння презентувати свій продукт;
- можливість для безпосереднього спілкування;
- адекватне ставлення до критики;
- стимулювання критичного ставлення до себе;
- вміння адаптуватися в мовному середовищі;
- формування загальнолюдських цінностей.

Уміння вчитися впродовж життя

Вимоги, що визначаються компетентностями

- Готовність і потреба у творчості;
- вміння побачити та сформулювати проблему;
- вміння знаходити нові рішення;
- вміння діяти в нестандартних ситуаціях;
- активізація творчих здібностей;
- реалізація творчого потенціалу.

Можливості, що відкриває компетентнісний підхід

- Позитивний вплив освітнього середовища на розвиток учнів;
- вміння співвідносити об'єкт навчання з власним досвідом.

Інформаційно-цифрова компетентність

Вимоги, що визначаються компетентностями

- Уміння здобувати, опрацьовувати й використовувати інформацію з різних джерел;
- уміння класифікувати документи;
- уміння користуватися новими інформаційними технологіями;
- уміння переробляти інформацію для отримання певного продукту;
- аналіз та критичне ставлення до інформації.

Можливості, що відкриває компетентнісний підхід

- Самостійне опрацювання інформації;
- розуміння й усвідомлення інформації;
- залучення власного досвіду;
- мотивація саморозвитку;
- саморозвиток і самоосвіта;
- готовність та потреба навчатися упродовж усього життя;
- узагальнення власних знань;
- організація власних прийомів навчання;
- постійне самовдосконалення;
- організація самоосвітньої діяльності;
- залучення та збагачення власного досвіду;
- підтримання пізнавального інтересу;
- потреба в нових знаннях, визначення перспективи діяльності;
- співвіднесення теоретичних знань із практикою.

Сучасний урок відрізняється:

скерованістю на всебічний гармонійний розвиток у поєднанні з наданням можливостей самореалізації кожному учневі з урахуванням його можливостей, інтересів та життєвих планів

науковим обґрунтуванням стратегії й тактики керування пізнавальною діяльністю учнів на підставі закономірностей і принципів навчання

напруженою, помірною, добре організованою й результативною пізнавальною роботою всіх учнів

ретельним діагностуванням причин, що впливають на якість занять, прогнозуванням перебігу й результатів навчально-виховного процесу

творчим підходом до розв'язання конкретних завдань відповідно до наявних умов та можливостей учнів

доцільним використанням дидактичних засобів

співпрацею учителя й учня, індивідуальним і диференційованим підходами з урахуванням можливостей кожної дитини

раціональним використанням кожної робочої хвилини уроку

створенням на уроці ситуації успіху, атмосфери демократизму, стимулювання, відповідальності всіх учасників навчально-виховного процесу за результати діяльності

КОЖЕН КРОК — ЦЕ ТВОРЧИЙ ПОШУК

Пропонуємо вашій увазі універсальні прийоми, методи та вправи навчання (за класифікацією професора О. І. Пометун)¹ для формування й розвитку ключових і предметних компетентностей учнів під час вивчення будь-якого предмета шкільного курсу навчання. Після назви конкретного прийому (методу, вправи та ін.) стисло наведено особливості й послідовність його проведення (правила застосування) та докладний перелік компетентностей, які розвиває в учнів застосування цього прийому (методу, вправи та ін.).

УНІВЕРСАЛЬНІ ФОРМИ Й МЕТОДИ НАВЧАННЯ, ЩО СТАНУТЬ У ПРИГОДІ ВСІМ УЧИТЕЛЯМ-ПРЕДМЕТНИКАМ

«Метод проектів»

Проект — це вмотивована (на основі особистого інтересу), ціле-спрямована (щодо певної мети чи проблеми), добровільна, активна, творча й дослідницька діяльність людини. Проекти існують: за метою та змістом — дослідницькі, пошукові, інформаційні, просвітницькі, соціальні, творчі, ігрові, практично-орієнтовані, кооперативні, змагальні, конкурсні; за виконанням — індивідуальні (особистісні), колективні (парні, групові); за тривалістю — короткотермінові, середньої тривалості, довготривалі. Проекти мають конкретну мету, реальні умови для реалізації, є реалістичними за ресурсами, обмеженими в часі та просторі, своєчасними, реалізуються поетапно, командою або індивідуально, мають піддаватися оцінюванню — бути вимірюваними. Етапи роботи над проектом: підготовчий (визначення проблеми, усвідомлення учнем мети й очікуваних результатів діяльності); обрання проблеми, оформлення задуму; дослідження проблеми (дослідження проблеми, збирання й аналізування інформації); обрання шляхів розв'язання проблеми (розробляння плану дій, аналіз шляхів досягнення мети, систематизування й аналізування зібраного матеріалу); реалізація проекту (реалізація плану дій, робота за планом, власна участь та залучення фахівців різноманітних установ, органів влади, інституцій); представлення проекту (обрання інформації для презентаційних стендів та її оформлення, публічна презентація результатів проекту, підбиття підсумків); оцінювання успішності (які знання отримали учні? чого і як навчилися? яких умінь і навичок набули? які недоліки зафіксовано? що вдалося найкраще?).

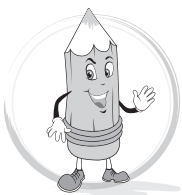
Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-сміслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

громадянські (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

¹ Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи /// за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К. І. С., 2004. — С. 66–72. — (Бібліотека з освітньої політики).

навчально-пізнавальні (уміння відрізнати факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjувальними навичками);

інформаційно-комунікаційні (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);

комунікативні (уміння особистості застосовувати у конкретному різновиді спілкування знання мови; уміння взаємодіяти з людьми, що оточують її та перебувають на відстані; навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

Учні сидять у колі й по черзі за бажанням висловлюються щодо певного питання. Обговорення триває, поки є охочі висловитися. Учитель може допомогти підбити підсумки після обговорення.

«Велике коло»

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-сміслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

громадянські (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

навчально-пізнавальні (уміння відрізнати факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjувальними навичками);

інформаційно-комунікаційні (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);

комунікативні (уміння особистості застосовувати у конкретному різновиді спілкування знання мови; уміння взаємодіяти з людьми, що оточують її та перебувають на відстані; навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);
особистісного самовдосконалення (навички культури мислення).

«Аналіз дилеми (проблеми)»

Учні в колі обговорюють певну дилему (простіше) чи проблему (складніше, адже поліваріативно). Кожний висловлює свої варіанти, що складаються як результат вільного вибору. Найвдалішими є завдання, що мають особистісний зміст (наприклад, на уроці суспільствознавства поставити 11-класникам таке запитання: чи мають громадяни сплачувати податки, якщо керівництво країни не здатне їх правильно розподілити?).

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння ухвалювати правильні рішення);

громадянські (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);

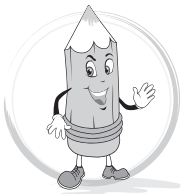
навчально-пізнавальні (уміння відрізнити факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjувальними навичками);

комунікативні (уміння взаємодіяти з людьми, що оточують особистість);

соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

«Запитання до тексту»

Розпочинаючи роботу з текстом, поставити перед учнями завдання: скласти запитання репродуктивного поширювального й розвивального характеру. Потім провести конкурс на найцікавіше запитання.

Розвиває ключові компетентності:

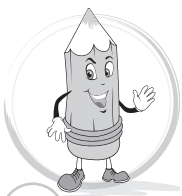
ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

навчально-пізнавальні (уміння відрізнити факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjувальними навичками);

комунікативні (уміння особистості застосовувати у конкретному різновиді спілкування знання мови; уміння взаємодіяти з людьми, що оточують її та перебувають на відстані; навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями).

«Сторінка зі щоденника»

Цю захопливу творчу справу можна використати на будь-якому уроці. Запропонуйте учням відновити сторінку зі щоденника члена команди корабля Колумба, учасника Бородінської битви, героя казки, відомого вченого тощо.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

навчально-пізнавальні (уміння відрізнати факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjувальними навичками);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності).

Доречно використати під час повторення. Можна скласти літопис знаменних подій будь-якого періоду (століття, країни) з фізики, історії, географії, хімії. Можна навіть улаштувати конкурс творчо оформлених літописів.

«Конкурс літописців»

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смилові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

громадянські (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

навчально-пізнавальні (уміння відрізнати факти від домислів);

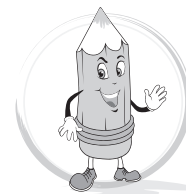
інформаційні (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);

комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

Для узагальнення й систематизації знань за кожною темою можна дати учням завдання виготовити рекламний плакат, буклет, афішу, листівку тощо; ступінь опанування програмового матеріалу добре виявиться під час роботи. Наприклад:

- на уроці хімії дуже цікавий вигляд має реклама будь-якого елемента періодичної системи Д. І. Менделєєва;
- на уроці історії — товарів, які з'явилися в цей проміжок часу (автомобіль, картопля, тютюн та ін.).

«Рекламна пауза»

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смилові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

громадянські (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

навчально-пізнавальні (уміння відрізнити факти від домислів);

інформаційна (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);

комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

«Відгадай, хто я»

На уроці історії, географії, хімії, фізики тощо можна запропонувати учням виступити від імені відомої особистості, не називаючи, а лише описуючи її.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

громадянські (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);

загальнокультурні (уміння застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

навчально-пізнавальні (уміння відрізнити факти від домислів);

комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);

особистісного самовдосконалення (навички фізичного, духовного, інтелектуального саморозвитку).

«Мудрі сови»

Учням пропонують самостійно опрацювати текст підручника (індивідуально або в групах). Потім учні отримують картку з конкретними запитаннями й завданнями з метою оброблення розміщеної в тексті інформації.

Розгляньмо приклади таких завдань.

Робота над текстом

Абетка. Знайдіть у тексті основні (нові) поняття і запишіть їх за абеткою.

На що не чекали? Оберіть із тексту нову інформацію, яка є для вас несподіваною, оскільки суперечить вашим очікуванням і первісним уявленням.

Найактуальніші новини. Запишіть ту інформацію, яка є для вас новою.

Головна життєва мудрість. Висловіть основну думку тексту однією фразою (або: яка з фраз кожного розділу є центральним висловлюванням, які фрази є ключовими?).

Відоме й невідоме. Знайдіть у тексті ту інформацію, яка є для вас відомою, і ту інформацію, яку було відомо раніше.

Ілюстративне зображення. Проілюструйте провідну думку тексту і, за можливості, свою реакцію на неї у вигляді малюнка, схеми, карикатури та ін.

Повчальний висновок. Чи можна зробити з прочитаного такі висновки, які були б значущими для майбутньої діяльності й життя?

Важливі теми для обговорення. Знайдіть у тексті такі висловлювання, які заслуговують на особливу увагу й гідні обговорення в межах загальної дискусії на уроці.

Далі організуємо обговорення результатів роботи. При цьому можна позначити такі кроки: пошук додаткової інформації, домашні завдання для окремих учнів або груп дітей; виокремлення нерозв'язаних проблем, визначення подальших етапів роботи.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-сміслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

навчально-пізнавальні (уміння відрізнити факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjувальними навичками);

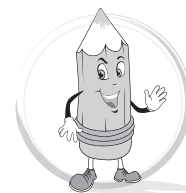
комунікативні (володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (уміння оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

соціальні (уміння виконувати різні ролі й функції в колективі);

особистісного самовдосконалення (навички фізичного, духовного, інтелектуального саморозвитку).

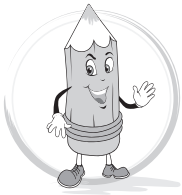
На різних столах розкладають інформаційні матеріали, пов'язані з темою уроку.

Клас об'єднують у малі групи (за кількістю столів). Кожна група за своїм столом ознайомлюється з інформацією та виконує завдання.

Після завершення відведеного часу кожна група закінчує роботу за своїм столом і переходить до іншого.

Групи працюють доти, доки кожна з них не відвідає всі інформаційні столи. На столах, крім інформації, лежать чисті аркуші, на яких учасники груп занотують свої міркування.

«Інфокарусель»

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-сміслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

навчально-пізнавальні (уміння відрізняти факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjувальними навичками);

інформаційно-комунікаційні (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);

комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (уміння оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

соціальні (уміння виконувати різні ролі й функції в колективі);

особистісного самовдосконалення (навички фізичного, духовного, інтелектуального саморозвитку).

«Інфoвідгадайка»

Учитель називає тему свого повідомлення. До стіни прикріплено аркуш ф. А0, посередині аркуша зазначено тему. Решту простору на аркуші поділено на пронумеровані, але поки не заповнені сектори. Починаючи із сектора 1, учитель вписує назву розділу теми, про який він зараз почне повідомляти.

Учням пропонують обміркувати, про які аспекти теми, можливо, далі йтиметься в повідомленні.

Потім учитель називає тему, а в сектор вписує найістотніші моменти першого розділу (можна записувати теми та ключові моменти маркерами різних кольорів).

Їх записують на плакаті упродовж усього повідомлення. Виклавши матеріал за першим розділом теми, учитель вписує в другий сектор назву другого розділу теми тощо.

У такий спосіб увесь новий матеріал подано наочно і в структурованому вигляді, при цьому виокремлено ключові моменти. Наявні на початку повідомлення білі плями, що стосувалися обговорюваної теми, поступово заповнюються.

Наприкінці повідомлення вчитель запитує, чи справді він назвав усі розділи й чи не залишилося якихось незгаданих аспектів теми. Після повідомлення можливе проведення короткого обговорення за темою, а за наявності в учнів питань учитель відповідає на них.

Цей метод викладання матеріалу допомагає учням стежити за аргументацією вчителя й бачити актуальний на момент розповіді аспект теми. Чіткий розподіл загального потоку інформації сприяє кращому сприйняттю. Білі плями стимулюють — багато учасників почнуть усвідомлювати, якими будуть наступні, поки ще не зазначені, розділи теми.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-сміслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

навчально-пізнавальні (уміння відрізняти факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjuвальними навичками);

інформаційно-комунікаційні (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);

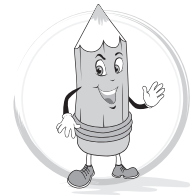
комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (уміння оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

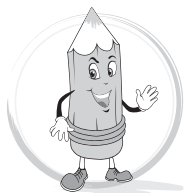
соціальні (уміння виконувати різні ролі й функції в колективі);

особистісного самовдосконалення (навички фізичного, духовного, інтелектуального саморозвитку).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ: НАОЧНІ ПРИКЛАДИ

Ознайомлення із цим розділом нашого посібника дасть змогу вчителям-предметникам поновити у своїй пам'яті алгоритм проведення певного прийому, методу та вправи (за класифікацією професора О. І. Пометун)¹, з'ясувати, які саме компетентності розвиває цей метод (вправа та ін.), та знайти зразок його застосування під час проведення уроку в молодшій, середній або старшій школі під час вивчення різних предметів.

«Асоціативний кущ» («Грунування»)

На початку роботи вчитель одним словом визначає тему, яку слід опрацювати, а учні добирають слова, що асоціюються в їхній уяві із цим провідним словом. Спочатку висловлюють першорядні асоціації, потім — другорядні. Учитель фіксує відповіді у вигляді своєрідного куща, який поступово збільшується. Це універсальний метод, тому що його можна застосувати під час вивчення будь-якої навчальної дисципліни і на будь-якому етапі уроку, він спонукає розмірковувати вільно й відкрито щодо певної теми.

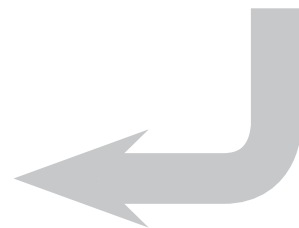
Розвиває ключові компетентності:

уміння вчитися (уміння ухвалювати правильні рішення);

інформаційні (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати й відтворювати інформацію);

ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету; ухвалювати правильні рішення);

комунікативні (уміння спілкуватись усно й письмово).

1-й клас. Урок математики. Тема «Нумерація чисел у межах 10»

На початку уроку: етап мотивації навчальної діяльності.

Учитель. Усі ми використовуємо слово *сім*. Пригадайте: де ви його зустрічали?

Учні. У казці «Вовк і семеро козенят».

Учитель. Так, правильно. А ще де й коли?

Учні (*по черзі*)

— Існують сім кольорів веселки.

— У казці «Білосніжка та семеро гномів».

— Ми знаємо сім нот: до, ре, мі, фа, соль, ля, сі.

— У тижні також сім днів.

— У прислів'ях: *сім верст до небес і всі пішки*.

— А ще є сім чудес світу.

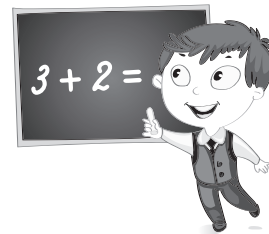
— Мені сім років.

Учитель. Так, зі словом *сім* ви знайомі давно, а в математиці для його позначення існує цифра 7.

¹ Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи /// за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К. І. С., 2004. — С. 66–72. — (Бібліотека з освітньої політики).

У такий спосіб на дошці за відповідями дітей вимальовується цікавий куц, на гілках якого розташовані асоціації з цифрою 7 (за можливості — ілюстрації).

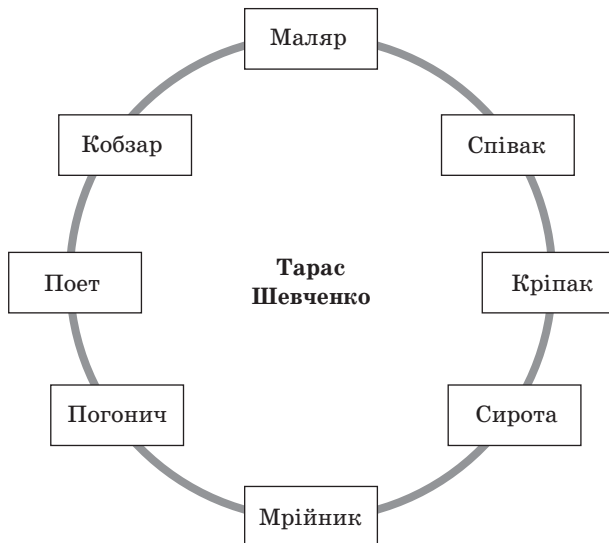
4-й клас. Урок читання.

Тема «Життя та творчість Т. Г. Шевченка»

Після вивчення біографії поета учитель пропонує учням скласти асоціативний куц за темою уроку.

➤ Поет, Кобзар, маляр... Які ще слова можна дібрати?

Очікувана відповідь

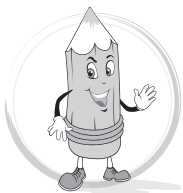

8-й клас. Зарубіжна література.

Тема «Священні книги людства: Біблія, Веди, Коран»

Вправу проводять на підсумковому занятті за темою.

➤ Складіть асоціативний куц до слова *Веди*.

«Мікрофон»

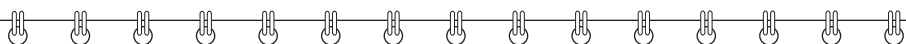
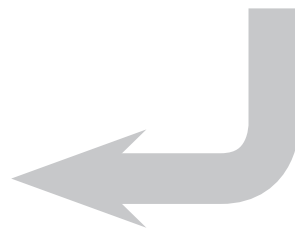
Дає змогу кожному учневі швидко й лаконічно висловити власну думку чи позицію. Цей прийом можна проводити як під час підбиття підсумків уроку, так і для розв'язання проблемних питань. Учитель звертається до учнів: «Уявіть, що у вас в руках мікрофон і вам потрібно висловити свою думку. Говорить тільки той, у чиїх руках перебуває уявний мікрофон. Відповіді не коментуються й не оцінюються».

Розвиває ключові компетентності:

навчально-пізнавальні (уміння застосовувати різні методи пізнання);
загальнокультурні (уміння бачити й усвідомлювати засади соціальних та суспільних традицій);

ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету;
ухвалювати правильні рішення);

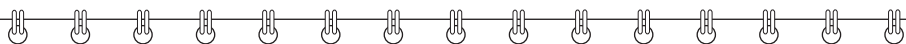
комунікативні (уміння спілкуватись усно й письмово).

6-й клас. Музичне мистецтво.

Тема «Жанри симфонічної музики. Симфонія»

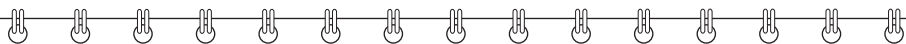
➤ Завдяки яким засобам виразності ми сьогодні відчули героїчні образи в музиці?

9-й клас. Зарубіжна література.

Тема «Роман Р. Д. Бредбері “451° за Фаренгейтом”»

Учні отримують завдання підготувати промову на тему «Який він, світ без книжок?» та виголосити її в уявний мікрофон. Перед виконанням завдання учні ознайомлюються з пам'яткою «Як скласти промову».

8-й клас. Хімія.

Тема «Основні хімічні поняття»

➤ Заповніть порожні місця в картці (за варіантами).

Картка для I варіанта

- 1) Дрібна частка речовини, що зберігає її хімічні властивості, — це ... .
- 2) Речовина, до складу якої входять атоми одного хімічного елемента, називається ... .
- 3) Іржавіння металу — це ... процес, тому що внаслідок нього утворюється ... .

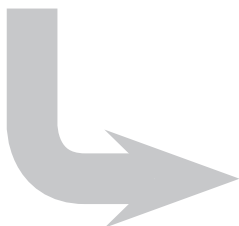
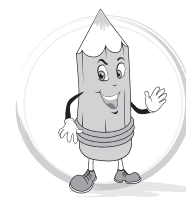
Картка для II варіанта

- 1) Вода містить ... Оксигену та ... Гідрогену.
- 2) Гниття м'яса — це процес, тому що внаслідок нього утворюються ... .
- 3) Певний вид атомів називається ... .

«Доміно» («Лото»)

Лото (зоологічне, хімічне, казкове, історичне, географічне, краєзнавче, літературне тощо) можна скласти за однією або кількома темами, літературними творами чи за допомогою запитань із різних галузей знань (лото-мозаїка).

Розвиває ключові компетентності:

уміння вчитися (уміння ухвалювати правильні рішення);
інформаційні (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати й відтворювати інформацію);
загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури (гуманітарний цикл предметів));
комунікативні (уміння спілкуватись усно й письмово).

7-й клас. Біологія.

Тема «Основні прояви життєдіяльності тварин»

➤ У трьох групах складіть біологічні терміни з літер і складів та поясніть їх.

1-ша група: їд, лон, то, ор, ка, га, ріі, яд, хонд, мі, ро, но, обо. (*Органойд, ядро, мітохондрії, оболонка.*)

2-га група: ле, чін, шлу, сер, нок, ге, це, ні, ка, пе. (*Легені, серце, шлунок, печінка.*)

3-тя група: на, ди, нос, трав, ви, на, халь, діль, на, кро, ва. (*Травна, ди-хальна, видільна, кровоносна.*)

8-й клас. Українська література.

Тема «І. Я. Франко. Стислі відомості про письменника.

Поема «Іван Вишенський».

Історична правда та художній вимисел»

Біографічне лото

➤ Установіть правильну відповідність між датами й описом подій життя І. Я. Франка.

Очікувана відповідь

- 1856 р. (народження письменника);
- 1875 р. (вступив до Львівського університету);
- 1877 р. (арешт);
- 1885 р. (відвідини Києва, знайомство з Ольгою Хоружинською);
- 1887 р. (вийшла друком збірка «З вершин і низин»);
- 1890 р. (опубліковано віршовану казку «Лис Микита»);
- 1890–1891 рр. (навчання у Чернівецькому університеті);
- 1916 р. (смерть письменника).

8-й клас. Хімія. Тема «Оксиди»

Хімічне лото

➤ Знайдіть відповідність між запитанням, яке ставитиме вчитель, та відповіддю, зазначеною на вашій картці.

Роздавальний матеріал

Оксиди	H_2SO_4	H_3PO_4	KOH	III
Основність кислот		М. М. Бекетов		Індикатори
$Ca(OH)_2$	NaOH	Ni	$CuO + 2HCl = CuCl_2 + H_2O$	
$AgNO_3$	$MgCl_2 + H_2$	HCl	Реакції обміну	
HNO_3	Робить червоним	Стає малиновим	Кислоти	

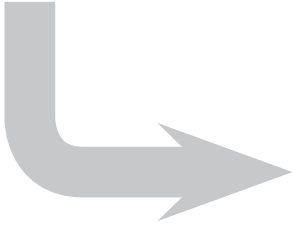
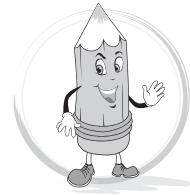
Запитання вчителя

- Як називають складні речовини, утворені двома елементами, одним з яких обов'язково є Оксиген? (Оксиди.)
- Формула сульфатної кислоти. (H_2SO_4 .)
- Якою є валентність кислотного залишку ортофосфатної кислоти? (III.)
- Як називаються складні речовини, що містять атоми Гідрогену й кислотний залишок? (Кислоти.)
- Що покаже число атомів Гідрогену, здатних заміщуватися на атоми металу з утворенням солі? (Основність кислот.)
- Як називаються речовини, які змінюють своє забарвлення під дією кислот або лугів? (Індикатори.)
- Як змінюється забарвлення фенолфталеїну в лужному середовищі? (Стає малиновим.)
- Чи відбуватиметься реакція між Cu і HCl? (Ni.)
- Хто вперше склав витискувальний ряд металів? (М. М. Бекетов.)
- Назвіть реакцію, яка належить до реакцій обміну. ($CuO + 2HCl = CuCl_2 + H_2O$.)
- Як змінює забарвлення лакмусу хлоридна кислота? (Робить червоним.)
- За допомогою якого реактиву можна визначити хлоридну кислоту та її солі? ($AgNO_3$.)
- Формула кальцій гідроксиду. ($Ca(OH)_2$.)
- Про яку речовину йдеться: безбарвний газ із різким запахом, дещо важчий за повітря, у вологому повітрі «димить», дуже добре розчиняється у воді? (HCl.)
- Як називають реакції між двома складними речовинами, у результаті яких вони обмінюються своїми складниками? (Реакції обміну.)
- Формула натрій гідроксиду. (NaOH.)
- Які продукти реакції утворюються внаслідок взаємодії Mg і HCl? ($MgCl_2 + H_2$.)
- Формула нітратної кислоти. (HNO_3 .)
- Формула ортофосфатної кислоти. (H_3PO_4 .)
- Формула калій гідроксиду. (KOH.)

«Відстрочена відгадка»

На початку уроку вчитель загадує загадку, наводить цікавий факт. Відповідь на поставлене запитання буде знайдено під час роботи над новим матеріалом. Можна це зробити наприкінці уроку, щоб із цього розпочати наступне заняття.

Розвиває ключові компетентності:

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
інформаційно-комунікаційні (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);
міжпредметні естетичні (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);
комунікативні (уміння спілкуватися в різних соціокультурних ситуаціях: бесіда, дискусія, інтерв'ю, уміння поставити запитання, відрекомендувати себе);
соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

7-й клас. Географія. Тема «Годинні пояси»

Урок розпочинається з розповіді про кругосвітню подорож Магеллана. Виявилось, що в корабельному журналі було «загублено» один день, отже, усі релігійні свята мореплавці відзначали не своєчасно. Чому так сталося?

7-й клас. Біологія.

Тема «Середовища існування тварин. Поведінка тварин»

➤ Розгляньте картину Венчеслао Петера «Адам і Єва в Земному раю». Що на ній зображено? У чому полягає зв'язок тематики картини з предметом, який ми вивчаємо?

8-й клас. Фізика. Тема «Сила тертя»

- Чому скриплять двері та співає скрипка?
- Як не впасти, ідучи засніженою вулицею?

Тема «Тиск твердих тіл, рідин і газів»

- Чому гострий ніж ріже краще ніж тупий?

«Мозковий штурм»

Це ефективний метод колективного обговорення, пошуку рішень, що спонукає учасників виявляти уяву та творчість. Результату досягають шляхом вільного висловлювання думок усіма учнями: це дає змогу знайти кілька рішень конкретної проблеми. Ведучий називає проблему, яку слід розв'язати, учасників запрошують узяти участь в обговоренні шляхом колективного обмірковування — мозкового штурму, який організують за такими етапами: 1) обрана проблема або проблемне питання записують на дошці чи на папері, щоб під час роботи цей запис перебував на видноті; 2) усі учасники висувають ідеї щодо розв'язання проблеми (ідеї можуть бути будь-якими, навіть фантастичними); 3) усі запропоновані ідеї записують на дошці; 4) коли присутні вважатимуть кількість поданих ідей достатньою, ці ідеї об'єднують, аналізують та розвивають усією групою; 5) обирають ті ідеї, які, на думку учасників мозкового штурму, допоможуть розв'язати поставлену проблему. Під час мозкового штурму учасники дотримують таких правил: 1) намагаються зібрати якомога більше ідей щодо розв'язання проблеми чи завдання; 2) не відкидають жодної ідеї, навіть якщо вона здається фантастичною, нездійсненною або суперечить загальноприйнятій думці; 3) подають необмежену кількість ідей або розвивають ідеї решти учасників; 4) не обговорюють, не критикують висловлювання, твердження оточуючих, не оцінюють запропоновані ідеї на етапі їх висування.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння ухвалювати правильні рішення);

загальнокультурні (уміння застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

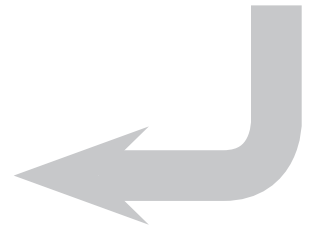
навчально-пізнавальні (уміння використовувати різні методи пізнання);

інформаційні (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати й відтворювати інформацію);

комунікативні (уміння спілкуватись усно й письмово, з різною кількістю людей: у парі, у групі);

соціально-трудова (уміння налагоджувати контакти у спонтанних (тимчасових) групах);

особистісного самовдосконалення (навички культури мислення).

11-й клас. Інформатика.

Тема «Бази даних. Системи керування базами даних»

- Як ви вважаєте, що таке база даних?
- На вашу думку, чи різняться поняття база даних та система керування базами даних?

На дошці записують усі запропоновані ідеї. Учні обирають із-поміж них кілька ідей, які влаштовують усіх учасників. Після цього вчитель оголошує тему, мету, завдання й очікувані результати уроку.

10-й клас. Правознавство.

Тема «Правопорядок і правопорушення»

- Якими є основні причини правопорушень у нашій державі?

Учасники мозкового штурму висувають ідеї щодо відповіді на поставлене запитання. На дошці записують усі ідеї доти, доки всі присутні не вважатимуть кількість достатньою. Після цього ідеї аналізують, групують та узагальнюють.

8-й клас. Всесвітня історія. Тема «Берестейська унія 1596 року»

➤ Прочитайте текст. Висловіть ідеї, наведіть фрази чи слова, що розкритимуть поставлену проблему.

Православні єпископи Іпатій Потій та Кирило Терлецький привезли артикули [статті] проекту нової унії до Рима. Папа Римський, відкинувши найсуттєвіше, виробив свої умови унії. Єпископи погодились на умови унії Климента VIII та прийняли католицизм.

➤ Поміркуйте: у чому виявилось свавілля єпископів, які погодились на укладення такої унії?

Усі пропозиції записують на дошці. Відбувається колективне обговорення й критичне оцінювання запропонованих ідей.

7-й клас. Англійська мова. Тема «Sports»

Клас об'єднано у дві групи: 1-ша записує переваги спорту, 2-га — його недоліки.

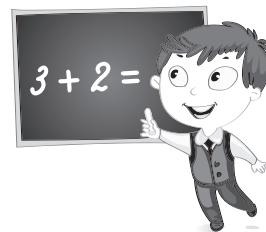
➤ What is a good and what is bad about sports?

Очікувані відповіді

Advantages	Disadvantages
1. All sports and physical exercises are very useful.	1. We can hurt ourselves doing some kind of physical exercises.
2. Sports prevent us from diseases.	2. It is difficult to combine going in for sports and studies.
3. Sports make us more organized and disciplined.	3. Going in for sports takes too much time.
4. Sports develop a personality.	4. We should buy some special equipment.
5. It teaches us to win and to lose.	5. Sports can make us nervous.
6. Sports make us feel and look better.	6. Going in for sports is dangerous.

Математика

На уроці математики метод можна застосовувати не тільки на початковому етапі навчання, а й у середній і старшій ланках. Наприклад, у 8-му класі під час вивчення теми «Перетворення виразів, що містять квадратний корінь» на уроці алгебри учням пропонують довести, що запропоновані вирази є натуральними числами. Упродовж роботи всі учасники групи виконують перетворення, а аналітики визначають, якій числовій множині належить здобуте число.

Хімія

Тема «Побутова хімія» може стати приводом для дискусії, упродовж якої учням пропонують схарактеризувати поняття, використовуючи, наприклад, такі аргументи: полегшує життя в побуті, шкідлива для здоров'я, небезпечна для навколишнього світу, містить отруйні речовини, можна отруїтися. На основі запропонованих ідей можна не лише витлумачити термін, а й сформулювати проблемні питання для творчих проєктів.

«Карусель»

Учасники об'єднуються у дві рівні групи (якщо кількість учасників непарна, тоді до однієї з груп приєднується ведучий). Ті, хто потрапив до 1-ї групи, утворюють внутрішнє коло обличчям до учасників 2-ї; ті, хто потрапив у 2-гу групу, займають місця в зовнішньому колі, обличчям до учасників 1-ї групи. Отже, кожний учасник отримує пару. Ведучий пропонує тему для обговорення й розподіляє ролі: ті, хто перебуває у внутрішньому колі, виконують пасивну роль, а ті, хто в зовнішньому, — активну. Через 1,5–2 хв за командою ведучого зовнішнє коло зрушується щодо внутрішнього на одну людину праворуч або ліворуч (змінюється склад пар): тепер говорять учасники внутрішнього кола, а учасники зовнішнього сприймають інформацію (отже, змінюється розподіл ролей). Потім зовнішнє коло знову зсувається щодо внутрішнього, активна й пасивна ролі учасників знову змінюються, а вчитель пропонує нову тему для обговорення.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету, ухвалювати правильні рішення);

загальнокультурні (уміння застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

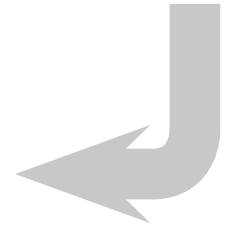
навчально-пізнавальні (уміння відрізнити факти від домислів, використовувати різні методи пізнання, володіння вимірjuвальними навичками);

інформаційні (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати й відтворювати інформацію);

комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

соціально-трудові (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);

особистісного самовдосконалення (навички культури мислення).

6-й клас. Природознавство.

Тема «Вода у природі»

► У двох групах утворіть два кола: внутрішнє та зовнішнє. Внутрішнє коло відстоюватиме позицію «Вода — руйнівник», зовнішнє — «Вода — джерело життя». Упродовж 1 хв ви маєте обдумати аргументи на захист своєї позиції. Потім зовнішнє і внутрішнє кола викладають одне одному (по черзі) свої аргументи. Через 1 хв зовнішнє коло за годинниковою стрілкою пересувається на одного ліворуч; обмін аргументами триває. Коли ви всі повернетесь на свої місця (зробите повне коло), то учасники кожного кола мають відповісти на запитання: «Чи переконали вас опоненти у своїй правоті? Якщо так, то хто саме?».

10-й клас. Зарубіжна література.

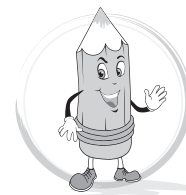
Тема «Оскар Уайльд “Портрет Доріана Грея”»

Учні утворюють два кола обличчям одне до одного. Учасники внутрішнього кола стисло формулюють своє враження від роману «Портрет Доріана Грея». За сигналом учителя (ведучого) зовнішнє коло переміщується на один стілець за годинниковою стрілкою. Тепер учасники із зовнішнього кола стисло висловлюють свої враження від твору, зважаючи на власну та щойно почуту думку. Надалі після кожного переміщення зовнішнього кола на одного представники внутрішнього й зовнішнього кіл почергово роблять те саме, акумулюючи в стислому реченні власне й почуте враження. Коли кожен висловить свою думку, учасники обирають по одному представнику від внутрішнього та зовнішнього кіл, які узагальнюють почуте, а двоє чи четверо рецензентів оцінюють, наскільки у цих висновках враховано спектр думок усіх учасників.

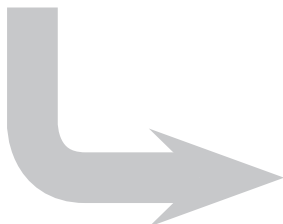
«Акваріум»

Це метод структурованої загальногрупової дискусії, що здійснюється за таким алгоритмом: 1) постановка проблеми (її формулює викладач); 2) учитель об'єднує учнів у малі групи (не більше ніж 7 осіб), розташовує їх по колу; 3) від кожної групи обирають представника, який відстоюватиме інтереси й позиції всієї групи; 4) групам надається час (не більше ніж 10 хв) на обговорення поставленої проблеми й напрацювання спільного її бачення; 5) у центрі класу збираються представники груп, які мають висловити й захистити позицію своєї групи; решта учасників у цей час не мають права нічого говорити, але можуть передавати інструкції своєму представникові письмово; 6) за потреби педагог може надати представникам та їхнім групам тайм-аут для консультацій; 7) після завершення уся група бере участь у критичному обговоренні, оцінюючи, хто і як вів дискусію, чиї аргументи були переконливішими.

Розвиває ключові компетентності:

- ціннісно-смыслові** (уміння визначати життєві цінності й мету, ухвалювати правильні рішення);
- загальнокультурні** (уміння застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
- навчально-пізнавальні** (уміння відрізняти факти від домислів, використовувати різні методи пізнання, володіння вимірювальними навичками);
- інформаційні** (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати й відтворювати інформацію);
- комунікативні** (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
- соціально-трудова** (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);
- особистісного самовдосконалення** (навички культури мислення).

8-й клас. Алгебра. Тема «Додавання і віднімання раціональних дробів»

➤ **1-ша група** (середній рівень): доведіть тотожність

$$\frac{4a}{a-5} - \frac{20}{a-5} = 4.$$

➤ **2-га група** (середній рівень): доведіть тотожність

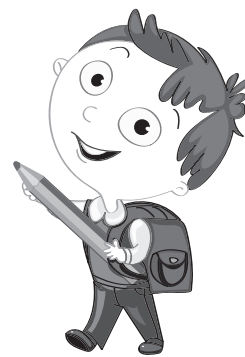
$$\frac{x^2}{x^2+1} + \frac{2x^2}{x^2+1} + \frac{3}{x^2+1} = 3.$$

➤ **3-тя група** (достатній рівень): подайте вираз у вигляді дробу

$$\frac{2}{x+1} + \frac{5}{x-1} + \frac{5}{x+2}.$$

➤ **4-та група** (достатній рівень): подайте вираз у вигляді дробу

$$\frac{2}{(x-1)^3} + \frac{1}{(x-1)^2} + \frac{2}{x-1}.$$

➤ **5-та група (високий рівень):** подайте вираз у вигляді дробу

$$\frac{2x-3}{3x-3} + \frac{3x-1}{4x+4} + \frac{x+2}{x^2-1}$$

➤ **6-та група (високий рівень):** подайте вираз у вигляді дробу

$$\frac{7}{a+b} + \frac{3a^2-2b^2}{a^2-b^2} - 3 - \frac{5}{a-b}$$

Кожна група відвідала «акваріум» (біла дошки). Учні вчилися додавати й віднімати раціональні дроби за принципом «від простого до складного», аргументувати власну думку, працювати в парі, коментувати роботу однокласників.

8-й клас. Історія України.

Тема «Українська гетьманська держава в системі міжнародних відносин»

Учні об'єднуються у три групи. Кожна група представлятиме країни певного табору: *1-ша* — католицького, *2-га* — православного, *3-тя* — протестантського. Удома діти повторили матеріал про реформаційні й контрреформаційні рухи в Європі та їхні наслідки. Школярі визначають держави, які належать до кожного табору, розкривають їхню роль на міжнародній арені та відповідають на запитання: як ці країни могли поставитися до новоутвореної Української гетьманської держави? Дозволено користуватися підручником. Групи по черзі ознайомлюють решту учасників зі своєю темою, визначають свою позицію, відповідають на запитання й заперечення. Після виступу кожної групи формують спільне узагальнення.

Орієнтовні запитання групам

- Які держави належать до вашого табору? Чому саме ці держави?
- Позицію якої держави підтримуєте ви — Речі Посполитої чи Української гетьманської? Чому? Як саме?

8-й клас. Українська мова.

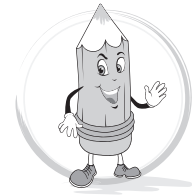
Тема «Види словосполучень за способом вираження головного слова»

➤ Прочитайте вірш Ліни Костенко. Розгляньте ілюстрації осінніх пейзажів. Укладіть тематичний словничок зі словосполучень, виписаних із поезії. Визначте вид словосполучень за вираженням головного слова.

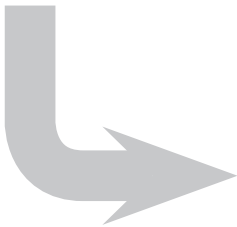
Красива осінь вишиває клени
Червоним, жовтим, срібним, золотим.
А листя просить: — Виший нас зеленим!
Ми ще побудем, ще не облетим.
А листя просить: — Дай нам тої втіхи!
Сади прекрасні, роси — як вино.
Ворони п'ють надкльовані горіхи.
А що їм, чорним? Чорним все одно.

«Коло ідей»

Цей метод є ефективним для розв'язання суперечливих питань і корисним для створення переліку ідей. Його доречно використовувати під час обговорення питання або виступів доповідачів від малих груп. Метою цього методу є залучення всіх (!) до обговорення поставленого питання. Він дозволяє уникнути ситуації, коли перша група, що виступає, подає вичерпну інформацію з проблеми. Порядок проведення: 1) учитель висуває дискусійне питання та пропонує обговорити його в кожній групі, створюючи перелік ідей, які виникли під час обговорення (наприклад: «Які позитивні й негативні наслідки матиме приплив мігрантів до країни?»; отже, укладаються два переліки зі знаками «+» та «-»); 2) щойно час на обговорення спливає, кожна група представляє по одному аспекту того, про що вони дискутували; 3) групи висловлюються по черзі (по колу), поки не буде вичерпано всі відповіді; 4) під час обговорення теми на дошці складають перелік запропонованих ідей, що не повинні повторюватися. Цей метод можна також застосовувати під час індивідуальної роботи з учнями.

Розвиває ключові компетентності:

- ціннісно-смыслові** (уміння визначати життєві цінності й мету, ухвалювати правильні рішення);
- загальнокультурні** (уміння застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
- навчально-пізнавальні** (уміння відрізнити факти від домислів, використовувати різні методи пізнання, володіння вимірjuвальними навичками);
- інформаційні** (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати й відтворювати інформацію);
- комунікативні** (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
- соціально-трудові** (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);
- особистісного самовдосконалення** (навички культури мислення).

8-й клас. Географія.

Тема «Погода і небезпечні погодні явища. Прогноз погоди»

Самостійна робота учнів (у групах)

➤ У групах вивчити й обговорити матеріал за своєю темою, використовуючи різні джерела, за планом:

- а) суть явища;
- б) де найчастіше зустрічається;
- в) наслідки.

Теми для опрацювання в групах: *1-ша* — гроза, зливові дощі; *2-га* — хуртовини, снігові лавини; *3-тя* — посухи, суховії, пилові бурі; *4-та* — селеві потоки, паводки; *5-та* — град, тумани. Дати обґрунтовані відповіді на запитання, що стосуються теми роботи вашої групи.

- Чим різняться гроза та зливові дощі?
- У який період найчастіше спостерігаємо грозу?

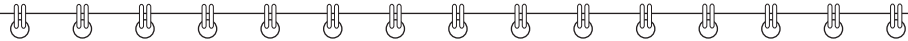

- Яке інше небезпечне явище може виникнути внаслідок зливових дощів? (Паводки, повені.)
- Назвіть причини сходу снігових лавин.
- Що об'єднує такі небезпечні явища, як посухи, суховії, пилові бурі?
- Що таке селі? Де вони поширені?
- Як утворюється град?
- Якої шкоди завдає град?

Постановка та розв'язання проблемного питання (колективна робота)

➤ Чи може людина вплинути на розвиток цих небезпечних явищ? Відповідь обґрунтуйте.

Рефлексія (підбиття підсумків інтерактивної вправи)

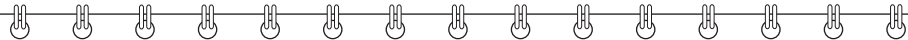

8-й клас. Історія України.

Тема «Воєнно-політичні події

Національно-визвольної війни 1649–1651 рр.»

На етапі підбиття підсумків можна запропонувати учням таку думку: «Перемога поляків у Берестецькій битві не означала цілковитої поразки козаків». Учні висловлюють свої думки по черзі, доки не вичерпають ідей; усі запропоновані варіанти відповідей записують на дошці.

8-й клас. Українська мова.

Тема «Мова — найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу»

➤ Прочитайте твердження Алли Коваль. Стисло письмово сформулюйте їх основну думку.

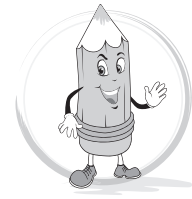
1. Правильна, об'єктивна думка про людину складається не одразу; насамперед ми оцінюємо вчинки людини, а вже потім слова — адже людина перевіряється ділом. А проте саме в слові остаточно виявляється характер людини, її ставлення до оточення, вихованість, людяність, чуйність, такт, простота, скромність.

2. Уміння володіти словом, почуття краси слова потрібне кожній людині. Той, хто серцем відчуває красу слова, уміє словом передати найтонші відтінки людських думок і переживань, підніметься на високу сходинку справжньої людської культури. І навпаки, низька культура мови збіднює духовний світ людини.

➤ Складіть «Коло ідей», відповівши на запитання: «Які перспективи відкриваються перед сучасною молоддю людиною, яка вільно володіє словом?».

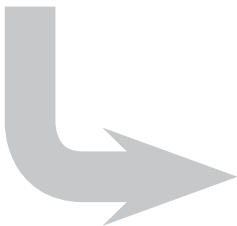
«Рольова гра» («Моделювання»)

Рольові ігри дозволяють учням зіграти певну роль у проблемній ситуації, що дає їм змогу подивитись на проблему зсередини. Такі ігри також полегшують участь у дискусії, коли учні соромляться відкрито висловлювати свою думку, але їм важливо її висловити. Рольова гра може бути формальною та ретельно плануватися заздалегідь, а може бути неформальною і спонтанною. За умови застосування формального підходу учні ознайомлюються з темою чи проблемою, а потім розігрують ситуацію за складеним сценарієм, виступаючи у призначеній ролі. Для неформальних чи спонтанних рольових ігор учні мають реагувати на запитання без підготовки з погляду визначеної ролі. У такій грі можуть брати участь два учні, які виконують протилежні ролі. Після їхнього короткого діалогу на запитання відповідає вся група. Ініціюючи проведення рольової гри, педагог має зробити таке: 1) визначити тему чи проблему; 2) для розігріву учнів провести розминку (наприклад, попросити школярів методом мозкового штурму визначити коло людей, яких цікавить розв'язання заявленої проблеми, а потім об'єднати цих людей у групи за схожими поглядами на цю проблему); 3) запропонувати дітям сценарій (усно чи письмово — залежить від складності) гри (ролі визначити, наприклад, за допомогою постановки проблеми), який має містити достатньо інформації, але не бути надто заплутаним чи з очевидним завершенням; 4) ролі спершу оголосити, а потім довільно розподілити поміж учасників або по групах, намагаючись уникати ярликів; 5) створити ситуацію, коли учні грають ролі відповідно до сценарію (проблеми), застосовуючи всі свої знання й досвід (рольова гра має містити елементи навчання методом співпраці; діти можуть працювати в невеликих групах, кожна з яких висуватиме та готуватиме свого представника для виступу; можна використовувати тріади — два учні беруть участь у діалозі, а один спостерігає та записує свої спостереження); 6) підбити підсумки (цей крок є невід'ємною складовою рольової гри: учасники отримують змогу обговорити свої відчуття від зіграних ролей та ролей, за якими вони спостерігали, а також поділитися своїми враженнями щодо проблеми та сценарію й розповісти, як певна роль змінила їхнє ставлення до проблеми).

Під час рольової гри доцільно надати деяким учням можливість просто спостерігати й записувати свої спостереження. Якщо роботу організовано в невеликих групах, можна попросити одного чи двох учнів виконувати роль секретаря. Поки актори з їхньої групи виконують роль, секретарі записують слова та реакції цих акторів, а також реакції решти акторів, загальний тон гри.

Під час підбиття підсумків слід обговорити очікувані результати рольової гри. Чи було досягнуто згоди? Чи намагалися різні групи зрозуміти різні точки зору? Чи намагалися представники різних точок зору працювати разом? Якщо згоди не досягнуто, які фактори завадили це зробити? У який інший спосіб могла б подати свою думку певна група, щоб здобути підтримку чи розуміння решти груп?

Розвиває ключові компетентності:
ціннісно-сміслові (уміння усвідомлювати своє місце в соціумі);
загальнокультурні (уміння вирізняти особливості національної й загальнолюдської культури; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
комунікативні (уміння взаємодіяти з людьми, що оточують особистість та перебувають на відстані, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

соціально-трудо́ві (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);
міжпредметні естетичні (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);
особистісного самовдосконалення (навички культури мислення).

8-й клас. Географія.

Тема «Фізико-географічна мапа Українських Карпат»

Інтерактивну частину уроку вчитель проводить із застосуванням технології «Рольова гра».

1) Підготовка до гри: постановка завдання, введення учнів у ролі.

Учитель. Сьогодні ми здійснимо захопливу подорож до унікального куточка природи нашої України — до Карпат! Як і в кожній експедиції, нам потрібні спеціалісти: картографи, кліматологи, гідрографи, ґрунтознавці, зоологи й ботаніки. Також нам знадобляться керівник експедиції та секретар, який фіксуватиме все, що ми дізнаємося під час експедиції. Розподіляймо ролі й вирушаймо у подорож! Кожна група має зібрати матеріали за своїм фахом і підготувати стислі звіти, які секретар занотує до таблиці на дошці. Рушаймо!

2) «Пошукова експедиція» — самостійна робота учнів з атласом, підручником, ілюстраціями, додатковою літературою. Під час пошуку «керівник експедиції» та «секретар» готують запитання для кожної групи.

3) Перебіг гри. Спочатку слово надається «керівнику експедиції», який повідомляє про важливість дослідження саме цього куточка природи. Потім «керівник експедиції» по черзі надає слово «фахівцям», які розповідають, що вони знайшли і які висновки з їхніх знахідок можна зробити. Представники груп говорять від першої особи (грають роль), а «секретар» занотує головне. Після кожного виступу група відповідає на запитання решти груп та «керівника». Після останнього виступу таблицю має бути заповнено.

Фізико-географічна мапа Українських Карпат

Положення, рельєф, корисні копалини	
Клімат (тип клімату, температура, опади)	
Внутрішні води	
Ґрунти	
Рослинність	
Тваринний світ	

4) Підсумкова частина: обговорення, підбиття підсумків; учитель або «керівник експедиції» пропонує одному з учасників описати Карпати за таблицею. Відзначають учнів, які грали найкраще.

9-й клас. Зарубіжна література.

Тема «Король комедії. Мольєр — відомий комедіограф, актор, театральний діяч. Провідні теми та художні особливості комедій Мольєра. Основні проблеми й конфлікти п'єси Мольєра «Міщанин-шляхтич»»

Вивчаючи біографію Мольєра, можна запропонувати учням інсценувати уривок з книги М. О. Булгакова «Життя пана де Мольєра».

1-й придворний. Поясніть мені, заради бога, панове, що означають усі ці «галаба», «балаба», які вигукують турки? Що це таке?

2-й придворний. Це нісенітниця. Мольєр уже не може писати. У нього слід відібрати театр.

3-й придворний. Справді, «Міщанин-шляхтич» дуже слабка комедія, у ній зовсім нічого немає веселого.

Учитель. 16 жовтня у Пале-Роялі відбулася друга вистава комедії. І знову на ній був присутній король.

Мольєр (*вбігає, лунають оплески*). Води, води! (*Йому дають води*.) Ви чуєте? Чуєте? Король аплодує!

Актори. Король аплодує! Сам король підвівся з місця й аплодує! Швидше на сцену, там король!

Мольєр. Так, я чую, чую. Господи, поможи мені! Відкривайте завісу!

Король (*велично входить*). Пане Мольєр, я хотів вам дещо сказати щодо вашої п'єси. Я нічого не сказав вам після першої прем'єри, оскільки ще не встиг скласти свого враження. Однак тепер я скажу. Ваші актори грають пречудово. А ви написали гарну п'єсу, жодний з ваших попередніх творів не справляв на мене такого враження, як «Міщанин-шляхтич».

Мольєр. Ваша світлосте, ваша світлосте... Ваша високосте... Актори і я, ваш покірний слуга, вдячні вам за нечувану честь, якою ви нагородили нас, відвідавши театр (*низько вклоняється*).

Король (*дає гроші*). Ось вам за вашу п'єсу. І пишіть далі. Сподіваюся, ви прославіте у своїх творіннях мене і мій час (*виходить, актори схилиються перед ним*).

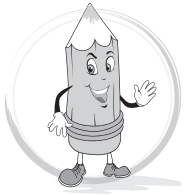

11-й клас. Історія України.

Тема «Культура і духовне життя в Україні»

Рольова гра «Форум діячів української культури» (поч. 1960-х рр.)

► Об'єднайтеся у чотири групи й уявіть, що ви є учасниками форуму діячів культури. Визначте питання, які необхідно обговорити на форумі, та представника від групи, якого ви делегуєте виступити (3 хв) від першої особи за прочитаним розділом підручника: *1-ша група* — «Народна освіта», *2-га* — «Русифікація», *3-тя* — «Спеціальна освіта», *4-та* — «Наука».

«Кубування»

Кубування є методом навчання, який полегшує розглянути тему різнобічно, у 6 різних площинах (опиши, засоціюй, порівняй, проаналізуй, вислови аргументи за та проти, застосуй), і водночас дає змогу вичерпно схарактеризувати поняття, використовуючи для цього глибинні знання. Метод кубування залучає до роботи всіх учнів без винятку. Цю методику можна застосувати на етапі усвідомлення, систематизування й контролю знань. На кожній грані куба, виготовленого з картону, записано запитання або завдання. Учні пропонується (письмово або усно) висловитися (2–4 хв) на запропоновану тему.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-сміслові (уміння усвідомлювати своє місце в соціумі);

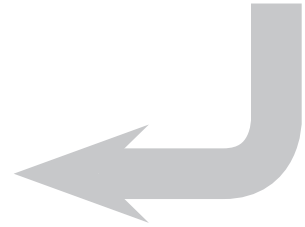
загальнокультурні (уміння вирізняти особливості національної й загальнолюдської культури; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

комунікативні (уміння взаємодіяти з людьми, що оточують особистість та перебувають на відстані, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

соціально-трудова (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);

особистісного самовдосконалення (навички культури мислення);

навчально-пізнавальні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності).

2-й клас. Природознавство.

Тема «Тварини»

➤ Оберіть ілюстрацію, яка за ознаками відповідає опису.

- Проворна, хижка, руда, хитра, любить ласувати курочкою. Хто це?
- Вайлуватий, бурий або білий, клишоногий, узимку спить у барлогу, любить мед. Хто це?

5-й клас. Українська література.

Тема «Євген Гуцало “Олень Август”»

➤ Схарактеризуйте образ Жені (головного героя твору Є. П. Гуцала «Олень Август») за допомогою кубування.

Очікувана відповідь

Опиши. Женя — головний герой оповідання Євгена Гуцала «Олень Август».

Засоціюй. Мрія.

Порівняй. Гарно й загадково, як Олень Август.

Проаналізуй. Мрійливий, творчий, із багатою уявою, відвертий, щирий, піднесений, натхненний, гарний.

Аргументи за. Прекрасна мрія надихає будувати життєві плани. *Аргументи проти.* Мрійливість може відволікти від навчання («Зошити впали у воду... Женя... раптом захотів пожбурити портфель хтозна-куди»).

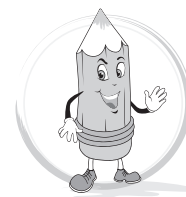
Застосуй. Варто мріяти, цінувати прекрасне, ставити мету й досягати її.

«Дерево рішень»

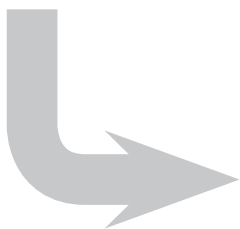
Так називається техніка, яку використовують для раціоналізації процесу ухвалення рішень у ситуації, коли неможливо дати просту й однозначну відповідь на поставлене запитання (завдання). Її також застосовують для того, щоб зрозуміти причини, які спонукали до прийняття якогось важливого рішення в минулому. Зокрема, ця вправа є ефективною під час аналізу суперечливих подій або явищ. Учасники обговорення детально аналізують усі можливі варіанти рішень і виписують у стовпчики переваги й недоліки кожного з них, а також наслідки, які ці рішення можуть спричинити. Ця методика дозволяє учням краще зрозуміти механізм ухвалення складних рішень, проаналізувати суперечливі дані, а вчитель отримує змогу точніше оцінити рівень базових знань та виявити рівень підготовки учнів.

Проблема					
Варіант I		Варіант II		Варіант III	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Результат	Наслідки	Результат	Наслідки	Результат	Наслідки

Проведення обговорення:

- 1) учитель формулює завдання для обговорення;
- 2) учасники отримують базову інформацію з проблеми, документи, факти тощо (це може бути частиною домашнього завдання напередодні обговорення);
- 3) учитель об'єднує учнів у групи по 4–5 осіб та визначає час для виконання завдання (10–20 хв);
- 4) працюючи в групах, учні заповнюють таблицю, записуючи в стовпчики переваги й недоліки кожного варіанта, та ухвалюють спільне рішення;
- 5) представники кожної групи доповідають про результати;
- 6) учитель порівнює отримані результати, запитує, чому групи дійшли таких висновків, відповідає на запитання учнів.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-сміслові (уміння ухвалювати правильні рішення);
навчально-пізнавальні (уміння відрізнити факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjuвальними навичками);
комунікативні (навички роботи в групі).

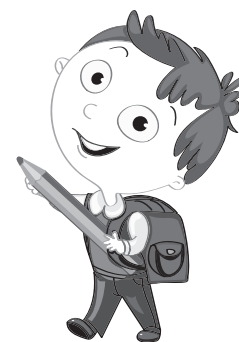
4-й клас. Українська мова. Тема «Відмінки іменників»

I стадія

- Із якими граматичними поняттями працювали на уроці?
- Скільки відмінків існує в українській мові?
- Які запитання ставлять до називного відмінка?

II стадія

- Чому саме так назвали відмінки?
- Чому кличний відмінок не має питань?
- Які допоміжні дієслова ви застосовували для вивчення відмінків?

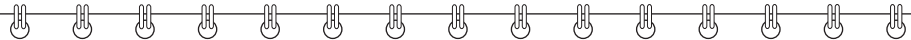

III стадія

- Де найчастіше зустрічаються іменники в кличному відмінку?
- Чи можна провідміняти іменник, не запам'ятавши назву відмінка, запитання до нього?
- Згідно з цим що, на вашу думку, від вас вимагають?

➤ Пари, об'єднайтеся у четвірки та порівняйте результати попередньої роботи, спільно побудувавши логічну послідовність запитань та дійшовши згоди. Кожна четвірка має сформулювати одне запитання-відповідь, яке відображатиме основний зміст розділу, записати його на дошці.

7-й клас. Українська література. Тема «Творчість Т. Г. Шевченка»

➤ Прочитайте рядки вірша Т. Г. Шевченка. Про які права й обов'язки тут ідеться?

Учітесь, читайте,
І чужому навчаєтесь,
Й свого не цурайтесь...

➤ Чи дотримується право громадян нашої держави на освіту? Як покращити доступ громадян до якісної освіти? Обговоріть ці запитання у групах та озвучте свої рішення.

Право на освіту	
переваги	недоліки
...	...
результат	наслідки
...	...
Як покращити доступ до якісної освіти?	
переваги	недоліки
...	...
результат	наслідки
...	...

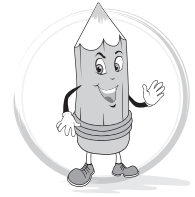
8-й клас. Історія України. Тема «Люблінська унія»

➤ Якими були соціально-економічні та політичні наслідки Люблінської унії для українських земель?

Висловлені учнями пропозиції учитель записує на дошці. Потім пропонує порівняти думки учнів зі змістом документа та зробити висновки. Під час виконання цього завдання складають узагальнювальну таблицю «Наслідки Люблінської унії для України».

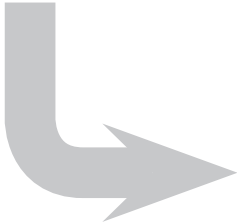
«Ажурна пилка»

Дає змогу вивчити значну кількість інформації за стислий проміжок часу, а також заохочує допомагати одне одному вчитися навчаючи. Діти мають бути готовими працювати в різних за складом групах. Учитель звертається до школярів: «Спочатку ви працюватимете в домашній групі. Потім в іншій групі (інших групах) ви виступатимете в ролі експертів (розповідатимете про те, яке питання та як опрацювали в домашній групі) й отримуватимете інформацію від представників решти груп. Згодом ви повернетесь до домашньої групи для того, щоб поділитися новою інформацією, яку ви здобули, працюючи в іншій групі (інших групах)».

Розвиває ключові компетентності:

- ціннісно-смыслові** (уміння усвідомлювати своє місце в соціумі);
загальнокультурні (уміння вирізняти особливості національної й загальнолюдської культури; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
навчально-пізнавальні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);
комунікативні (уміння взаємодіяти з людьми, що оточують особистість та перебувають на відстані, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
соціально-трудова (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);
особистісного самовдосконалення (навички культури мислення);
проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності).

3-й клас. Природознавство.

Тема «Ґрунт»

➤ Об'єднайтеся в 7 груп по 4 учні. Групи матимуть кольори, а учасники — номери від 1-го до 4-го. Кожна група самостійно (за алгоритмами дій, підручником, універсальними довідниками тощо) опановує знання про: *1-ша* — торф, *2-га* — кам'яне вугілля, *3-тя* — нафту, *4-та* — газ, *5-та* — залізню руду, *6-та* — вапняк, *7-ма* — мармур. Потім учасники з однаковими номерами об'єднуються в групи для обміну інформацією. Повернувшись до своєї групи за кольорами, обмінюються здобутою інформацією.

5-й клас. Українська мова.

Тема «Правопис слів іншомовного походження»

➤ Об'єднайтеся в 4 групи. Групи матимуть кольори, а учасники — номери. У групах ви маєте:

- «червоні» — вивчити та сформулювати правила написання *i* в словах іншомовного походження (записати до зошитів слова: *інструкція*, *відеофільм*, *Іліада*, *візаві*, *пілот*, *мітинг*, *журі*, *амбіції*; пояснити написання *i* в цих словах, за допомогою «Словника іншомовних слів» визначити значення підкреслених слів);

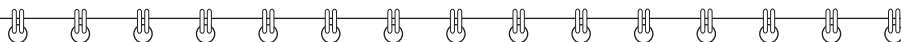

- «сині» — вивчити та сформулювати правила написання *и* в словах іншомовного походження (дібрати речення-алгоритм для кращого запам'ятовування «правила дев'ятки», наприклад: *Цить, жінко, чоловік заспіває «Рече та стогне Дніпр широкий»*); записати до зошитів слова, вставити пропущені літери: *д..кція* (вимова), *т..раж* (кількість примірників друкованого видання), *ф..зична* (праця), *с..рени* (різкі звукові сигнали), *ц..тата* (дослівний фрагмент тексту), *ж..рафа*, *ч..нара* (східний платан), *ш..фер* (штучний покрівельний матеріал), *р..туал*);
- «жовті» — пояснити алгоритм написання *і* та *и* в словах іншомовного походження, що означають власні назви, дібрати власні приклади;
- «зелені» — презентувати словничок слів-винятків із правила дев'ятки, пояснити правила написання *і* в словах іншомовного походження (слова-винятки: усупереч правилу дев'ятки *и* пишеться після приголосних (найчастіше після *г, х, п, к, л, м, в, н, б*) перед наступними приголосними у словах: а) в найдавніше запозичених із тюркських мов, що починаються на *баш-* (голова) та *ки-*: *башлик, башкир, кишлак, кисет, кинджал, килим*; б) у церковних назвах: *диякон, єпископ, митрополит, католик*; в) у деяких часто вживаних словах: *жасмин, лимон, гиря, мигдаль, канитель*; літеру *і* пишемо: а) після літер та позначення голосних: *інтуїція, Каїр, еліпсоїд*; б) у словах, що закінчуються на *-їзм*: *героїзм, атеїзм*).

Опрацюйте правила написання *і* та *и* у словах іншомовного походження на такому рівні, щоб у складі експертних груп за номерами могли зрозуміло пояснити ці правила. Вислухавши в експертних групах по черзі представників кожної домашньої групи, ви здобудете повну інформацію про правопис *і* та *и* в словах іншомовного походження. Повернувшись до домашніх груп за кольором, поділіться інформацією, отриманою в експертних групах, за потреби — допоможіть одне одному з'ясувати незрозумілі правила чи приклади.

Основне завдання домашніх груп на цьому етапі — коригування й остаточне узагальнення всієї інформації.

8-й клас. Хімія.

Тема «Кисень»

➤ Об'єднайтеся у домашні групи, у яких ви ознайомитеся з інформацією за підручником й обговорите вивчене: *1-ша* — «Відкриття кисню», *2-га* — «Поширення кисню в природі», *3-тя* — «Добування кисню», *4-та* — «Фізичні властивості кисню». Оберіть тайм-кіпера, який стежитиме за часом, й особу, яка наприкінці ставитиме запитання (для того щоб переконатися, що кожний зрозумів новий матеріал). Потім ви перегрупуєтесь у класні групи, і кожний стане експертом з тієї теми, яку вивчив у домашній групі. За визначений час (на розсуд учителя) намагайтеся якісно та в повному обсязі донести інформацію до учасників нових груп і прийняти нову інформацію від них. Після цього ви повернетесь до домашніх груп і переповісте здобуту вами інформацію.

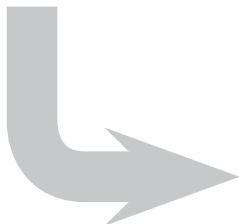
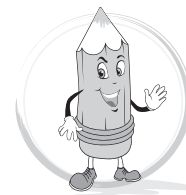
Запитання для систематизації й узагальнення знань

- Яке значення в історії відкриття кисню мають роботи Лавуазьє? (*З'ясував, що кисень є складовою повітря, підтримує дихання й горіння.*)
- Яку роль кисень відіграє в природі? (*Окисника.*)
- Чому кисень є життєво важливою речовиною для всіх живих організмів? (*Він бере участь у процесі дихання.*)
- Що являє собою кисень за нормальних умов? (*Газ без кольору, смаку й запаху.*)

«Прес»

Використовують у випадках, коли виникають суперечливі думки з певної проблеми та потрібно обрати й аргументувати чітку позицію щодо суспільної чи економічної проблеми, яку обговорюють; дає змогу навчитися аргументовано, чітко та стисло формулювати й висловлювати свою думку. Інструкція до застосування: 1) позиція (почніть зі слів «Я вважаю, що...» та висловіть свою думку; поясніть, у чому полягає ваша точка зору); 2) обґрунтування (починаючи зі слів «Тому, що...», наведіть причину виникнення цієї думки, тобто поясніть, на чому ґрунтується доведення вашої позиції); 3) приклад (продовжте словом «Наприклад...» та наведіть факти, що підтверджують вашу позицію); 4) висновки (завершіть висловлювання «Отже (тому), я вважаю...», узагальнюючи свою думку, зробіть висновок про те, як необхідно діяти: це своєрідний заклик прийняти вашу позицію).

Розвиває ключові компетентності:

- ціннісно-сміслові** (уміння ухвалювати правильні рішення);
- загальнокультурні** (уміння застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
- комунікативні** (уміння взаємодіяти з людьми, що оточують особистість та перебувають на відстані, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
- соціально-трудові** (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);
- особистісного самовдосконалення** (навички культури мислення);
- навчально-пізнавальні** (уміння відрізняти факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjuвальними навичками);
- проектно-технологічні** (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності).

4-й клас. Українська мова.

Тема «Однорідні члени речення»

➤ Доведіть, що у реченні *Він уже вмився, причесався й тепер складає кубики* є однорідні члени. Які саме? Назвіть їх.

Чотири пари працюють одночасно. Завдання кожної пари — відповісти на поставлене запитання виключно за поданим кліше: 1-ша — «Я вважаю, що...»; 2-га — «Тому, що...»; 3-тя — «Наприклад...»; 4-та — «Отже (тому), я вважаю...». Зрештою міркування має набути такого вигляду: «Я вважаю, що члени речення *вмився, причесався, складає* є однорідними, тому що вони відповідають на те саме запитання (*що зробив? що робив?*) й залежать від того самого слова (*він*), наприклад: *він (що зробив? що робив?) вмився, причесався, складає*. Отже, я вважаю слова *вмився, причесався, складає* однорідними присудками».

9-й клас. Географія.

Тема «Об'єкт вивчення економічної географії. Взаємодія господарства і природи в географічному середовищі. Економічна географія в системі географічних наук. Значення знань з економічної географії»

Учитель. Господарська діяльність людини створює нам певні матеріальні блага та послуги. Для нас суттєві їхні якість та можливості, ціна, наслідки використання та інші чинники.

- Чи завжди ціна — показник можливостей продукту?
- Чи всім людям потрібні однакові можливості продукту?

Завдання

➤ Уявіть, що ви маєте альтернативні товари, знаєте їхні характеристики, виробника (ціна не має значення). Ви не використовуєте їх у професійній діяльності. Як обиратимете товар?

Товари:

- 1) викрутка українського виробника з пластиковою ручкою; викрутка японського виробника з пластиковою ручкою; викрутка невідомого виробника з поліпропілену;
- 2) сукня з натурального матеріалу китайського виробництва; сукня з шовку китайського виробництва; сукня з матеріалу тваринного походження китайського виробництва;
- 3) колумбійська кава сорту арабіка; ефіопська кава сорту робуста; узбецька кава сорту мокко.

Учні виконують завдання.

Учитель. Критерії вибору різні. В одних випадках ви щось чули про виробника, в інших — розумієте якість матеріалу, а інколи взагалі сумніваєтеся — чи можливо таке. Вивчення економічної географії надасть вам основи знань про те де, з чого, як, навіщо виробляють те, що ми споживаємо.

10-й клас. Правознавство.

Тема «Правовий статус особи»

Учитель. Правовий статус особи — це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких певна людина, яка має унікальні, притаманні саме їй якості, як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві.

Правовий статус особи відображає юридичне закріплення досягнутого суспільством обсягу свободи особи. Він ґрунтується на сучасному вченні про свободу, у підвалинах якого лежать такі ідеї:

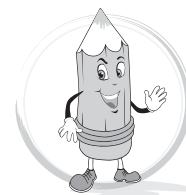
1. Усі люди вільні від народження, і ніхто не має права відчужувати їхні природні права. Забезпечення й охорона цих прав є головним обов'язком держави.
2. Свобода особи полягає в можливості робити все, що не завдає шкоди іншій особі.
3. Межі свободи може визначати закон, який відповідає праву, а право є мірою свободи.
4. Обмеження прав є можливим виключно з метою сприяння досягненню загального добробуту в демократичному суспільстві.

Завдання

- Висловіть свою думку з приводу того, як співвідносяться правовий статус і правосуб'єктність.

«Діаграма Венна» («Кола Венна»)

Діаграма Венна — техніка графічного подання інформації, що допомагає встановити спільні й відмінні ознаки двох (трьох) позицій (творів, героїв, якостей та ін.). Інформацію подають у вигляді щонайменше двох кіл, які накладають одне на одне пропорційно до збігу/відмінностей, виявлених під час обговорення. Зазвичай учитель пропонує порівняти дві теми — нову та вже відому учням. Індивідуально, у парах або групах учні малюють кола, занотовуючи в них необхідний текст. Частину кіл, які збігаються, можна оформити штрихуванням або кольором. Учні усно коментують розбіжності між складеними ними діаграмами.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння ухвалювати правильні рішення);
навчально-пізнавальні (застосування різних методів пізнання);
інформаційні (уміння самостійно шукати, добирати інформацію).

10-й клас. Зарубіжна література. Тема «Роман ранньомодерністської доби»

Приєм «Кола Венна» дасть змогу під час компаративного аналізу романів Стендаля «Червоне і чорне» та Ф. М. Достоєвського «Злочин і кара» з'ясувати вплив Наполеона на представників багатьох поколінь.

► Порівняйте захоплення Наполеоном Жульєна Сореля та Родіона Раскольнікова за допомогою інтерактивної вправи «Діаграма Венна».

Очікувана відповідь

**Родіон
Раскольніков**

Пригнічений бідністю, озлоблений проти світу убогства й несправедливості. Має хвору уяву.
Хоче зробити багато добрих справ.
Прагне довести, що він — не «твар тремтяча».
Спосіб досягнення мети — убивство.
Наприкінці твору переосмислює своє колишнє захоплення ідеями Наполеона.
Фінал твору — духовне відродження, надія на майбутнє

**Жульєн
Сорель**

Молодий, вродливий, честолюбний, талановитий, гордий, благородний. Заради досягнення мети здатний на злочин.
Захоплюється Наполеоном, який уособлює владу, що дає великі можливості, силу, незалежність

Гостро відчуває своє низьке суспільне становище й матеріальну залежність.
Талановитий, але занадто зарозумілий.
Хоче пробити собі дорогу у житті, зробити кар'єру.
Спосіб досягнення мети — лицемірство, обман.
Наполеон лишається кумиром до кінця твору.
Фінал долі — загибель

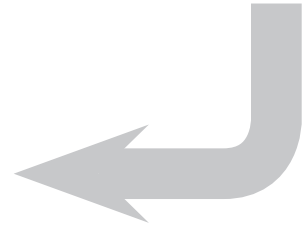

«Ринг»

Ринг (літературний, історичний, біологічний, географічний тощо) — одна з дискусійних форм спілкування, основою якої є з'ясування проблем літературного, історичного, біологічного, географічного характеру.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-сміслові (уміння визначати життєві цінності й мету);
загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному й духовному контекстах сучасного суспільства);
навчально-пізнавальні (уміння відрізняти факти від домислів);
інформаційні (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати, перетворювати (трансформувати), зберігати й відтворювати інформацію);
комунікативні (уміння взаємодіяти з людьми, що оточують).

8-й клас. Фізика. Тема «Електричний струм»

Про праску

У кухні студентського гуртожитку до двох столів для прасування стояла нетерпляча черга. Отут, мабуть, якщо чекати, попораешся аж до ночі, а до початку концерту залишилася лише година. «Випрасую в себе в кімнаті, — вирішив Анатолій. — От тільки праску слід роздобути. Здається, у сусідів є».

— Хлопці, рятуйте, — попросив Анатолій, — дайте праску на півгодини.

— Бери, — охоче дозволили хазяї, — але врахуй: вона днями впала, і тепер до неї непросто пристосуватися. Якщо не нагріватиметься, потряси її легенько.

— Зрозумів, — відгукнувся Анатолій і поспішив до себе.

Передусім увімкнув праску і, щоб не гаяти часу, акуратно уклав на стіл штани, уклав їх вологою ганчіркою. Торкнувся праски — холодна. Тоді, згадавши пораду хлопців, потряс праску, тримаючи за ручку. Трішки почував і вирішив перевірити, чи гріється. Хвещнув долонею по гладкій поверхні... і знепритомнів від удару струмом.

Коли отямився, відчув різкий запах нашатирю, побачив перелякані обличчя однокурсників, які нахилилися до нього.

➤ Що сталося? (Причина ураження струмом — порушення ізоляції всередині праски, через що на корпус потрапила напруга.)

➤ Як струм пройшов крізь тіло людини? Адже суха, фарбована підлога — гарний ізолятор. (Учні висловлюють свої припущення.)

Учитель. Виявилося, що, торкнувшись корпус праски рукою, Анатолій одночасно торкнувся коліном металевого ліжка. А його спинка впритул прилягала до батареї опалення. Виник електричний ланцюг: праска → долина → тіло → металеве ліжко → заземлена опалювальна мережа.

9-й клас. Зарубіжна література.
Тема «Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі й мистецтві»

➤ Ознайомтеся з висловлюваннями видатних представників доби бароко. Виконайте завдання.

- Ми осягаємо істину не лише розумом, а й серцем. Саме серцем ми пізнаємо перші принципи, і марно розум, не маючи в них опертя, силкується їх спростувати (*Б. Паскаль, французький філософ, письменник, фізик, математик*).
- Думаю — отже, існую (*Р. Декарт, французький філософ, математик, фізіолог*).
  - На вашу думку, чи справедлива оцінка людини Блезом Паскалем?
  - Як ви розумієте вислів Рене Декарта?
  - Чи згодні ви з цим твердженням?
  - Який вислів вам ближчий? Чому?

10-й клас. Захист Вітчизни.

Тема «Основи законодавства України про охорону здоров'я людини»

➤ Ознайомтеся з інформацією щодо основ законодавства України про охорону здоров'я людини. Виконайте завдання.

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»

Закон від 1993 р. визначає права й обов'язки громадян та держави в цій сфері, основи організації охорони здоров'я, регламентує базу для забезпечення здорових і безпечних умов життя в країні. У Законі зазначено основні поняття й терміни в галузі охорони здоров'я, які будуть використані в курсі «Захист Вітчизни (Основи медичних знань)».

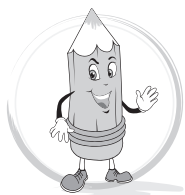
Закон України «Про екстрену медичну допомогу»

Закон від 2013 р. визначає організаційно-правові засади забезпечення громадян України та інших осіб, які перебувають на її території, екстреною медичною допомогою, зокрема під час виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, та засади створення, функціонування і розвитку системи екстреної медичної допомоги.

Основні принципи охорони здоров'я в Україні

Визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства та держави; дотримання прав і свобод людини та громадянина у сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій; гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення; рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної допомоги та інших послуг у сфері охорони здоров'я; відповідність завданням і рівню соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, наукова обґрунтованість, матеріально-технічна й фінансова забезпеченість; орієнтування на сучасні стандарти здоров'я та медичної допомоги; попереджувально-профілактичний характер, комплексний соціальний, екологічний та медичний підхід до охорони здоров'я; багатоукладність економіки охорони здоров'я; децентралізація державного управління.

- Чи є клятва Гіппократа єдиним і достатнім інструментом регулювання відносин «пацієнт — лікар»?
- Які права має пацієнт? Чи має пацієнт обов'язки?
- Чого не може собі дозволити лікар у роботі з пацієнтами?

«Броунівський рух»

Приєм «Броунівський рух» передбачає пересування учнів класом з метою збирання інформації за запропонованою темою.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння усвідомлювати своє місце в соціумі);

загальнокультурні (уміння вирізняти особливості національної й загальнолюдської культури; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

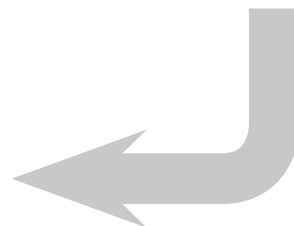
навчально-пізнавальні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

комунікативні (уміння взаємодіяти з людьми, що оточують особистість та перебувають на відстані, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

соціально-трудова (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі);

особистісного самовдосконалення (навички культури мислення);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності).

7-й клас. Англійська мова. Тема «Граматичні конструкції»

Кожен учасник отримує аркуш із запитаннями-завданнями: «Interview your group-mates what subculture they belong to or share ideas with» або «Who can help teenagers cope with their problems?». Учитель допомагає сформулювати запитання й відповіді та стежить, щоб взаємодія відбувалася англійською мовою.

7-й клас. Біологія. Тема «Різноманітність тварин та їх класифікація. Роль тварин у житті людини»

Учні отримали випереджальне завдання — у 6 групах підготувати повідомлення про:

- «медики» — п'явок, земноводних, плазунів, комах, ссавців; їхнє використання у ветеринарії, зоотерапії;
- «домогосподарки» — молюсків, членистоногих, риб, земноводних, плазунів, птахів, ссавців; їхнє використання у рибному господарстві, шовківництві, бджільництві, звірівництві, кролівництві, птахівництві, харчовій промисловості тощо;
- «історики» — легенди про голубів та Орлеанську Діву, кобру та Клеопатру, вошок і вибори шведського бургомістра; характеризують міфічних істот і порівнюють їх із представниками тваринного світу;
- «мовознавці» — тварин, описаних у творах М. Годованця, І. Котляревського, Лесі Українки, Л. Костенко, Е. Хемінгвея;
- «мистецтвознавці» — роботи А. Матісса («Червоні рибки»), П. Пікасо («Дівчинка з голубом», «Голуб миру»); зазначають, що тварини

є емблемами Олімпійських ігор, гербів різних країн: лами — Перу; акула, крокодил, черепаха, орел — Соломонових островів; кенгуру, ему — Австралії; білоголовий орлан — США;

- «ґрунтознавці» — роль морських найпростіших, молюсків, коралових поліпів в утворенні осадових порід і залежність родючості ґрунту від діяльності черв'яків, павуків, ссавців.

Пересуваючись класом, учні повідомляють однокласникам інформацію, підготовлену в групах.

9-й клас. Основи здоров'я.

Тема «Здоров'я молоді в Україні. ВІЛ, СНІД, ІПСШ: шляхи передавання й методи захисту»

Учні отримали випереджальне завдання — у 5 групах підготувати повідомлення про:

1-ша — здоров'я молоді в Україні,

2-га — шляхи зараження ІПСШ та методи захисту,

3-тя — шляхи передавання ВІЛ,

4-та — методи захисту від ВІЛ,

5-та — українське законодавство про ВІЛ/СНІД. Пересуваючись класом, учні повідомляють однокласникам інформацію, підготовлену в групах.

10-й клас. Зарубіжна література.

Тема «Данте — видатний поет і мислитель Італії.

Поема «Божественна комедія» — філософсько-художній синтез середньовічної культури»

Особливості «Божественної комедії»

Клас об'єднується у п'ять груп. Кожна отримує завдання: підготувати повідомлення за означеною темою:

картка № 1. Час створення поеми;

картка № 2. Жанр «Божественної комедії»;

картка № 3. Композиція поеми;

картка № 4. Уявлення про світ у «Божественній комедії»;

картка № 5. Уявлення про світ у «Божественній комедії».

Після виконання вправи учні виконують інтерактивну вправу «Продовжте речення»:

1) Найвідоміші твори Данте — ... .

2) Життя поета було нелегким, тому що... .

3) «Божественна комедія» має таку назву, тому що... .

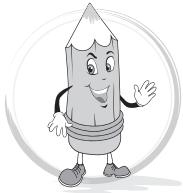
4) Особливості композиції поеми Данте полягають у... .

➤ Узагальніть вивчений на уроці матеріал. Виконайте завдання (в групах).

- Сформулюйте основні ознаки середньовічного мистецтва. (Сильний вплив церкви, утвердження релігійних ідеалів, відображення суперечливості людини...)

- Іван Якович Франко називав Данте «поетичним вінцем та увічненням того, що ми називаємо середніми віками»... Складіть своє речення про Данте.

«Шість мислячих капелюхів» (за Е. де Боне)

Це проста й ефективна система, що значно підвищує продуктивність праці. У запропонованій системі мислення поділено на шість категорій, з кожною з яких співвіднесено метафоричний капелюх певного кольору. Коли обговорюється питання, кожний із присутніх застосовує до нього конкретний капелюх і всі думають в одному напрямку. Цей капелюх забезпечує ефективну концентрацію й легкість управління власними думками. Кожний колір капелюха має свої функції: *білий* (детальна й необхідна інформація; тільки факти; яка ще необхідна інформація?), *жовтий* (символічне відображення оптимізму; дослідження можливих успіхів і переваг; чому це спрацює?), *чорний* (застерігає і змушує мислити критично; обережність: не зловживайте нею; що може статися поганого або що піде не так?), *червоний* (почуття, ідеї й інтуїтивні прозріння (і не намагайтеся їх пояснити); які почуття в мене виникають?), *зелений* (фокусування на творчості, альтернативних рішеннях, нових можливостях та ідеях; змога висловити нові поняття й концепції), *синій* (керування розумовими процесами; яких висновків можна дійти?). Використання цього прийому дозволяє скоротити час розв'язання проблем на понад 40% і підвищити результативність діяльності.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

громадянські (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);

навчально-пізнавальні (навички навчально-пізнавальної діяльності: уміння відрізняти факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірними навичками);

інформаційно-комунікаційні (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);

комунікативні (уміння особистості застосовувати у конкретному різновиді спілкування знання мови; уміння взаємодіяти з людьми, що оточують її та перебувають на відстані; навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

6-й клас. Біологія.

Тема «Різноманітність рослинного світу»

➤ Об'єднайтеся у 6 груп. Кожна група має виконати завдання відповідно до кольору одного з шести капелюхів: *1-ша* — білий (за допомогою енциклопедії й атласу розкажіть про рослини тільки фактами й цифрами), *2-га* — жовтий (поміркуйте: чи змогли б тварини та люди жити на Землі без рослин?), *3-тя* — чорний (доведіть, що якби на Землі зовсім не було рослин, у повітрі не було б кисню), *4-та* — червоний (які емоції ви відчуваєте, коли бачите, що навколо вас гинуть рослини?), *5-та* — зелений (що можна зробити для того, щоб наша Земля щороку зеленішала та красивішала?), *6-та* — синій (узагальніть повідомлення решти груп).

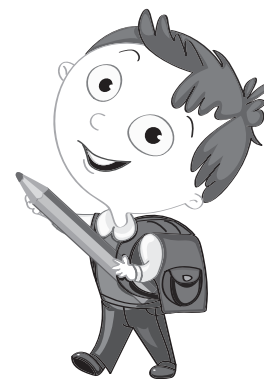

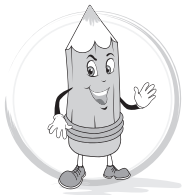
6-й клас. Зарубіжна література.

Тема «Підсумкове заняття за твором Жуля Верна «П'ятнадцятирічний капітан»»

Учитель подає відомості скорочено, узагальнено, за допомогою таблиці; учні готують розгорнуті відповіді.

Колір капелюха	Функція капелюха	Відповідь
Білий	Яку інформацію отримано?	Про морські подорожі, китобійний промисел, флору й фауну кількох континентів; работоргівлю й боротьбу з нею; відомих мандрівників
Жовтий	Що в цьому позитивного?	Хороший приклад, як, не маючи умов і засобів, стати професійно освіченою людиною, виховати в собі цінні риси вдачі: відповідальність, цілеспрямованість, працьовитість, прагнення самовдосконалення, гуманізм
Чорний	Що в цьому негативного?	Досвід унікальний, який багато в чому повторити неможливо; у позитивних героїв характери надто ідеальні; з літературної точки зору — забагато відступів, додаткової інформації, значний обсяг самої книги
Червоний	Які викликає емоції, почуття?	Захоплення позитивними героями. Осуд ганебних явищ — торгівлі людьми, яка в різних формах, на жаль, існує донині; жадібності людей, які заради грошей ладні скоїти будь-який злочин
Зелений	Які творчі ідеї пропонує?	Учитися слід змалку, намагатися здобути якомога більше різних навичок і вмійнь; спостерігати за природою — усе в житті може знадобитися; прагнути самовдосконалення
Синій	Яких висновків можна дійти?	Життя сповнене неймовірних сюрпризів, тому варто завжди бути готовим до них, не боятися труднощів, завжди бути вдячним тим, хто тебе любить і дбає про тебе

«Таблиця Елвермана»

Цей метод спрямований на формування в учнів уміння всебічно аналізувати запропоновану проблему, організувати грамотну дискусію та формувати чітку позицію щодо обговорюваних проблем, використовуючи дібрані аргументи. Зміст проблеми формулюють у такий спосіб, щоб можна було відповісти як позитивно, так і негативно. Кількість аргументів і контраргументів має бути однаковою.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);
громадянські (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);
загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контекстах сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
навчально-пізнавальні (уміння відрізнити факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjuвальними навичками);
інформаційно-комунікаційні (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);
комунікативні (уміння особистості застосовувати у конкретному різновиді спілкування знання мови; уміння взаємодіяти з людьми, що оточують її та перебувають на відстані; навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);
соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

6-й клас. Всесвітня історія. Тема «Давньогрецький театр»

➤ Перегляньте «Таблицю Елвермана» й визначте, чи потрібен театр у нашому житті.

Так	Проблема	Ні
Люди йдуть у театр, щоб не тільки відпочити, а й свідомо або підсвідомо позбутися страхів, фобій, неврозів, які переслідують їх у житті. Тільки в театрі можливо пережити справжнє «включення» (співпереживання)	Чи потрібен театр у нашому житті?	Телевізор та інтернет можна дивитися удома, лежачи на дивані, не перевдягаючись. Не має сенсу витратити зайвий час, щоб побачити ту чи іншу драму

9-й клас. Зарубіжна література. Тема «Мольєр «Міщанин-шляхтич»»

➤ Перегляньте «Таблицю Елвермана» й визначте, які якості людини можна вважати смішними (на прикладі героїв комедії Мольєра «Міщанин-шляхтич»).

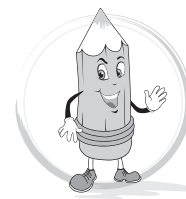
Так	Проблема	Ні
Часто самооцінка людей завищена. Журден вважає, що йому легко даються всі науки й мистецтво співи, танців та ін.	У людях не такі смішні якості, якими їх наділено, як ті, на які вони претендують	Людина за своїм характером може бути смішною та недоладною і не помічати цього за собою

«Займи позицію»

Цей метод допоможе під час суперечки чи дискусії, дасть змогу висловитися кожному, продемонструвати різні думки з теми, обґрунтувати свою позицію або навіть пристати на інший бік у будь-який час, якщо аргументи протилежної сторони були переконливими. Предметом обговорення мають бути дві протилежні думки, які не мають однозначної (правильної) відповіді.

Правила застосування

Розмістіть на дошці плакати. На першому з них має бути написано «Згоден», на другому — «Не згоден», на третьому — «Не можу визначитися». Учні обирають позицію для себе та створюють робочі групи. У групах учасники-однорідності обговорюють свою позицію й добирають аргументи на її підтримку. На це та на підготовку її оприлюднення надається кілька хвилин. Кожна група обирає спікера, який презентує позицію групи перед усіма учасниками. Решта членів групи також може висловлюватися. Вислухавши різні точки зору, запитайте, чи не змінив хтось із учасників своєї думки, чи не бажає перейти до іншого плакату? Якщо такі учні є, варто попросити їх обґрунтувати причини свого переходу. Наприкінці попросіть учнів назвати найпереконливіші аргументи своєї сторони та протилежної.

Розвиває ключові компетентності:

-
- ціннісно-смыслові** (уміння ухвалювати правильні рішення);
  - загальнокультурні** (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
  - навчально-пізнавальні** (уміння відрізнити факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjuвальними навичками);
  - комунікативні** (уміння особистості застосовувати у конкретному різновиді спілкування знання мови; уміння взаємодіяти з людьми, що оточують її та перебувають на відстані; навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
  - проектно-технологічні** (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);
  - соціальні** (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

8-й клас. Історія України. Тема «Люблінська унія»

Учитель може запропонувати учням думку історика І. Крип'якевича: «Люблінська унія за всіх негативних наслідків дала принаймні одну користь: усі українські землі були злучені в одну цілість...». Далі учням пропонується обрати одне із тверджень — «Так, згоден/згодна», «Ні, не згоден / не згодна», «Це складне для мене питання» й обговорити власну позицію в утвореній групі, висловити власні аргументи. Після цього хтось із учнів може змінити свою позицію й перейти до іншої групи. Далі вчитель має підбити підсумки, а учасники — назвати найпереконливіші аргументи своєї групи й опонентів.

8-й клас. Зарубіжна література. Тема «Дон Кіхот — головний герой роману М. де Сервантеса»

Учитель пропонує учням обрати один з варіантів характеристики Дон Кіхота та аргументувати свою думку.

➤ Дон Кіхот: хто він — шляхетний лицар чи божевільний?

Шляхетний лицар	Дивак, мудрий безумець, фантазер
<p>Письменники, відомі люди про героя</p> <ul style="list-style-type: none"> Лихо тому, хто ніколи не переймався хоча б деякими думками Дон Кіхота, хто ніколи не наражався на насмішки та удари долі за те, що намагався відновити справедливість (<i>Р. де Маесту</i>). Дон Кіхот назрівав ще з тих незаних, загублених у темряві праісторії часів, коли людина вперше, може, невміло, але чесно стала супроти тріумфуючої неправди. І не скінчиться він доти, доки не зітреться різниця між добром і злом... (<i>І. Дзюба</i>) 	<p>Ми бачимо на сторінках роману не тільки гуманну й шляхетну людину, а й навіженого з хворобливою уявою, що мріє про небувалу славу, не цікавлячись при цьому, який результат матимуть його вчинки; перед нами людина, котра повсякчас перебуває у конфлікті з дійсністю, ось чому її подвиги іноді не тільки не корисні, а й шкідливі, принаймні нікому не потрібні; часто від подвигів страждає сам герой (бій з вітряками). Іноді результат нульовий (пригода з левами) або взагалі негативний (історія з пастишком, напад на похоронну процесію); Дон Кіхот був переконаний, що можна лише списом та мечем у руках утвердити справедливість у світі трактирників і торговців</p>

8-й клас. Хімія.

Тема «Кислоти, їх склад, назви, класифікація. Оксигеновмісні та безоксигенові кислоти»

Плакати з надписами «За», «Не знаю», «Проти» розмістити в різних кутках класу. Учасники повинні стати біля відповідного плакату залежно від їхньої думки щодо обговорюваної проблеми. Кожен учень повинен обґрунтувати свою позицію. Якщо думка змінилась, то учень може стати біля іншого плакату.

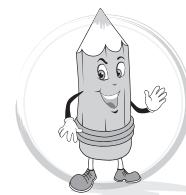
Завдання

➤ Чи правильними є наведені далі твердження?

- Na_2O — це гідроксид.
- KOH — це гідроксид.
- Більшість гідроксидів одержують шляхом взаємодії металів та оксидів металів з водою.
- Усі гідроксиди називають лугами.
- Кристалічні їдкі луги, що потрапили на шкіру, спричиняють опіки, їх не можна брати руками, а тільки пінцетом.

«Кейс-технології» («Кейс-метод», «Метод кейсів»)

Серед сучасних технологій і методів останнім часом в освіті особливе місце посідає навчання за кейс-методом. Кейс-технології раніше традиційно застосовували лише в навчанні менеджерів та юристів: студентам пропонували конкретні ситуації з економічної або юридичної практики, які обговорювали на заняттях і які були підґрунтям подальшої професійної діяльності. Сьогодні цей метод активно впроваджують в освітній процес середньої школи, тож він має результати. Кейс-метод орієнтовано на самостійну індивідуальну та групову діяльність учнів, під час якої вони здобувають комунікативні вміння. Кейс-технології поєднують такі методи, як метод проектів, рольову гру, ситуативний аналіз та ін. Під час розв'язання спільної проблеми на уроках корисною є спільна діяльність, яка дозволяє всім учням осмислити й опанувати навчальний матеріал, додаткову інформацію, а головне — навчитися працювати спільно та самостійно.

Розвиває ключові компетентності:

-
- ціннісно-смыслові** (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);
  - громадянські** (уміння активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства);
  - загальнокультурні** (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
  - навчально-пізнавальні** (уміння відрізняти факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірjuвальними навичками);
  - інформаційно-комунікаційні** (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);
  - комунікативні** (уміння особистості застосовувати у конкретному різновиді спілкування знання мови; уміння взаємодіяти з людьми, що оточують її та перебувають на відстані; навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
  - міжпредметні естетичні** (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);
  - проектно-технологічні** (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);
  - соціальні** (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

5-й клас. Математика.

Тема «Куб і його зображення»

Вид кейса: навчальний.

Тип кейса: дослідницький.

Зміст кейса

➤ **Завдання:** ми живемо у світі, сповненому геометрії. Нас оточує багато предметів, які підпорядковуються її правилам: наш будинок, улюблені іграшки, речі, якими ми користуємося в повсякденному житті. Сьогодні ми маємо розглянути зображення куба, його основні властивості й навчитися зображувати куб.

Проблема: до якого виду геометричних фігур належить куб?

Для розв'язання проблеми учні мають:

- розглянути модель куба;
- з'ясувати, з яких геометричних фігур побудований куб;
- як називають елементи куба;
- з'ясувати властивості куба;
- навчитися виконувати креслення куба.

Мета: організувати дослідження об'єкта, збирання й вивчення інформації про куб.

Робота в групах. Учитель пропонує у групах розв'язати порушену проблему, оформити картку-завдання.

Обговорення. На наступному етапі організовують обговорення варіантів розв'язання проблеми у групах. Кожна з груп по черзі працює над завданням. Усі висновки занотовують до таблиці.

Висновок. Викладач спільно з учнями робить висновки, спираючись на презентовані групами варіанти розв'язання проблеми, підбиває підсумки уроку.

Практична частина. Учні виконують креслення індивідуально.

Рефлексія. На завершення проводять рефлексію.

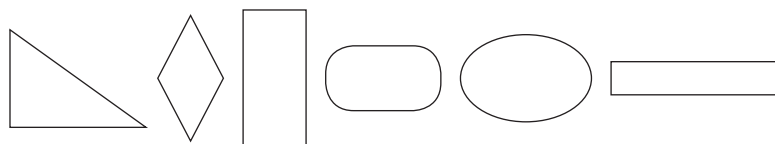
Робота з кейсом

Кейс надають учням безпосередньо на занятті.

Завдання № 1. Запитання для обговорення:

- Які фігури називаються многокутниками?
- На які групи можна розділити многокутниками?
- Назвіть властивості прямокутника, чотирикутника, квадрата.
- Що необхідно враховувати під час обрання матеріалів для креслення?

Завдання № 2

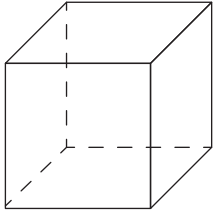
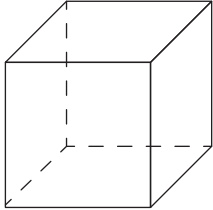
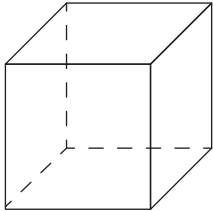

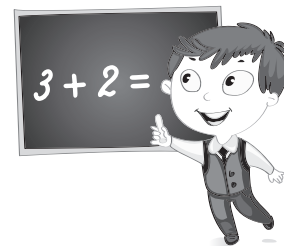
- Що зображено на кресленні? (Фігури.)
- Яка фігура зайва і чому? (Коло без кутів, трикутник має 3 кути, ромб не має прямих кутів.)
- Які геометричні фігури залишилися? (Прямокутник і квадрат.)

Завдання № 3

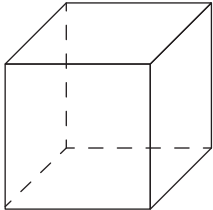

Запитання й завдання	Відповіді
<i>1-ша група</i>	
Розглянути грані куба (скористатися матеріалом підручника)	
Скільки граней у куба?	
Грань куба — це...	
Чи всі грані куба рівні?	
Висновок:	

Зпитання й завдання	Відповіді
<p>Позначте на рисунку кольоровими олівцями грані куба.</p> 	
2-га група	
Розглянути ребра куба (скористатися матеріалом підручника)	
Скільки ребер у куба?	
Скільки ребер виходить з вершини?	
Що є ребром куба?	
Висновок:	
<p>Позначте на рисунку кольоровими олівцями ребра куба.</p> 	
3-тя група	
Розглянути грані куба, підрахувати їх і з'ясувати, якою фігурою є грань куба; визначити, чи всі грані куба рівні між собою	
Скільки граней у куба?	
Грань куба — це...	
Усі грані куба — ...	
Висновок:	
<p>Позначте на рисунку кольоровими олівцями грані куба.</p> 	
4-та група	
Розглянути куб і з'ясувати, що є ребром куба. Порахувати ребра куба та з'ясувати, скільки ребер виходить з вершини	
Скільки ребер у куба?	
Ребро куба — це...	
Ребра куба між собою...	
Висновок:	

Запитання й завдання	Відповіді
<p>Позначте на рисунку кольоровими олівцями ребра куба.</p> 	

Завдання № 4. Практична частина

Учні виконують креслення куба на розкресленому папері.

Критерії оцінювання роботи груп

Критерій оцінювання	Бал
Робота за картками	
Правильно дано відповідь на запитання № 1	1
Правильно дано відповідь на запитання № 2	1
Правильно дано відповідь на запитання № 3	1
Активність роботи всіх членів групи	1
Чіткість і грамотність математичної мови	1
Правильно зроблено висновок	1
Дотримання регламенту	1
Штрафні бали (порушення правил ведення дискусії, некоректність поведінки та ін.)	-1
Загалом	

10-й клас. Географія.

Тема «Населення світу»

➤ **Ознайомтеся із ситуацією.**

Зустрічаються двоє старих друзів, які не бачилися два роки.

Перш и й. Привіт, любий, який я радий тебе бачити! Тебе просто не впізнати: новий «Мерседес», а два роки тому був «Сітроен» і костюм за тисячу доларів.

Друг и й. А у тебе той самий старенький «Пежо».

Перш и й. Так! Так! Старенький «Пежо», мила дружина Сьюзен і єдина дочка Каті. Навіщо все про мене? Твоя кузина сказала мені, що ти придбав шикарний будинок. Багатієш!..

Друг и й. Хочеш знати, у чому секрет мого благополуччя? У нас четверо дітей, і ми чекаємо п'ятого!

(На екрані з'являються запитання, листи з тими самими запитаннями вчитель роздає учням.)

➤ У якій країні можуть вести такий діалог старовинні друзі?

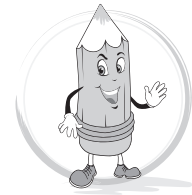
➤ До якого типу відтворення населення можна зарахувати таку ситуацію і чому?

➤ Що називають демографічною політикою? На що спрямована демографічна політика, відображена в цій ситуації?

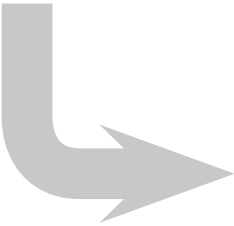

«Мозаїка»

Це метод, що поєднує і групову, і фронтальну роботу. Малі групи працюють над різними завданнями, після чого переформовуються так, щоб у кожній новоствореній групі знаходилися експерти з кожного аспекту проблеми.

Розвиває ключові компетентності:

-
- ціннісно-смыслові** (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);
  - загальнокультурні** (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
  - навчально-пізнавальні** (уміння відрізнити факти від домислів, застосовувати різні методи пізнання, володіння вимірковальними навичками);
  - інформаційно-комунікаційні** (уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань);
  - комунікативні** (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
  - міжпредметні естетичні** (уміння оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію);
  - проектно-технологічні** (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);
  - соціальні** (уміння виконувати різні ролі й функції в колективі);
  - особистісного самовдосконалення** (навички фізичного, духовного).

9-й клас. Українська література. Тема «Т. Г. Шевченко. Лірика»

Учні у чотирьох групах аналізували один вірш Т. Шевченка, після переформування 1-ша нова група має узагальнити тематику всіх опрацьованих віршів, 2-га — ідейне навантаження, 3-тя — образи, 4-та — форму.

11-й клас. Історія України. Тема «Україна на початку 1950-х рр.»

Клас об'єднується у групи по 5 учнів. Учні розташовуються за столами, де навпроти учасників розташовані різнокольорові трикутники (кольори трикутників повторюються за кожним столом). Кожна група отримує завдання за підручником, що стосується різних аспектів теми.

Завдання для 1-ї групи

- Визначте, якими були складові процесу десталінізації.
- Що таке реабілітація? Що зумовило її проведення?

Завдання для 2-ї групи

- Прочитайте статтю підручника «Входження Криму до складу УРСР». Висловіть свої міркування щодо необхідності приєднання Криму до УРСР. Які, на вашу думку, наслідки це мало для незалежної України?

Завдання для 3-ї групи

➤ Прочитайте статтю підручника «Стан промисловості». Які проблеми існували в промисловості? Які реформи, на вашу думку, слід було провести? Чи проводилися вони радянським керівництвом?

Завдання для 4-ї групи

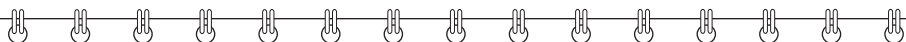
➤ Чому Хрущов почав реформування із сільського господарства? Чи ефективними були реформи? Що, на вашу думку, потрібно було терміново здійснити в сільському господарстві? Як відбилася на Україні участь в освоєнні цілини?

Після виконання завдання в домашніх групах (10 хв) учні перегруповуються в експертні групи за кольорами трикутників, які належать кожному учневі (група синіх трикутників, група червоних трикутників та ін.). Завдання експертних груп — вислухати презентації роботи кожного учасника з домашньої групи й виконати поставлене перед ними нове завдання.

Нові завдання для груп

- Визначте основні характерні ознаки початкового етапу деєсталізації.
- З'ясуйте, які сфери життя необхідно було реформувати, чому.

Після завершення роботи в експертних групах (10 хв) учні повертаються до домашніх груп, де діляться здобутою інформацією.

8-й клас. Хімія.

Тема «Характеристика хімічних елементів № 1–20 за їхнім місцем у періодичній системі та будовою атома»

➤ За планом характеристики хімічних елементів схарактеризуйте Хлор.

Завдання для 1-ї групи

Положення в періодичній системі:

- а) номер періоду _____;
- б) номер групи _____;
- в) головна чи побічна підгрупа (правильну відповідь підкресліть).

Завдання для 2-ї групи

Будова атома:

- а) заряд ядра _____;
- б) кількість протонів, електронів, нейтронів _____;
- в) кількість енергетичних рівнів _____;
- г) електронна формула _____.

Завдання для 3-ї групи

Характер елемента та його сполук:

- а) належить до металічних чи неметалічних (правильну відповідь підкресліть);
- б) характер оксиду — основний чи кислотний (правильну відповідь підкресліть);
- в) характер гідроксиду — основа чи кислота (правильну відповідь підкресліть).

Завдання для 4-ї групи

Порівняння із сусідами по періоду й групі:

- а) порівняння із сусідами по періоду: _____;
- б) порівняння із сусідами по групі: _____.

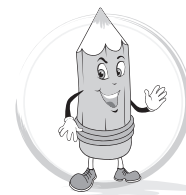

«Втрачена інформація»

Чудовий хід для перевірки домашнього завдання. Якщо ж ви про це попередите дітей заздалегідь, вони особливо уважно читатимуть заданий параграф.

До дошки викликають учня. Йому пропонують прочитати текст домашнього параграфа і відновити втрачену інформацію (вчитель закриває кілька рядків тексту папером). Клас стежить за підручником, оцінює знання учня.

А можна покласти закладку не впоперек, а вздовж сторінки. Ще складніше! Можна запропонувати відновити текст із прогалинами.

Розвиває ключові компетентності:

ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету, усвідомлювати своє місце в соціумі, ухвалювати правильні рішення);

загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури);

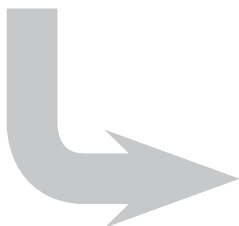
навчально-пізнавальні (уміння відрізняти факти від домислів);

комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);

міжпредметні естетичні (оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);

проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);

соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді).

8-й клас. Історія України.

Тема «Початок Національно-визвольної боротьби українського народу середини XVII ст.

Розгортання боротьби у 1648–1649 рр.»

Наприкінці ___ ст. політика, здійснювана Річчю Посполитою на українських землях, призвела до появи великої кількості незадоволених серед різних верств суспільства. Це створило передумови до початку _____ - _____ боротьби.

Лідером повстанців став _____. Він зі своїми сподвижниками _____, _____, _____ згуртував та підняв український народ для боротьби за свої права та свободи.

Здобувши блискучу перемогу на _____, гетьман вирішив, не гаючи часу, рухатися під Корсунь. Дізнавшись про наближення _____, поляки вирішили рухатися з-під Корсуня до Богуслава. На їхньому шляху, в урочищі _____, козаки, очолювані _____, улаштували засідку.

Гетьман рушив назустріч полякам із військом, кількість якого сягала 100–110 тисяч осіб. Битва відбулася ___ вересня ___ року, неподалік містечка _____. Перемога в битві під _____ відкрила шлях для визволення з-під польського панування _____ земель.

ВІЗУАЛЬНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Педагогічна майстерність — це високе мистецтво навчання і виховання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, основу якого складають професійні знання, уміння і здібності.

А. С. Макаренко

Принцип наочності

Уперше сформулював та обґрунтував ще у XVII ст. Ян Амос Коменський, розуміючи наочність як компонент почуттів: «Усе, що тільки можна сприймати почуттями, а саме: видиме — для сприйняття зором, почуте — слухом, запахи — нюхом, те, що можна спробувати, — смаком, доступне дотику — шляхом дотику. Якщо які-небудь предмети одразу можна сприйняти кількома почуттями, нехай їх одразу схоплюють кілька почуттів».

Цей принцип актуальний і сьогодні, адже використання наочності є не лише загальною педагогічною умовою навчання у випадку, коли учні обмежені у безпосередньому спостереженні реальних об'єктів: опрацювання наочності у процесі навчання може стати особливим видом пізнавальної діяльності, яка дасть учням змогу отримувати конкретні й повні уявлення про події та явища, що вивчаються.

Наочність — це...

На основі безпосереднього сприйняття предметів чи за допомогою зображень (наочності) у процесі навчання в учнів формуються образні уявлення й поняття.

Педагогічний словник визначає наочність як один із принципів навчання, заснований на демонструванні конкретних предметів, процесів, явищ. Отже, під засобами наочності в широкому сенсі мають на увазі все те, що можна сприймати за допомогою зору (зображення на екрані, макети, картини та ін.) та слуху.

Наочність у навчанні сприяє тому, що в учнів завдяки сприйняттю предметів і процесів навколишнього світу формуються уявлення, які правильно відбивають об'єктивну дійсність, і водночас діти сприймають явища, аналізуючи й узагальнюючи їх у зв'язку з навчальними завданнями.

Видатний педагог К. Д. Ушинський зазначав, що сприйняття матеріалу на слух — справа важка, яка потребує від учнів зосередженої уваги і вольових зусиль. Якщо урок невдалий, учні можуть лише зовні бути присутніми на заняттях, а внутрішньо — думати про своє або ж узагалі залишатися без думки в голові.

Дуже важливо використовувати наочні засоби цілеспрямовано, не захащувати уроки великою кількістю наочних посібників, адже це заважає учням зосередитися і обдумати найбільш суттєві питання.

Коли в дітей є необхідні образні уявлення, слід використовувати ці уявлення для формування понять, для розвитку абстрактного мислення.

Практичне застосування наочних засобів

У практиці навчання застосування наочних засобів поєднується зі словом викладача. Способи поєднання слова і засобів наочності, при всьому їх різноманітті, становлять кілька основних форм. Одна з них характеризується тим, що за посередництва слова викладач керує спостереженням, яке ведуть учні, а знання про зовнішній вигляд об'єкта, про його будову, про різноманітні процеси учні отримують зі спостережуваних об'єктів. За іншої форми поєднання відомості про предмети і процеси учні отримують зі словесних повідомлень викладача, а наочні засоби слугують підтвердженням або конкретизацією словесних повідомлень.

Знання викладачем форм поєднання слова й засобів наочності, їхніх варіантів і порівняльної ефективності дає змогу творчо застосовувати наочні засоби згідно з поставленими дидактичними завданнями, особливостями навчального матеріалу й іншими конкретними умовами.

Педагог ХХІ ст. має не лише досконало володіти матеріалом, педагогічними здібностями, а й уміти перенести це все у реальне життя учнів, зацікавити практичною стороною предмета, показати застосування у життєвих ситуаціях.

ІНФОГРАФІКА

*Надзвичайні люди формуються
не завдяки красивим фразам, а власною
працею та її результатами.*

А. Енштейн

Ми живемо в часи інтернету та прогресивного розвитку комп'ютерних технологій, які охоплюють усі сфери нашого життя і зокрема освітню галузь. Можна сказати, що інформаційне поле навколо згущене такою мірою, що люди уже ледь здатні орієнтуватися в цьому хаосі переважно непотрібних, а часом і дуже небезпечних знань. Якщо дорослі, спираючись на свій досвід, ще можуть якось відокремити зерна від полови, то як допомогти нашим дітям розібратися в цьому? Як зробити складне простим і візуально доступним?

Хто наші учні? Чим принципово вони відрізняються від попередніх поколінь?

Чим особливим відзначається сучасний школяр?

Як врахувати ці особливості в навчально-виховному процесі?

Який стиль навчання обрати?

Чи справді сучасні освітні ІКТ-практики можуть бути ефективними в роботі з новим поколінням дітей?

Не знаючи всього цього про сучасних школярів, не можна запропонувати адекватної програми дій щодо їхнього навчання, виховання й соціалізації.

Один із цікавих методів, який ми пропонуємо використовувати на уроках, — *інфографіка* (у перекладі з латини — *інформування, роз'яснення, виклад + пишу*) — спосіб подання інформації, даних і знань графічними зображеннями. У широкому сенсі інфографіка — це візуальне подання інформації, поєднання тексту та графіки, створене з метою повідомити певну інформацію, особливо у великому обсязі.

Джастін Бігель, засновник *Infographic World* писав: «Можливо, я навіжений, однак я певний, що скоріше прочитаю щось, виконане в стилі інфографіки, ніж опрацювуватиму довгу статтю».

Інформаційне поле сучасності

Цікавий метод подання інформації

Інфографіка — це нова сучасна послуга! Але чи настільки сучасна інфографіка? А наскільки малюнки? Утім, якщо не заглиблюватися так далеко в історію, то можна згадати, що видавці *USA Today* ще 1982 року почали використовувати поєднання графіки — добре промальованих картинок і тексту — для того, щоб надати своїм читачам інформацію.

Читачам *USA Today* сподобалося таке подання інформації, завдяки якому один малюнок заміняв кілька сторінок тексту.

Провідною метою застосування інфографіки є досягнення більш глибокого осмислення навчального матеріалу, образне сприйняття, посилення емоційного впливу літератури на особистість учня, його занурення в досліджувану епоху. Це відбувається за рахунок використання карт, схем, навчальних картин, відео- й аудіокоментарів, поданих в електронному варіанті.

Ідеальний навчальний інструмент

Інфографіка — ідеальний навчальний інструмент! Потенціал її величезний, оскільки вона поєднує візуальні образи та текст. Розгляньте наведену далі інфографіку, за допомогою якої розказано про види мистецтва.

Використовуючи цю інфографіку, учень розмірковує, ставить запитання і сам же може на них відповісти. Іншими словами, він розвиває своє наочно-логічне мислення.

Крім того, використовуючи цей матеріал, можна підготувати цікаві виступи, провести наукові дискусії, вікторини.

Інфографіка — це швидкий спосіб опанування інформації! Людина обробляє інформацію візуально на 90 % швидше, ніж вона б опанувувала цей самий текст, наприклад, читаючи його. Більшість людей просто сканують текст, не заглиблюючись у деталі. Інфографіка допомагає залучити різні органи чуття. Вона чіпляє й утримує увагу користувача від першого до останнього рядка.

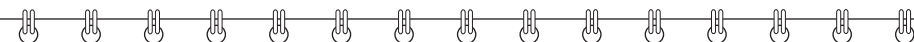
Інфографіка — відмінний оповідач!

Найчастіше в інфографіці застосовують тактику оповіді за участю персонажів, розгляду конфліктів, проблем, рішень та історій, які ще більше зацікавлюють користувачів.

Використовувати інфографіку можна на будь-якому етапі сучасного уроку.

Розвиває ключові компетентності:

- ціннісно-смыслові (уміння визначати життєві цінності й мету);*
- навчально-пізнавальні (уміння відрізнати факти від домислів);*
- інформаційні (уміння аналізувати, зберігати й відтворювати інформацію);*
- міжпредметні естетичні (уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);*
- загальнокультурні (уміння визначати життєві цінності й мету).*

Актуалізація опорних знань

- Використовуючи інфографіку, складіть повідомлення про історію написання, проблематику й сюжет роману О. С. Пушкіна «Євгеній Онегін» (робота в групах).
- Складіть ланцюжок основних подій літературного твору, історичної події, матеріалу підручника тощо.
- Словесне малювання.
- Упізнайте героя (подію, місцевість), схарактеризуйте їх (робота в парах або в групах).

Вивчення нового матеріалу

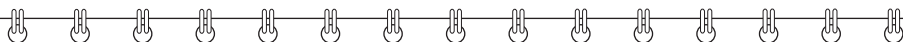
- Можна провести як міні-проект (робота в групах). Дітям пропонують розглянути фрагмент інфографіки за певною темою (наприклад, тема «Доба Відродження»), опрацювати теоретичний матеріал підручника саме за цим фрагментом, доповнити наданий матеріал відомостями з інших джерел інформації (інтернету) та підготувати повідомлення для своїх однокласників. За 25–30 хв розробляється міні-проект «Світове мистецтво й доба Відродження».
- За допомогою інфографіки можна запропонувати учням провести компаративний аналіз.

Запитання та вправи, що підійдуть для більшості інфографічної наочності та не потребують від учителя особливої підготовки.

Розвиває ключові компетентності:

- загальнокультурні* (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
- інформаційно-комунікаційні* (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати, і відтворювати інформацію);
- комунікативні* (уміння особистості застосовувати у конкретному різновиді спілкування знання мови; уміння взаємодіяти з людьми, що оточують її та перебувають на відстані; навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
- соціальні* (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді).

Характерні запитання та вправи, що підійдуть для більшості інфографічної наочності та не потребують від учителя особливої підготовки.

- Знайти в інфографіці 5–10 цікавих фактів.
- Перевірити деякі з них на істинність, спробувавши знайти їх підтвердження в інших джерелах.
- Написати невелике резюме наведеної в зображенні інформації.
- Зробити стислу усну презентацію, використовуючи інфографіку.
- Скласти тест за наведеною інформацією для перевірки розуміння інфографіки однокласниками.

1886 Гелікоптер

Уперше згадано в романі «Робур-завойовник», що вийшов друком 1886 р.

1869 Підводний човен

Роман «20 000 лье під водою» опубліковано 1869 р. Там описано субмарину «Наутилус»

Перший дослідницький підводний човен було спущено на воду 1914 р.

Перший гелікоптер здійнявся у повітря 1907 р.

1828
–
1905

Жуль Верн

1936 Вихід у відкритий Космос

Його описано в повісті «Зірка КЕЦ», опублікованій 1936 р. та присвяченій Костянтину Едуардовичу Ціолковському.

1936 Орбітальна станція

У тій самій повісті «Зірка КЕЦ» події розгортаються на орбітальній станції. КЕЦ — це її назва, за яку було взято ініціали Ціолковського

У відкритий космічний простір людина (це був радянський космонавт Олексій Леонов) уперше вийшла 1965 р.

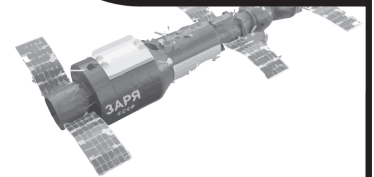

Першу пілотовану станцію було виведено в космос 1971 р. Нею стала радянська станція «Салют-1». Вона провела на орбіті 175 діб

1884
–
1942

Олександр Беляєв

1953 Інтерактивне телебачення

Цю технічну новинку описано в романі «451° за Фаренгейтом», опублікованому 1953 р. Його герої оточені інтерактивним телебаченням і заповнюють дозвілля переглядом ТВ-передач

Перші «телевізійні стіни» (пласкі панелі), що залучають глядача до взаємодії, з'явилися на межі XX і XXI ст.

1920
–
2012

Рей Бредбері

Вплив письменників-фантастів на розвиток науково-технічного прогресу

1866
–
1946

Герберт
Веллс

1901 Технічні новинки

Роман «Передбачення» вийшов друком 1901 р. Він мав підзаголовок «Про вплив прогресу механіки й науки на людське життя і думку». У романі описано автівки, розвиток автошляхів, центральне опалення, посудомийні машини тощо

Усі ці технічні новинки з'явилися тільки у другій половині ХХ ст. Отже, Веллс передбачив появу безлічі новітніх приладів

1920
–
1992

Айзек
Азімов

1950 Робот

Збірка оповідань «Я, робот» вийшла друком 1950 р. Розвиток робототехніки був улюбленою темою творчості Айзека Азімова: письменник навіть розробив етичний кодекс для роботів

Першого промислового робота представила фірма «Дженерал Моторс» 1961 р. Сьогодні роботи виконують безліч функцій. На МКС навіть було доправлено японського робота-астронавта

1907
–
1988

Роберт
Хайнлайн

1982 Інтернет

Глобальну комп'ютерну мережу описано в романі «П'ятниця» 1982 р. Там також згадано про інтернет-залежність

1956 Кріонування

Технологію заморожування померлих було описано в романі «Двері в літо» 1956 р.

Першу людину (що помирала від раку) було кріоновано 1967 р. Нині таких людей рахують тисячами. Найбільше до цієї послуги вдаються у США

Насправді інтернет став доступним 1991 р. Сьогодні кількість користувачів усесвітнього павутиння перевищує третину населення Землі

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Конституція Пилипа Орлика — договір гетьмана Війська Запорозького Пилипа Орлика зі старшиною та козацтвом Війська. Написаний латиною і староукраїнською. Складається з преамбули та 16 статей. Пам'ятка української політико-філософської та правової думки. За оцінкою українських істориків є однією з перших європейських конституцій нового часу

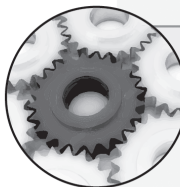

Конституція УНР (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) — основний закон УНР, прийнятий Центральною Радою 29 квітня 1918 року, в останній день існування Центральної Ради. Проголошувала державну незалежність і територіальну цілісність України, рівність прав громадян, демократичні свободи

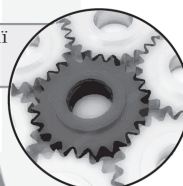
Тимчасова Конституція карпатської України — два ухвалені сеймом Карпатської України конституційні закони — «Закон число 1» і «Закон число 2», що визначали окремі положення державного ладу проголошеної на території Закарпаття (колишнього Підкарпатурського краю Чехословаччини) незалежної держави

1996 — Основний Закон держави України ухвалено 28 червня 1996 року на 5-й сесії Верховної Ради України 2-го скликання. Конституція України набула чинності з дня її прийняття. На пам'ять про прийняття Конституції в Україні щорічно святкують державне свято — День Конституції України

8 грудня 2004 року — Закон України «Про внесення змін до Конституції України»

2014 рік — повернення до Конституції в редакції 2004 року

2015 рік — внесення змін до Основного Закону. Децентралізація

Стаття 161. «День прийняття Конституції України є державним святом — Днем Конституції України»

Під час узагальнення вивченого матеріалу доцільно використовувати такі методи роботи за допомогою інфографіки, як «Асоціативний куц», «Грунування».

Отже, застосовуючи інфографіку на уроках, ми не тільки крокуємо в ногу з часом, а й робимо наші уроки більш наочними, барвистими, що допомагає нашим учням швидше опанувати новий матеріал і сміливіше орієнтуватися в розмаїтті навколишнього світу.

Корисно, щоб школярі не тільки використовували готову інфографіку, а й створювали власну: встановлювали взаємозв'язки, малювали алгоритми й схеми, придумували символи до ідей. Під час створення інфографіки учні мають самостійно здобувати необхідні відомості і так само самостійно їх обробляти, не тільки систематизувати факти, а й наочно презентувати результат їхньої систематизації.

Отже, інфографіку доцільно використовувати для:

- вивчення нового матеріалу;
- закріплення нової теми;
- перевірки знань;
- розв'язання проблемних питань;
- емоційного розвантаження.

Навчальний матеріал, поданий у компактному та яскравому вигляді, більше зацікавить учнів, ніж пропонований у формі звичайної розповіді або конспекту.

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ

Знати — мало,
потрібно застосовувати.

Й. В. Гете

Інноваційна спрямованість

Інноваційна спрямованість навчального процесу сприяє корінним змінам у педагогічній практиці, спрямуванню методів на усвідомлене та творче навчання учнів, розвиток їхніх особистісних якостей — самостійності в ухваленні рішень, творчого підходу у навчанні, ініціативності, наполегливості, самооцінки тощо. *Ментальні карти* (інтелект-карти, карти пам'яті, карти знань) доречні для використання у школах, можуть бути застосовані у будь-яких різновидах завдань, залучають учнів різного віку до активного творчого мислення, організації й розв'язання проблем. Гнучкість використання *Mind Maps* дозволяє розглядати будь-яку тему або навчальне питання з предметів шкільного курсу; їх можна використовувати або для всього класу, або індивідуально.

Наявність графічної наочності забезпечує сходження від загального до часткового і, відповідно, узгоджується з нормальним розвитком інтелекту. Крім цього, візуалізація інформації, що вивчається, стимулює роботу пам'яті, дозволяє побачити суть проблеми, виявити в інформації нові знання. Відтак використання графічних засобів візуалізації (схематичних зображень, схем, таблиць, символів) полегшує розуміння навчальної інформації, сприяє осмисленню, кращому і міцнішому засвоєнню знань.

Розв'язати зазначену проблему можна шляхом поєднання традиційних форм з інноваційними, які з'явилися з впровадженням в освіту інформаційних технологій. Однією з таких форм організації навчання учнів є *mind-mapping*, яка є хоч і не принципово новою, але активно її застосовувати у процесі підготовки фахівців різних сфер діяльності почали тільки з проникненням технологій *Web 2.0* у галузь освіти.

Техніка майндемппінгу

Техніку майндмеппінгу розробив англійський психолог та освітній консультант Тоні Бьюзен. За його визначенням, *mind-mapping* — «це ефективна графічна техніка, яка є універсальним ключем для розгадки потенціалу мозку», а *mind-map* (карта знань, ментальна карта) — «це прояв радіантного мислення, яке у свою чергу є функцією людського мозку». Отже, під майндмеппінгом розуміють техніку візуалізації процесу мислення через ментальні карти (*mind-maps*).

Ці карти реалізуються у вигляді комплексу спеціальних фігур для графічного зображення основних ідей, понять та теорій.

Як зазначає Т. Бьюзен у своїх працях, ментальна карта має чотири основні характеристики.

1. Об'єкт уваги/вивчення, кристалізований у центральному образі.
  2. Основні теми, пов'язані з об'єктом уваги/вивчення, розходяться від центрального образу у вигляді гілок.
  3. Гілки, які мають вигляд плавних ліній, позначаються та пояснюються ключовими словами та образами. Вторинні ідеї також мають вигляд гілок, які відокремлюються від гілок вищого рівня.
  4. Гілки утворюють зв'язану вузлову структуру.
-

Т. Бьюзен наводить таке означення *радіантного мислення*: «термін “радіантне мислення” (від назви точки небесної сфери, з якої немов виходять видимі шляхи тіл з однаково спрямованими швидкостями: наприклад, метеоритів одного потоку) належить до асоціативних розумових процесів, відправною точкою або точкою дотику яких є центральний об’єкт».

Концепція радіантного мислення відображає природну структуру людського мозку та процеси, що відбуваються у ньому. Кожну думку, образ або емоцію можна уявити у вигляді вузлового об’єкта, від якого у різні боки відходить безліч зв’язків. Ці зв’язки ведуть до інших об’єктів, утворюючи при цьому цілісну мережу. Мозок у свою чергу уявляється як сховище інформації, де народжується подібна мережа думок, образів та емоцій. Процес мислення починається у певному центральному об’єкті (вузлі) цієї системи і може бути направлений вздовж будь-якого зв’язку до іншого вузлового об’єкта. Отже, мислення поширюється у різні сторони від центральної думки, образу чи емоції. Матеріальною моделлю такого процесу є ментальна карта, яка відображає структуру радіантного мислення.

Використання карти знань дає змогу:

- поліпшити пам’ять, нагадати факти, слова й образи;
- генерувати ідеї;
- надихнути на пошук рішення;
- продемонструвати концепції і діаграми;
- аналізувати результати або події;
- структурувати роботу (реферат, доповідь);
- підбити підсумки зробленого;
- організувати взаємодію під час групової роботи або рольових ігор;
- ефективно структурувати й опрацювати дані.

Основні принципи створення карт знань:

- об’єкт уваги (вивчення) сфокусовано в центральному образі;
- основні теми та ідеї, пов’язані з об’єктом уваги, розходяться від центрального образу у вигляді гілок;
- гілки пояснено й позначено ключовими образами і словами;
- ідеї наступного порядку (рівня) також зображено у вигляді гілок, що відходять від центральних гілок тощо;
- гілки формують зв’язану вузлову структуру (систему).

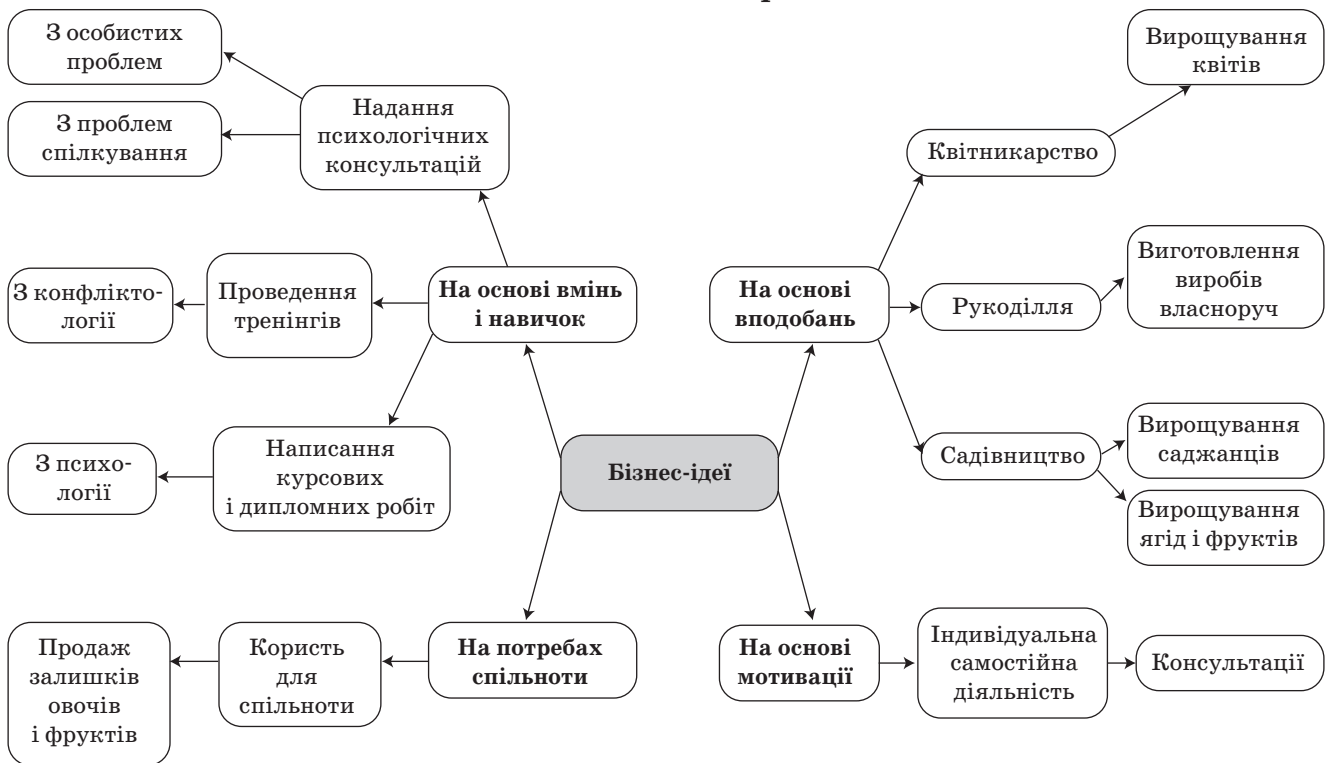
Приклади доречного використання карт знань:

- наукова класифікація (живих організмів, мінералів, органічних сполук, історичних фактів, філологічних понять і структури мови, словникового запасу);
- викладення конкретно наукової теорії (наприклад, аксіоматичне викладення геометрії) та її застосувань (опис географічних регіонів);
- системне викладення перебігу дослідження (зокрема, наукового експерименту), планування роботи, обліку здобутих результатів і підбиття підсумків.

Карту пам’яті реалізовано у вигляді діаграми, на якій зображено слова, ідеї, завдання або інші поняття, зв’язані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї.

Карта знань

Отже, **карти знань** — це зручний інструмент для відображення процесу мислення і структуризації даних у наочній формі. Їх можна використати, щоб фіксувати ті думки та ідеї, які проносяться в голові, коли ви розмірковуєте над якимось завданням. І навпаки — вони дозволяють так оформити інформацію, що мозок легко її сприйме, тому що карти знань відображають природний спосіб мислення.

Використання інтелект-карт розвиває такі ключові компетентності:

- загальнокультурні (уміння аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури; орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності);
- здоров'язбережувальні (уміння дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей);
- інформаційно-комунікаційні (уміння самостійно шукати, добирати, аналізувати, перетворювати (трансформувати), зберігати й відтворювати інформацію);
- комунікативні (навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями);
- міжпредметні естетичні (уміння оцінювати предмети та явища, їхню взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва);
- міжпредметні (уміння учня застосовувати знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і освітніх галузей);
- проектно-технологічні (уміння застосовувати знання, навички й особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності);
- соціальні (уміння продуктивно співпрацювати з партнерами у групі й команді, виконувати різні ролі й функції в колективі).

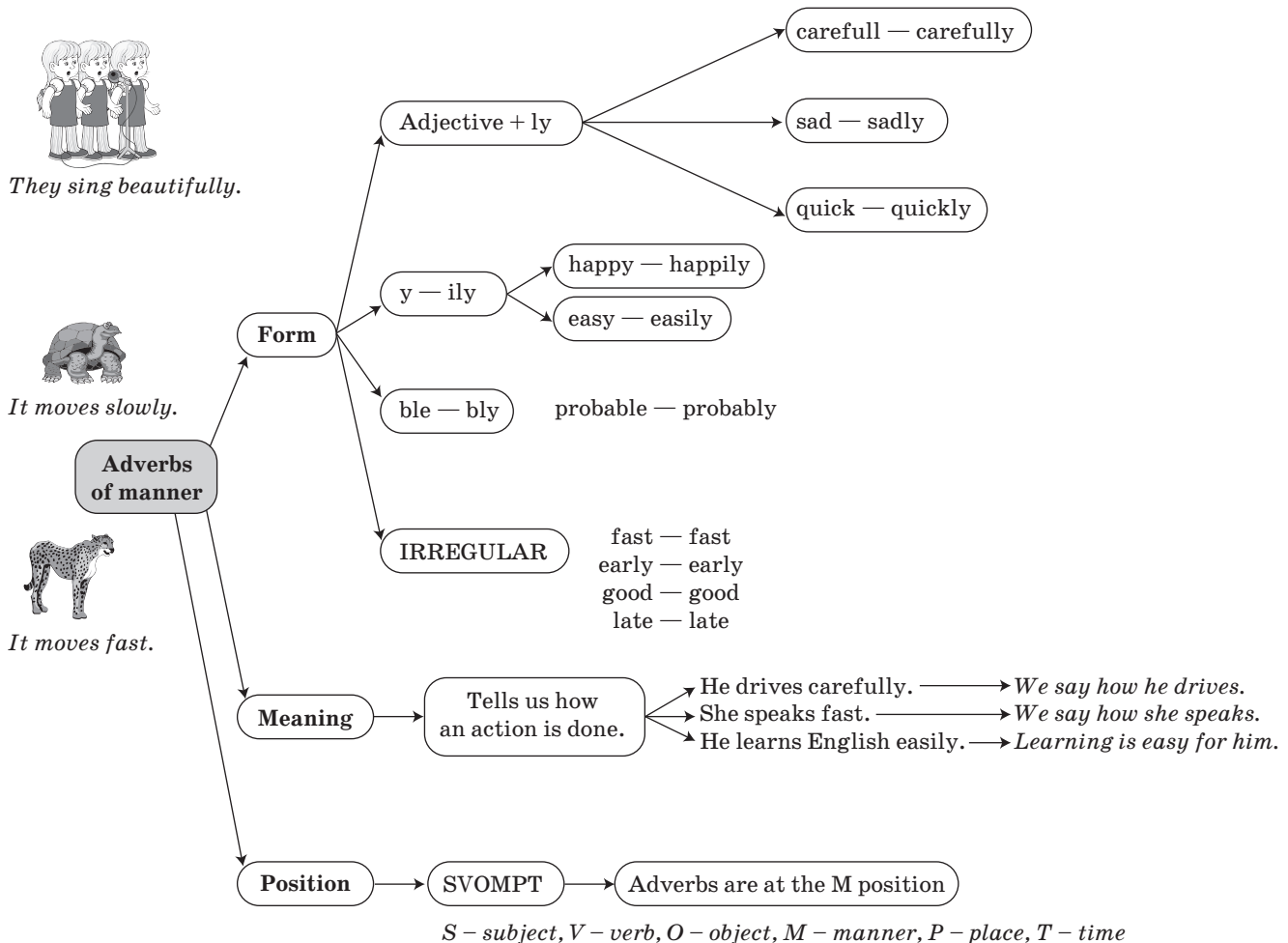
Використання карт пам'яті на уроках

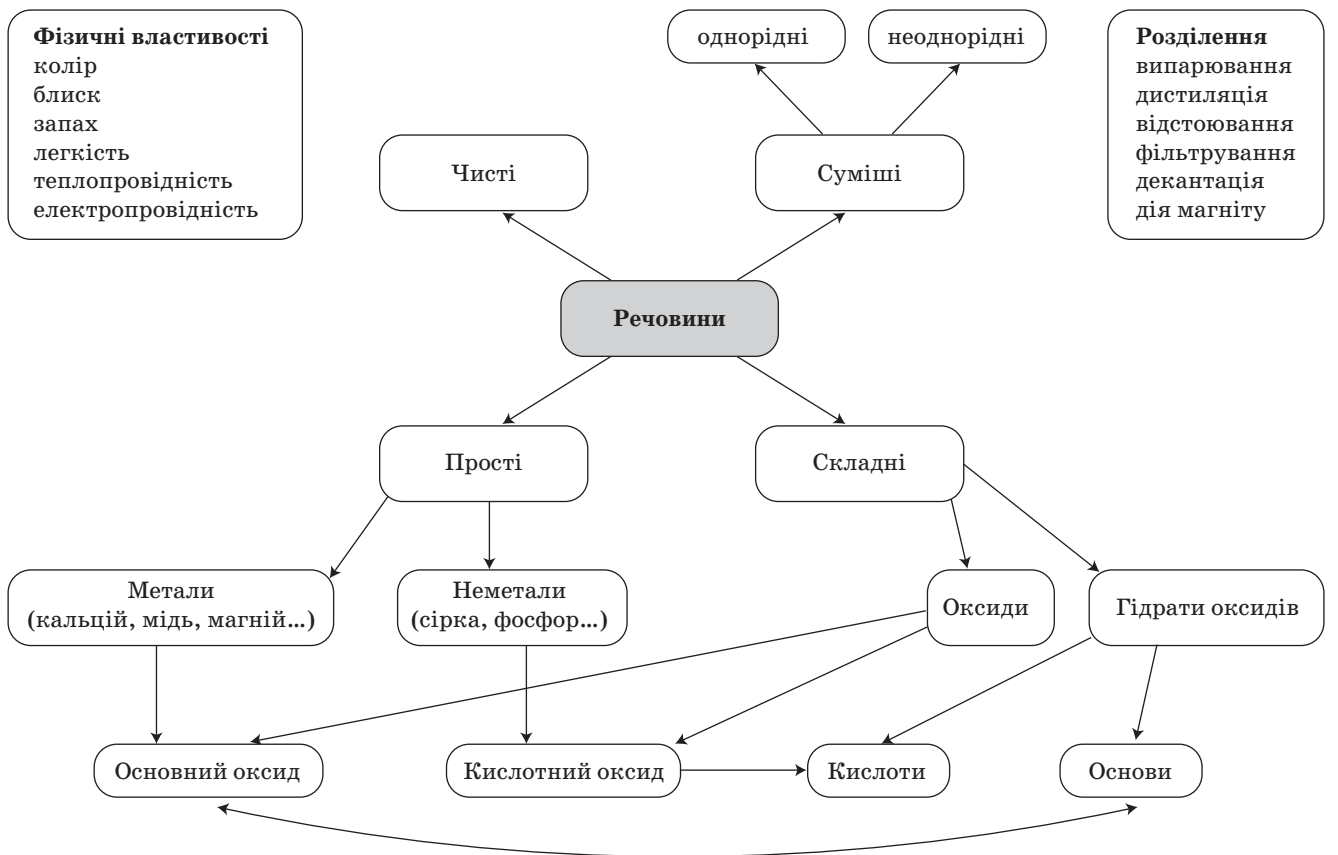
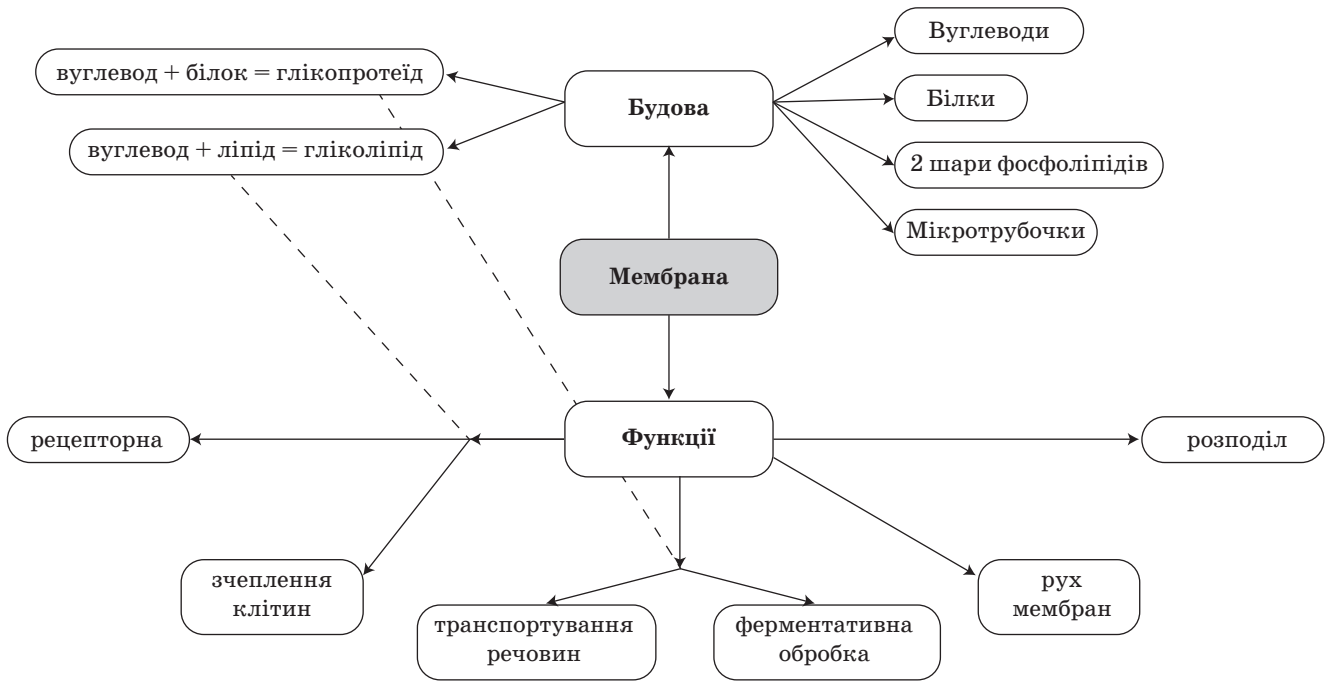
У математиці та фізиці карти пам'яті можна використати для запису даних і сортування формул.

Для викладання історії доречним є застосування ментальних карт для підсумовування інформації та сортування фактів, що мають відношення до історичних подій.

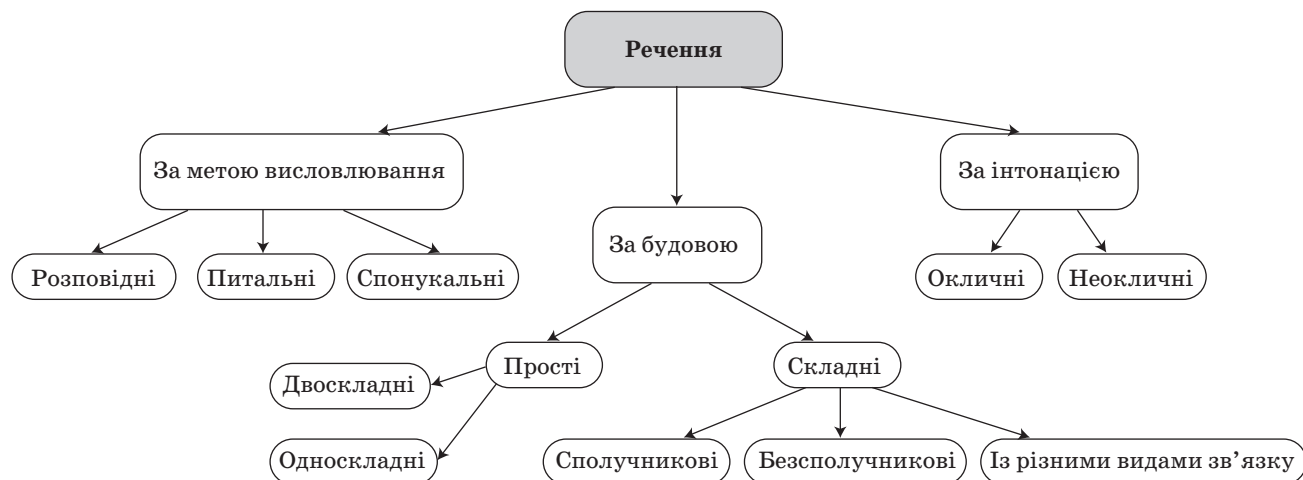
Під час викладання іноземних мов використання інтелект-карт допоможе переглянути й активізувати словниковий запас, побудову ключових фраз.

У біології та хімії за допомогою карт можна визначити біологічні цикли життя або організувати інформацію про властивості матеріалів. Використайте їх для експерименту, дослідження та планування.

Під час викладання української мови складання карт може допомогти розблокувати творчу уяву, скласти план написання есе. За допомогою карти можна резюмувати книги, вірші та п'єси або навіть аналізувати засоби масової інформації й окремі статті.

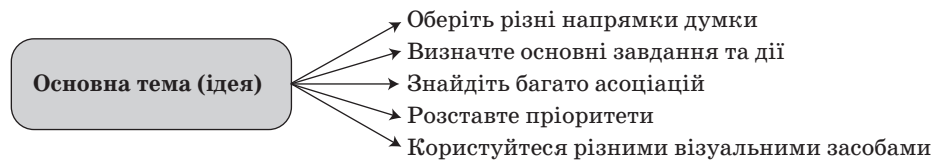
У географії карти пам'яті чудово унаочнюють увесь навчальний процес.

Техніка створення ментальних карт

1. Важливо розміщувати слова на гілках, а не в ромбах і паралелепіпедах тощо. Важливо і те, що гілки повинні бути живими, гнучкими, загалом органічними. Малювання ментальної карти в стилі традиційної схеми повністю заперечує ідеї майндмепінгу. Це ускладнює рух погляду по гілках через наявність зайвих одноманітних елементів.
2. Пишіть на кожній лінії тільки одне ключове слово. Кожне слово містить тисячі можливих асоціацій, тому склеювання слів зменшує свободу мислення. Роздільне написання слів може сприяти виникненню нових ідей.
3. Довжина лінії має дорівнювати довжині слова. Це простіше й економніше.
4. Пишіть друкованими літерами, якомога ясніше й чіткіше.
5. Варіюйте розмір літер і товщину ліній залежно від ступеня важливості ключового слова.
6. Обов'язково використовуйте різні кольори для основних гілок. Це допомагає цілісному і структурованому сприйняттю.
7. Часто використовуйте малюнки й символи (для центральної теми малюнок обов'язковий). Іноді ментальна карта взагалі може цілком складатися з малюнків.
8. Прагніть такої організації простору, щоб не залишалося порожнього місця, а гілки не розміщувалися дуже щільно. Для невеликої ментальної карти використовуйте аркуш паперу ф. А4, для великої теми — А3.
9. Гілки, що розрослися, можна укладати в контури, щоб вони не змішувалися із сусідніми гілками.
10. Розташовуйте аркуш горизонтально: таку карту зручніше читати.

Поради Тоні Бьюзена

Існує різноманітне програмне забезпечення для створення та редагування діаграм зв'язків або карт знань. Є безкоштовні для користувачів або ті, за допомогою яких можна безкоштовно створити певну кількість таких карт. Є й такі, за користування якими потрібно сплатити певні кошти. Спочатку наведемо найпоширеніші з безкоштовних програм, які необхідно встановити для того, щоб самотужки створювати ментальні карти.

Інструменти для побудови карт пам'яті

- *FreeMind* — безкоштовна програма для створення карт знань.
- *Bubbl.us* — один із сервісів *Web 2.0* для створення карт.
- *Графізіз* — розширення *Вікі*.
- *Graphsy, Webbing tools, Bookvar.net, Text2mindmap, Mindomo* — дають змогу створювати карти пам'яті робочого столу в програмі перегляду інтернету (без складного програмного забезпечення, що вимагає інсталяції чи обслуговування).
- *Mindmeister, Cayra, Dabbleboard, Gnletting, Cmap.ihmc.us, Flowchart, Vue.tufts.edu, Mind42* — колективне створення, можливість обговорювати карту на сервісі.

Можливості майндмеппінг-софту

Огляд можливостей деяких програм класу <i>concept-mapping</i>				
Назва	Режим доступу	Операційна система	Категорія	Можливості
<i>FreeMind</i>	http://freemind.sourceforge.net	Платформонезалежне ПЗ	<i>GPL</i>	Створення та візуалізація баз знань; приєднання посилань на джерела знань; кольорове представлення зв'язків між концептами; додавання простих графічних об'єктів
<i>Mindjet Mind Manager</i>	http://www.mindjet.com	<i>Windows, Mac OS</i>	<i>shareware</i>	Візуалізація знань; створення та відображення стратегічних планів; реалізована функція <i>drag-and-drop</i> ; різні види зв'язків між об'єктами; додавання іконок та зображень; інтеграція з <i>Microsoft Word, PowerPoint, Excel, Outlook, Project</i> і <i>Visio</i> ; можливість представлення карт у <i>HTML</i> -вигляді та публікація на сайті
<i>Free Mind Map</i>	http://www.edrawsoft.com/free-mind.php	<i>Windows</i>	<i>freeware</i>	Візуалізація знань за допомогою векторної графіки; інтерфейс подібний до <i>Microsoft Word</i> ; широкий спектр дизайну графічних елементів; вільний робочий простір; додавання зображень та посилань

Назва	Режим доступу	Можливості
<i>Bubl.us</i>	https://bubl.us	Проста навігація; можливість групової роботи над картою, збереження карти як рисунка та надсилання її електронною поштою; кодування інформації можливе лише кольором, без додавання графічних об'єктів
<i>MindMeister</i>	http://www.mindmeister.com	Можливість колективної роботи над картою; імпорт та експорт карт з <i>MindManager</i> та <i>FreeMind</i> ; можливість збереження карт на сервері і мати доступ до них з будь-якого комп'ютера; невеликий вибір графічних об'єктів; необхідна реєстрація перед доступом до ресурсу
<i>XMind</i>	http://www.xmind.net/	Можливість групового редагування карти; простий інтерфейс; високий ступінь наочності й функціональності створених карт; розширені можливості форматування тексту й розміщення пояснень до позначок

Широке використання новітніх педагогічних технологій з інноваційними дидактичними ресурсами, які значною мірою впливають на організацію навчального процесу, потенційно підвищує доступність навчання.

Ментальні карти відображають природний спосіб мислення людського мозку, і саме тому вони інтуїтивно зрозумілі та мають велику цінність для навчання. Ментальні карти пов'язують процес пам'яті й творчості, що особливо важливо для організації процесу навчання на уроках. Основою інтелект-карти може виступати лексична або мовна одиниця, піктограма.

Під час використання методу інтелект-карт асоціативна пам'ять, що забезпечує запам'ятовування запропонованого матеріалу, дозволяє сконцентрувати всю увагу учнів на самому матеріалі, а не на проблемі його утримання в пам'яті. Запам'ятовування відбувається мимоволі, а такий спосіб виявляється набагато ефективнішим, ніж постановка перед учнем спеціального завдання на довільне запам'ятовування.

Складання інтелект-карт вимагає від учнів власних досліджень лексичного матеріалу і сприяє проникненню в сутність того чи іншого навчального явища. У цьому випадку застосування інтелект-карт дозволяє перенести акцент із домінуючої ролі вчителя за традиційного підходу до організації навчального процесу на активну діяльність учнів.

Пам'ять та творчість

БУКТРЕЙЛЕР

*Світ, у якому житимуть наші діти, зміниться
у чотири рази швидше, аніж наші школи.*

В. Дагетт

*Недостатньо мати лише хороший розум,
головне — раціонально застосувати його.*

Р. Декарт

Читацька компетентність учнів

Сьогодні навряд чи можна зустріти людину, яка не вміє читати, а людей, які не прочитали за своє свідоме життя жодної книги, — безліч! Проблема суспільства у тому, що останніми роками інтерес до читання художньої літератури зменшується.

Сучасні підлітки часто не можуть відрізнити класику й гідну белетристику від твору, який узагалі не можна назвати літературою, однак він неабияк поширений в інтернеті. Описані учні давно звикли до таких явищ, як промо-акції, фестивалі, виставки, тизери та трейлери. Анонс на фільм, телепередачу або захід став невід’ємною частиною програми, яку в певному вигляді презентують глядачеві.

Учителі шукають, знаходять та застосовують різні способи і методи підвищення інтересу своїх учнів до читання. Зазвичай у початкових класах діти люблять читати. У 5-му класі цей інтерес ще зберігається. У цей період важливо не злякати дітей, зміцнити бажання дізнаватися з книг нове, цікаве, корисне, навчити бачити красу рідної мови.

Отже, в умовах інформаційного суспільства необхідно шукати нові шляхи для розвитку і формування читацької компетентності учнів. І в цьому пошуку можуть допомогти буктрейлери, які виступають одним із головних засобів формування ключових учнівських компетентностей, зокрема — читацької.

Історія буктрейлера

Історія буктрейлера розпочалася 2002 року, а широкому загалу його вперше продемонстрували на книжковому ярмарку в Луїзіані 2003-го. Ролик рекламував книгу Крістін Фіхан «Темна симфонія». Популярності буктрейлери набули з 2005 року завдяки розвитку відеохостингів (*YouTube, Wimeo* та ін.) та соціальних мереж (*Facebook, Twitter* тощо). Зараз жодна рекламна кампанія книги у США й Європі не відбувається без буктрейлера, адже він став самостійним видом мистецтва.

Перший буктрейлер в Україні створили за мотивами детективу «Оксамитовий перевертень» Наталії й Олександра Шевченків, який демонстрували на Форумі видавців 2010 року. Як інструмент реклами та просування книжкового бізнесу першими почали використовувати буктрейлери видавництва. В Україні таким видавництвом стало «Грані-Т», яке 2011 року запустило перший ролик із серії «Життя видатних дітей».

Буктрейлер (англ. *booktrailer*) — це відеоролик тривалістю зазвичай 2–5 хв, що розповідає в довільній художній формі про якусь книгу, візуалізуючи її зміст з метою популяризації та/або просування.

Основне його завдання — яскраво й образно розповісти про книгу, зацікавити, заінтригувати користувача, залучити до читання.

Мета використання буктрейлера

Метою використання буктрейлера на уроках є спонукання учнів до самостійної роботи із текстом. Тому ми пропонуємо перегляд цього медіапродукту на початку вивчення теми, а для учнів старших класів — і створення власного буктрейлера після вивчення художнього твору. У цій підсумковій роботі учень має продемонструвати не тільки базові ІТ-компетентності, а в першу чергу розуміння найважливішого у творі: ідей, образів, авторського задуму, ключових понять, стилістики часу, відповідності візуального ряду епосі, яку зображено у творі, тощо.

Буктрейлери можна класифікувати за різними критеріями:

- авторством (на власну книгу; на твір іншого письменника);
- тематикою (класика; сучасна література);
- змістом (розповідні, атмосферні, концептуальні);
- за способом візуального втілення тексту (ігрові — міні-фільм за книгою; неігрові — добірка слайдів із цитатами, ілюстраціями, книжковими розворотами, тематичними малюнками, фотографіями тощо; анімаційні — мультфільм за книгою).

Розповідні буктрейлери презентують основу сюжету твору, їхнє завдання — подібно до анотації через музику й ілюстрації ознайомити користувача з основами сюжету, зберігаючи елементи недовомленості й таємничості, щоб після перегляду ролика потенційний користувач захотів дізнатися, із чого історія починається й чим завершується. Зазвичай саме за сюжетним і розповідним принципом побудовано більшість кінотрейлерів.

Для створення розповідного буктрейлера необхідно:

- знайти зображення, які б стосувалися сюжету книги, або використати ілюстрації з книжки, попередньо відсканувавши їх;
- дібрати цитати з книжки або створити власний описовий текст;
- створити з фото й тексту презентацію або фотоісторію у вигляді відео за допомогою відповідних програм (*PowerPoint, PhotoStory, MovieMaker*).

Атмосферні буктрейлери передають основний настрій книги та очікувані читацькі емоції. Наприклад, якщо книга написана в жанрі фентезі, то потрібно зробити акцент на атмосфері магії, добираючи яскраві ілюстрації з чарівниками та відьмами, таємничими пейзажами й незвичайними істотами. Якщо книга розповідає про романтичні стосунки — ілюстративний або відеоряд з відповідною музикою, які покликані передати настрій та емоції героїв.

Для створення атмосферного буктрейлера необхідно:

- дібрати зображення й музичний супровід;
- створити відео з обраного матеріалу.

Концептуальні буктрейлери транслюють провідні ідеї й загальну змістову спрямованість тексту. Вони засновані на рекламі незвичайної ідеї твору, на світогляді автора й цікавих думках, які він хоче донести до читача, на змістовому навантаженні книги. Такі буктрейлери більше пасують класичній, елітарній або філософській літературі.

Для створення концептуального буктрейлера необхідно:

- обрати головного героя (книжку);
- придумати сюжет;
- створити відео.

Розповідні буктрейлери

Атмосферні буктрейлери

Основні етапи роботи зі створення буктрейлера вчителем і учнями

1. Переглянути, вивчити приклади буктрейлерів та продумати ідею власного майбутнього буктрейлера.
2. Обрати книжку, за якою створюватимете буктрейлер.
3. Бажано не тільки розраховувати на власний читацький смак, а й зважати на рейтинги книг, які читають, купують та обговорюють читачі на різноманітних книжкових рекомендаційних сервісах.
4. Створити сценарій до буктрейлера. Продумати сюжет і написати текст. Анотація-сценарій до ролика не має бути більшою за 10–15 речень, вона мусить містити інтригу, зацікавити читача, викликати в нього бажання прочитати книгу.
5. Дібрати матеріал для відеоряду. Зібрати ілюстрації та відеоматеріал в одній теці: по одному кадру до коротких речень, по два–три — до довгих речень. Винести у заголовок трейлера основну ідею книги. Дібрати картинки, відсканувати ілюстрації книги, зняти своє відео або знайти відео за тематикою в інтернеті, але пам'ятати про авторське право!
6. Записати озвучений текст, якщо це передбачено сценарієм. Записати необхідний аудіоматеріал: голос, звуки, музику.
7. Обрати програму для роботи з відео:
  - а) *Windows MovieMaker* — цю програму краще використовувати початківцям, вона є на всіх ПК, оскільки входить у пакет *Microsoft Windows*;
  - б) *SonyVegasPro 11* — більш професійна програма для відеомонтажу;
  - в) *PowerPoint* — ця програма знайома багатьом користувачам ПК і дозволяє використовувати спецефекти та анімацію;
  - г) *Camtasiastudio 8* — програма з відеомонтажу для просунутих користувачів.
8. Обрати відеосервіс. Можна скористатися такими онлайн-редакторами для виконання операцій з відео та фото:
  - а) *YouTube* — дуже простий відеоредактор, можна нарізати початок або кінець фільму, склеїти кілька роликів, додати звукову доріжку;
  - б) сервіс *ANIMOTO* — призначений здебільшого для підготовки відеоколлажів з масиву фотографій, із накладанням звуку.
9. Дібрати gif-анімацію (новий жанр смішних картинок) та футажі (відеофайли, що містять анімоване або зафільмоване зображення).
10. Заключний етап — відеомонтаж. Необхідно об'єднати наявні візуальні й аудіоматеріали в єдиний ролик з використанням відповідного програмного забезпечення (від *Windows MovieMaker* для створення аматорських роликів до *AdobePremiere* для створення професійних трейлерів). Це етап нарізки або склеювання декількох фрагментів відео, додавання звукової доріжки й субтитрів, вимірювання розміру відео тощо. Наприкінці можна накласти ефекти, переходи, різноманітну музику, звести звук і записати матеріал на жорсткий диск ПК.
11. Переглянути складений буктрейлер, за необхідності внести виправлення й остаточно відредагувати.
12. Продемонструвати буктрейлер невеликій групі людей, які є цільовою аудиторією книжки, за мотивами якої знято ролик. Проаналізувати, чи правильно сприймається ідея ролика, який вплив буктрейлер має на глядача. За необхідності внести виправлення.

Для підвищення комунікаційного впливу буктрейлера на реципієнта буктрейлер має:

- реалізовувати чотири базові функції: інформаційну, комунікативну, естетичну та культурно-просвітницьку;
- використовувати всі можливості візуального мовлення, надаючи перевагу образу перед словом;
- урахувати інтереси цільової читацької аудиторії;
- виконуватися в креативній, незвичній для реципієнта формі;
- не містити спойлерів — передчасно розкритої важливої інформації про сюжет книжки, яка може кардинально змінити враження про твір, знищити інтригу;
- не перевищувати хронометраж у 3 хв.

Окрім цього, автор буктрейлера має систематично моніторити інші ролики на відомих відеохостингах (передусім *YouTube*) з метою виявлення найцікавіших для користувачів видів цих медіаресурсів.

Користь буктрейлера для вчителів

1. Буктрейлер дозволяє у цікавій та динамічній формі розповісти потенційному читачеві про твори вітчизняної та зарубіжної літератури.
2. Поруч із традиційними засобами реклами — статтями-анонсами чи анотаціями у друкованих виданнях, буктрейлер — новий засіб, який дозволяє створити повноцінну мультимедійну рекламу.
3. Якісно виготовлений буктрейлер спонукає потенційного читача прочитати книжку, формує інтерес як до самої книжки, так і до автора, теми чи проблеми, які піднімаються у таких роликах.

**Користь буктрейлера
для вчителів**

Користь буктрейлера для учнів

1. Можна дізнатися про цікаві книжкові новинки, при цьому економлячи час на читанні оглядових статей чи анотацій.
2. Якщо дуже сподобалася якась книжка, можна створити власний відгук-буктрейлер і в оригінальний спосіб поділитися враженнями з іншими читачами.
3. Можна відкрити нові грані творчості, спробувати себе як режисер, режисер відеомонтажу, художник-мультиплікатор тощо.

**Користь буктрейлера
для учнів**

Компетентнісна функція цього перспективного медіаресурсу полягає у поширенні знань, освіти та самовдосконаленні учнів і вчителів.

Отже, використання буктрейлерів на уроках із різних навчальних предметів відкриває нові можливості для просування книг, виявлення власних режисерських талантів, розвитку ключових учнівських компетентностей та зацікавленості учнів у читанні. Сьогодні буктрейлери набувають дедалі більшої популярності в різних країнах світу, зокрема в Україні.

СОЦІАЛЬНІ СЕРВІСИ

*Ми продовжуємо рухатись вперед,
відкривати нові двері, робити нові речі —
тому що нам цікаво, і саме цікавість
весь час відкриває нові шляхи.*

В. Дісней

Нові технологічні механізми

В Україні формується інформаційне суспільство, яке передбачає становлення і в подальшому домінування нових технологічних механізмів, що ґрунтуються на масовому використанні інформаційно-комунікаційних технологій, засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій в усіх галузях і в освіті зокрема.

У сучасному світі питання щодо використання інформаційно-комунікативних інтернет-технологій у навчанні стає дедалі актуальнішим, оскільки економічний та соціальний розвиток країни поступово робить інтернет повсякденною реальністю для школярів, студентів та викладачів, а інформаційно-комунікаційні технології створюють нове глобальне середовище, у якому майбутньому поколінню належить не лише спілкуватись, а й будувати професійні й особистісні стосунки, позиціонувати свої інтереси та презентувати себе. І від того, наскільки ефективно йому це вдасться, залежатиме особисте благополуччя й професійний успіх. Саме тому останнім часом велике значення надається інформатизації системи освіти.

Сучасний розвиток інтернету характеризується появою й широким розповсюдженням соціальних сервісів і служб (*Web 2.0*), що мають на меті полегшити спілкування між людьми. До таких соціальних сервісів належать: блоги, Вікі, подкаст, *Twitter*, *YouTube* тощо. З огляду на це на такому етапі технологічного розвитку суспільства інтернет-спілкування вже розглядається не як додатковий, а як окремий повноцінний вид людського спілкування.

Технологія *Web 2.0*

Найсучаснішим засобом організації освітнього процесу, педагогічного спілкування, підвищення фахового рівня є телекомунікаційна технологія *Web 2.0*. Це новий виток розвитку інтернету, на якому основний акцент робиться на соціалізацію, наближення його до кінцевих користувачів, об'єднання людей, розвиток онлайн-сервісів, спрощення процесу отримання інформації та роботи з нею.

Появу терміну *Web 2.0* прийнято пов'язувати зі статтею «*Tim O'Reilly — What Is Web 2.0*» від 30 вересня 2005 року, у якій Тім О'Рейлі пов'язав виникнення великої кількості сайтів, об'єднаних деякими загальними принципами, із загальною тенденцією розвитку інтернет-спільноти і назвав це явище *Web 2.0*, на противагу «старому» *Web 1.0*.

Web 2.0 перетворює інформаційні мережі на соціальні. Зближення мережних комунікацій із соціальними (реальними) конкретизується саме у *Web 2.0*. Мережа, що фактично стає соціальним оператором, діє за допомогою нових комунікаційних моделей, які установлюють контроль над усіма її суб'єктами.

Соціальна мережа

Термін *соціальна мережа* запровадив 1954 року соціолог з Манчестерської школи Джеймс Барнс. Він розвинув винайдений ще в 1930-ті рр. підхід до дослідження зв'язків між людьми за допомогою соціограм, тобто візуальних діаграм, у яких окремі особи представлені у вигляді крапок, а зв'язки між ними — у вигляді ліній. На цьому підході заснована соціометрія — психологічний метод для з'ясування розподілу ролей у колективі. Сформувався комплекс соціологічних

і математичних методів досліджень, які становлять науковий фундамент сучасного аналізу соціальних мереж.

Соціальна мережа — це соціальна структура, що містить вузли, пов'язані між собою одним або кількома способами за допомогою соціальних взаємин (прикладом вузлів можуть бути окремі люди, групи людей або спільноти).

У звичайному значенні цього слова соціальна мережа — це спільнота людей, пов'язаних спільними інтересами, спільною справою або якимись іншими причинами для безпосереднього спілкування.

Соціальна мережа — множина соціальних об'єктів і певна множина взаємин на ній. Соціальні об'єкти називають ще акторами. Метафори *соціальна тканина* або *павутиння взаємин* використовували соціальні філософи XIX–XX ст.

Історію наукових досліджень соціальної мережі рахують з 1930-х рр., коли Дж. Морено опублікував серію робіт із соціометрії. У лекціях А. Радкліфа-Брауна здобуло розвиток поняття соціальної структури як упорядкованого об'єднання частин у ціле, стійкого паттерна взаємин між людьми.

Спочатку зацікавленість дослідників обмежувалася зв'язками між індивідами в малих групах. У 1950-ті рр. роботи англійських антропологів Дж. Барнеса й Е. Ботт привернули увагу до більш складних соціальних явищ, пов'язаних із приналежністю до соціальної мережі. Так, С. Надялина ратував за те, щоб одиницями соціальної структури вважати не індивідів, а соціальні позиції, статуси, ролі, групи й інститути.

Сьогодні можна виокремити два підходи у визначенні соціальних мереж:

- 1) прикладний;
- 2) загально-теоретичний.

Перший підхід розповсюджений в економічній соціології та призначений розв'язувати конкретні прикладні завдання. Тут мережа — це неформальне об'єднання, протиставлюване офіційним взаємодіям будь-якого рівня. Мережа протиставляється ієрархії, а відношення координації — субординації.

Другий підхід більш теоретичний і математичний, він спрямований на створення універсальної мережної моделі суспільства. Математичним базисом мережного аналізу є теорія графів. У загальному вигляді соціальну мережу визначають як особливий тип зв'язків між вузлами мережі, які добираються залежно від мети побудови конкретної мережі.

Вузол мережі — найголовніше поняття мережного аналізу соціальної структури, неподільна частка соціальної взаємодії.

В інтернеті соціальна мережа — це програмний сервіс, майданчик для взаємодії людей (індивідів, користувачів) у групі або в групах.

Теоретично як соціальну мережу можна розглядати будь-яке онлайнове співтовариство, учасники якого беруть участь, наприклад, в обговореннях на форумі.

Соціальну мережу також створюють читачі тематичного співтовариства на сервісі блогів.

Багато професійних співтовариств перетворилися на інструмент відшукування людей, рекомендації співробітників і пошуку роботи.

Соціальні мережі в їхньому сучасному вигляді мають цілу низку додаткових можливостей порівняно зі створеними раніше інструментами спілкування користувачів.

Особливістю соціальної мережі є надання послуг нового покоління, а саме інструментів:

- пошуку потрібних контактів;
- налагодження зв'язків між людьми.

За допомогою цих інструментів соціальної мережі кожен її користувач може створити свій віртуальний портрет — сформувати профайл, у якому вказати докладні дані про себе, свій досвід роботи, захоплення, інтереси й мету. Наявність профайлу вже дозволяє використати механізми пошуку однодумців, одновірців, колег, людей, спілкування з якими необхідне в роботі й навчанні. Тобто учасник мережі нібито здобуває власне «місце проживання» в інтернеті, причому навіть приблизно не схоже на персональні сайти, що так поширилися на зорі розвитку інтернету.

Web 2.0 — друге покоління мережних сервісів інтернету.

На відміну від першого покоління сервісів (*the mostly read-only Web*) *Web 2.0 (the wildly read-write Web)* дозволяє користувачам спільно діяти — обмінюватися інформацією, зберігати посилання та мультимедійні документи, створювати та редагувати публікації, тобто відбувається налагодження соціальної взаємодії. Тому технології *Web 2.0* іще називають *соціальними сервісами інтернету*.

Провідні ідеї та принципи *Web 2.0* як соціального сервісу інтернету

- *Flickr, del.icio.ua*: теги
- *Gmail, Google Maps i AJAX*: розширені можливості
- *PageRank*, репутація *eBaby*, огляди *Amazon*: користувач як учасник
- *Google AsSense*: сервіс досягає «довгого хвоста»
- *Blogs*: взаємодія
- *Wikipedia*: радикальна довіра
- *BitTorrent*: радикальна децентралізація

Стратегія: веб як платформа

Користувачі: контроль власних даних

Провідні відмінності:

- архітектура співучасті, співпраці;
- сервіси, а не ПЗ;
- адаптація до джерел даних та трансформація даних;
- недороге масштабування;
- відсутня прив'язка до клієнтських терміналів;
- колективний розум

- Стосунки, а не технології
- Поведінка користувачів непередбачувана
- Розширені можливості для користувачів
- Гра
- Удосконалення
- «Довгий хвіст»
- Постійна бета
- Додатки з невеликих «цеглинок»
- Право на коригування
- Довіра до користувачів

Провідними факторами успіху технологій *Web 2.0*, що зростає, є відкритість інформаційного наповнення, оперативність доступу й розміщення, незалежність від індивідуального графіка включення учасників у процес комунікацій під час спільної роботи.

Відвідування ресурсів *Web 2.0* за останні роки збільшилося на 668%, тобто у 7 разів. Так, 2004 р. в США кількість ресурсів *Web 2.0* складало лише 2% від загальної кількості переглянутих сайтів, тоді як уже 2007-го їхня кількість дорівнювала 12%.

2006 року американський журнал *Time* проголосив людьми року всіх користувачів сервісів *Web 2.0*: «Людина року — ти. Так, саме ти. Ти контролюєш інформаційну еру. Ласкаво просимо у твій світ», — стверджувалося на обкладинці журналу.

Просто про *Web 2.0* від *Christopher D. Sessums*

Означення № 1	
<i>Web 1.0</i> = Я	<i>Web 2.0</i> = Я + Ви
Означення № 2	
<i>Web 1.0</i> = Читання	<i>Web 2.0</i> = Читання й запис
Означення № 3	
<i>Web 1.0</i> = З'єднання ідей	<i>Web 2.0</i> = З'єднання ідей + З'єднання людей
Означення № 4	
<i>Web 1.0</i> = Пошук	<i>Web 2.0</i> = Рекомендації друзів / Рекомендації решти користувачів
Означення № 5	
<i>Web 1.0</i> = Знайти	<i>Web 2.0</i> = Поділитися
Означення № 6	
<i>Web 1.0</i> = Правила для технарів	<i>Web 2.0</i> = Правила для всіх

Типологія соціальних сервісів інтернету

Соціальні сервіси типологізовано відповідно до різновидів діяльності учасників мережного співтовариства.

До основних типів соціальних сервісів належать:

- соціальні пошукові системи;
- засоби для збереження закладок;
- соціальні сервіси збереження мультимедійних ресурсів;
- мережні щоденники (блоги);
- ВікіВікі (*WikiWiki*);
- карти знань;
- соціальні геосервіси;
- соціальні послуги *Web 2.0*.

Сучасна соціальна мережа пропонує такі стандартні послуги, доступні з будь-якого комп'ютера:

- зберігання особової картки з контактними даними;
- онлайн-адресна книга;
- онлайн-органайзер;
- сховище мультимедійних даних користувача;
- можливість обмеження небажаного спілкування.

Цей спектр соціальних послуг активно поповнюється, зважаючи на актуальну зацікавленість користувачів.

Засоби для зберігання закладок Делішес (*Del.icio.us*)

Засоби для зберігання закладок Делішес (*Del.icio.us*), засоби для зберігання посилань на веб-сторінки, регулярно відвідувані учасниками мережі, надають і звичайні браузерери, за допомогою яких користувач переглядає інтернет-ресурси, однак нові соціальні засоби зберігання закладок мають такі принципи відмінності:

- посилання можна додавати з будь-якого комп'ютера, підключеного до інтернету;
- посилання будуть доступні з будь-якого комп'ютера, підключеного до інтернету;
- кожна закладка має бути позначена одним або кількома тегами (мітками-категоріями). Користувачеві пропонується обрати один або кілька тегів до кожної закладки, які описуватимуть її зміст.

Якщо закладка уже є в чийсь колекції, то вам одразу буде запропоновано прийняти вже зазначені теги.

Наприклад, БобрДобр — це сервіс соціальних закладок. Він дозволяє користувачам зберігати й систематизувати закладки в інтернеті, ділитися й обмінюватися закладками із друзями й знайомими, створювати співтовариства за темами.

Соціальні мережні сервіси для зберігання мультимедійних ресурсів

Соціальні мережні сервіси для зберігання мультимедійних ресурсів — це засоби, які дозволяють безкоштовно зберігати, класифікувати, обмінюватися цифровими фотографіями, аудіо- й відеозаписами, текстовими файлами, презентаціями, а також організувати обговорення ресурсів.

Мережний щоденник

Мережний щоденник (*web log* — блог), або щоденник подій — це веб-сайт, веб-журнал, основне наповнення якого становлять записи, зображення або мультимедіа, які регулярно поповнюються. За авторським складом блоги можуть бути особистими, груповими (корпоративними, клубними) або суспільними (відкритими). Цей сервіс інтернету пропонує такий блог-інструментарій (комунікаційний засіб), який дозволяє будь-якому користувачеві оперативно й вільно обмінюватись інформацією через мережу.

Блоги

За аналогією з особистими щоденниками блоги також називають мережними щоденниками. Для блогів характерна можливість публікації коментарів відвідувачами. Той, хто створив блог, або блогер може керувати доступом до своїх записів: робити їх відкритими для всіх охочих чи для певного кола користувачів або залишати свої записи приватними. Блогери можуть об'єднуватися у співтовариства (*blog ring*) й організувати спільні записи й обговорення.

ВікіВікі (*WikiWiki*)

ВікіВікі (*WikiWiki*) — соціальний сервіс, що дозволяє будь-якому користувачеві редагувати текст сайту (писати, вносити зміни, видаляти, створювати посилання на нові статті). Різні варіанти програмного забезпечення Вікі (вікі-движки) дозволяють завантажувати на сайти зображення, файли, що містять текстову інформацію, відеофрагменти, звукові файли та ін.

Соціальні геосервіси

Соціальні геосервіси — сервіси інтернету, що дозволяють знаходити, позначати, коментувати, додавати фотографії до різних об'єктів у будь-якому місці на зображенні земної кулі з досить високою точністю. Зазвичай для цього використовують реальні дані, отримані за допомогою довколомних супутників.

Соціальні сервіси для спільної роботи з документами

Соціальні сервіси для спільної роботи з документами різних форматів — інтегровані сервіси інтернету, орієнтовані на організацію спільної роботи з текстовими, табличними документами, корпоративними завданнями. У такий спосіб, наприклад, можна організувати спільне редагування документа в інтернеті кількома або навіть декількома користувачами одночасно. При цьому всі зміни буде зафіксовано за часом їхнього внесення та за змістом.

Карти знань

Карти знань (*Mind Map*) — спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем (докладніше про це — див. с. 88–95 цього посібника).

Цей спосіб також можна розглядати як зручну техніку альтернативного запису. У перекладі цей термін може звучати по-різному — карти розуму, карти пам'яті, інтелект-карти, майнд-мапи. Поміж сервісів побудови карт знань, що з'явилися у мережі останнім часом, найпростішим для використання є сервіс *Bubbl.us*.

Соціальні пошукові системи

Соціальні пошукові системи — це системи, які дозволяють користувачам самим визначати, у якому напрямку здійснювати пошук, які сайти переглядати передусім, на які слова звертати першочергову увагу і як представляти знайдені результати.

На основі пошуковиків нового покоління можна побудувати власні індивідуальні або колективні пошукові машини. Також пошук можна адаптувати до певної тематики й до певного співтовариства.

Перспективи розвитку *Web 2.0*

Можна виокремити такі особливості інструментів мережі:

- *організаційні* — динамічність, візуалізація інформації, інтерактивність, доступність, відкритість, різні види взаємодії (онлайн, оффлайн), децентралізація, екологічні стратегії, саморозвиток мережі, горизонтальні зв'язки, автономність вузлів мережі, система тегів, відносність простору й часу, простота використання мережних технологій;
- *психологічні*:
  - ✓ у фізичній галузі — сприйняття, спільне мислення, критичність мислення, письмовий характер комунікації, мотиваційна складова;
  - ✓ у когнітивній сфері — інтелектуальність, творчий потенціал, самостійність користувачів як інтернет-активність, самовизначення та швидкий перегляд і селекція інформації;
  - ✓ у соціальній — толерантність, самовираження, віртуальність, анонімність, психологічна безпека, соціальна рівність, добровільність контактів;
- *педагогічні* — мультимедійність (інтерактивність) як реалізація принципу наочності, комунікативність, продуктивність, індивідуальність, активізація пізнавальної, рефлексивної та самостійної діяльності, варіативність навчальних завдань, позааудиторної роботи, виховний ефект (акуратність, розвиток уваги, гнучкість мислення, уміння планувати діяльність, стимулювання творчої діяльності), різні види взаємодії (учитель—учень, учень—учень, учень—сервіс).

На жаль, аналіз контенту інтернету свідчить, що мережні соціальні сервіси нині недостатньо поширені у педагогічній практиці.

Незважаючи на той факт, що *Web 2.0*, тобто інтернет другого покоління, перебуває на піку свого розвитку, робляться спроби спрогнозувати подальший його розвиток та сформулювати деякі принципи того, що можна було б назвати інтернетом третього покоління, тобто загальним терміном *Web 3.0*. Не існує чіткого означення поняття *Web 3.0*, але вже зараз відбувається процес створення технологій, реалізацію яких можна чекати у *Web 3.0*.

Поміж основних особливостей *Web 3.0* можна відзначити тривимірність та наявність штучного інтелекту. У *Web 1.0* й *2.0* основним елементом подання інформації є веб-сторінка, що візуально являє собою двовірний масив інформації, користувач якого має можливість переміщуватись лише у двох вимірах: третій вимір у «класичній» веб-сторінці відсутній. На відміну від двовірних сторінок *Web 1.0* та *2.0*, у *Web 3.0* можна чекати розвитку тривимірності, що виражається в можливості переміщення в будь-яких трьох вимірах, що зробить «віртуальний світ» інтернету таким само тривимірним, як і реальний світ. Із розвитком тривимірності веб-сайтів можна чекати їхнього об'єднання в єдиний тривимірний світ, що зовні нагадує реальність.

Прикладом реалізації подібних моделей є будь-які тривимірні ігри, кожна з яких по суті являє собою свій власний світ зі своїми особливостями й законами. Одним із найцікавіших варіантів реалізації подібної моделі є програма *Microsoft Virtual Earth 3D*, у якій дослідники роблять спроби створити віртуальну тривимірну модель реального світу. Крім зовнішніх, візуальних відмінностей, *Web 3.0* характеризуватиметься наявністю штучного інтелекту та здатності до самонавчання. Зокрема, розвиток семантичної мережі й аналогічних технологій сприятиме створенню комп'ютерних систем, здатних розуміти не тільки ту інформацію, що представлена у формі, зрозумілій комп'ютеру, а й практично будь-яку інформацію, зрозумілу людині.

Якщо розглянути це питання на прикладі пошукових систем, то можна навести таку аналогію. Перші пошукові системи не мали здатності розуміти суть пошукового запиту: користувач задавав ключову фразу, а пошукова система лише здійснювала пошук документів, у яких ця фраза була в наявності, не розуміючи, що саме вона означає.

Як наступний крок, наступна сходинка розвитку з'явилася кластеризація, тобто розподіл різних слів і фраз по групах (кластерах). Завдяки такій кластеризації пошукова система «розуміє», що певне слово належить до певної групи слів. У *Web 3.0* відбудеться подальший розвиток у цьому напрямку.

Можна чекати ще на одну особливість *Web 3.0*, що є відмінною від *Web 1.0* й *Web 2.0*: на поступову відмову від текстової форми взаємодії за допомогою клавіатури й домінування голосового спілкування.

Роль інтернет-ресурсів у розвитку ключових компетентностей

Роботу учнів з інтернет-ресурсами слід спланувати методично грамотно, адже звичайна наявність доступу до них не гарантує швидкої та якісної освіти. Тому виникає гостра необхідність у нових методиках навчання у школі на основі навчальних інтернет-ресурсів та соціальних сервісів *Web 2.0*, які були б спрямовані на формування й розвиток:

- аспектів іншомовної комунікативної компетентності;
- інформативної компетентності (критичного ставлення до розповсюдженої інформації, розвиток комунікативно-когнітивних умінь здійснювати пошук та відбір, узагальнення та класифікацію, аналіз та синтез здобутої інформації);
- комунікативних умінь обговорювати результати роботи з ресурсами інтернету;

- уміння використовувати ресурси інтернету для освіти й самоосвіти з метою ознайомлення з культурно-історичною спадщиною різних країн і народів, а також гідного представництва рідної культури, країни, міста;
- уміння використовувати ресурси інтернету та сервіси Web 2.0 для задоволення власних інформаційних та освітніх інтересів і потреб.

У дидактичному плані інтернет містить щонайменше два основних компоненти: форми телекомунікації й інформаційні ресурси.

До форм телекомунікації належать електронна пошта, чат, форум, скап, вайбер, відео- та веб-конференції, а також соціальні сервіси Web 2.0 (Web 2.0 — це платформа соціальних сервісів і служб, що дозволяє широкому загалу користувачів інтернету виступати не лише отримувачами інформації, а й, що головне, — її творцями та співавторами).

Оскільки сьогодні не існує єдиних критеріїв, яким має відповідати матеріал, який ми розміщуємо в інтернеті, то надзвичайно важливим є оцінювання джерел та отриманої інформації. Адже значна кількість інформації в мережі містить граматичні, лексичні, орфографічні помилки (це пояснюється тим, що більшість авторів сайтів погано знають англійську мову). Крім того, дуже часто учні знаходять матеріал, що висвітлює вкрай однобічну позицію, а це створює певні проблеми під час обговорення соціально-гострих тем, адже подібна інформація може сформувати викривлені погляди та стереотипи. Через усе це педагогам дуже важливо бути обізнаними з принципами та критеріями добору інтернет-ресурсів з навчальною метою.

**Телекомунікації
й інформаційні ресурси**

Критерії оцінювання інтернет-ресурсів для вчителів

1. Мовна складність матеріалу (чи містить обраний ресурс слова, вирази, граматичні конструкції, що можуть викликати труднощі у учнів).
2. Культурна складність матеріалу (чи містить ресурс посилання або згадування про культурні й історичні факти, соціальні явища, незнання яких може вплинути на розуміння змісту тексту).
3. Джерело інформації (автор сайту (приватна особа чи організація); чи викликає це джерело довіру; яким інтересам слугує розміщена на сайті інформація).
4. Надійність інформації (на чому базуються висновки чи основні аргументи автора сайту, чи містять вони посилання на інші джерела, чи надійні вони).
5. Актуальність інформації (коли було розміщено інформацію, чи є вона актуальною).
6. Культурна доцільність інформації (чи є ця інформація необхідною для конкретної групи учнів (вік, рівень когнітивного розвитку), чи сприяє цей матеріал розвитку особистості школяра).
7. Об'єктивність інформації (чи є об'єктивними матеріали сайту, чи відображають вони однобоку позицію або сприяють формуванню цілісного плюралістичного погляду на реальність).

Критерії оцінювання інтернет-ресурсів для учнів

1. Зміст сайту (на кого розрахований цей сайт, якою є мета інтернет-сторінки, яку інформацію вона містить; наскільки повну й достовірну інформацію розміщено на сайті, якою є цінність цього джерела порівняно з іншими джерелами на цю тему; які інші джерела (друковані й електронні) доступні на цю тему; коли було створено сайт чи документ; чи дозволяє інформація сайту скласти цілісне враження з питання, що вивчається; чи є доступ до мультимедійних ресурсів; наскільки зрозуміло викладено інформацію, у чому полягає її цінність).

2. Джерело (хто є автором сайту, наскільки розробники сайту є авторитетними, наскільки вони володіють інформацією з питання, що вивчається; хто є спонсором сайту (якщо такі є), як це могло позначитись на змісті сайту; коли було створено сайт, коли опубліковано, коли його востаннє оновлювали, наскільки свіжими є посилання й наскільки вони надійні; чи є посилання, що не працюють; чи є контактна інформація для зв'язку з розробниками сайту).
3. Структура сайту (як виглядає графічний дизайн сайту, наскільки іконки відображають зміст, чи відповідає написання тексту правилам правопису та граматики, чи присутній творчий елемент у створенні сайту, наскільки цей сайт використовується, чи є прямі посилання на пошукові системи, чи не перенасичений сайт мультимедійними ресурсами).

Інформаційні ресурси інтернету містять текстовий, аудіо- та відеоматеріал за різноманітною тематикою різними мовами. Однак для того, щоб учні не заглинулись у вирі інформації різного змісту й різної якості, а найбільш продуктивно використовували її для своїх освітніх та фахових потреб, з'явилась необхідність у спеціальних навчальних інтернет-ресурсах, що мають на меті навчати учнів працювати з ресурсами Всесвітнього павутиння та створені виключно з навчальною метою й розроблені за різними предметами шкільної програми.

В англійській літературі виокремлюють 5 навчальних інтернет-ресурсів

1. Хотлист (*hotlist*) — перелік посилань на текстові інтернет-ресурси.
2. Мультимедіаскрепбук (*multimedia scrapbook*) — перелік посилань на текстові, аудіо- й відео-, графічні інтернет-ресурси.
3. Трежахант (*treasure hunt*) — посилання на різноманітні сайти за темою, що вивчається; запитання за кожним розділом; загальне запитання на цілісне розуміння теми.
4. Сабджект семпла (*subject sampler*) — посилання на текстові й мультимедійні матеріали інтернету; запитання за кожним розділом; аргументування власної думки з дискусійного питання, що вивчається.
5. Вебквест (*webquest*) — посилання на текстові й мультимедійні матеріали інтернету; запитання за кожним розділом; аргументування власної думки з дискусійного питання, що вивчається; загальне питання дискусійного характеру.

Навчальні інтернет-ресурси можна розробити двома шляхами: 1) на паперовому носії, 2) за допомогою спеціального програмного забезпечення.

Створюючи навчальні інтернет-матеріали на паперових носіях, учителеві необхідно лише дотримувати структури обраного формату (хотлист або вебквест). Педагогові слід знайти та дібрати необхідні матеріали й зазначити на паперовому носії точні інтернет-адреси обраних інформаційних ресурсів.

Основна відмінність між навчальними інтернет-ресурсами на паперових носіях та тими, що розміщено у Всесвітній мережі, — це робота з посиланнями на інтернет-сайти. У першому випадку учням необхідно вводити адреси сайтів до браузера, а в другому посилання перетворюються на гіперпосилання, тобто, натискаючи на них, учень відкриватиме необхідну сторінку.

Хотлист — це перелік інтернет-сайтів (із текстовим матеріалом) з теми, що вивчається. Його достатньо просто створити, і він може стати в пригоді в процесі навчання. Хотлист не вимагає часу на пошуки необхідної інформації. Усе, що потрібно, — це лише ввести ключове слово в пошукову систему інтернету, і ви отримаєте потрібний хотлист.

Хотлист

Хотлист дозволяє розвинути в учнів такі вміння:

- відшукувати інформацію;
- виокремлювати ключові слова;
- визначати тему (проблему);
- відділяти головну інформацію від другорядної;
- фіксувати необхідну інформацію з прочитаного;
- детально (або стисло) викладати зміст прочитаного;
- узагальнювати інформацію з тексту.

Мультимедійний скрепбук — це колекція мультимедійних ресурсів. На відміну від хотлиста, у скрепбукі містяться посилання не лише на текстові файли, а й на фотографії, аудіофайли та відеокліпи, графічну інформацію й анімаційні віртуальні тури. Усі файли можна легко завантажити й використати як інформаційний та ілюстрований матеріал під час вивчення конкретної теми.

Мультимедійний скрепбук дає змогу розвинути ті самі вміння, що й хотлист, плюс уміння:

- детально або стисло передавати зміст прослуханого (або побаченого);
- фіксувати необхідну інформацію з прослуханого (побаченого).

Трежахант багато в чому нагадує хотлист та скрепбук. Він містить посилання на різноманітні сайти з теми, що вивчається. Його відмінність виявляється в тому, що кожне з посилань містить запитання за змістом сайту. За допомогою цих запитань учитель спрямовує пошуково-пізнавальну діяльність учнів. Наприкінці трежаханту учням ставиться одне загальне запитання на цілісне розуміння теми. Розгорнута відповідь на нього міститиме відповіді на попередні запитання за кожним сайтом.

Трежахант дає змогу розвинути ті самі вміння, що й мультимедійний скрепбук, плюс уміння:

- виокремлювати факти (приклади, аргументи) відповідно до поставлених запитань (порушених проблем);
- робити узагальнення та висновки.

Сабджект семпла — наступний за складністю інтернет-ресурс порівняно з трежахантом. Він також містить посилання на текстові й мультимедійні матеріали, а після вивчення кожного аспекту учням необхідно відповісти на поставлені запитання. Однак, на відміну від трежаханту, де відбувається вивчення фактичного матеріалу, сабджект семпла має на меті обговорення соціально-гострих і дискусійних тем. Учні необхідно не лише ознайомитись із матеріалом, а й аргументувати свою думку щодо дискусійного питання. Упродовж групової роботи одну тему слід розділяти на кілька підтем. Після обговорення відповідної підтеми в групі учні можуть представити результати цього обговорення всьому класові. Серед умінь, що розвиваються завдяки сабджект семплу, слід зазначити вміння висловлювати й аргументувати свою точку зору, визначати причинно-наслідковий зв'язок подій, оцінювати вчинки й характеризувати персонажів, факти й події.

Вебквест — найскладніший різновид навчальних інтернет-ресурсів. Це сценарій організації проектної діяльності учнів за будь-якою темою з використанням ресурсів інтернету, що містить усі складові згаданих вище чотирьох матеріалів і передбачає виконання проекту за участю всіх учнів.

Мультимедійний
скрепбук

Трежахант

Сабджект семпла

Вебквест

Його проведення починається з того, що весь клас знайомиться із загальними відомостями за темою, що вивчається, тобто поринає в проблему майбутнього проекту. Потім учні об'єднуються в групи, а кожній групі дається одна підтема для вивчення та обговорення в групі. Учителеві необхідно для кожної групи дібрати ресурси інтернету залежно від аспекту, що вивчається. Після вивчення, обговорення й повного розуміння конкретної проблеми учні перегруповуються так, щоб у новостворених групах було по одному представнику від первинних груп. У процесі обговорення учні дізнаються одне від одного про всі аспекти проблеми, що обговорюється. За умови такого обговорення учні мають висловити власну думку, зробити висновки, спрогнозувати можливий подальший перебіг подій. У підсумку завдяки вивченню матеріалу та його обговоренню учні мають відповісти на одне загальне запитання дискусійного характеру.

Вебквест розвиває ті самі вміння, що й попередні ресурси всі разом, плюс уміння:

- висловлювати й аргументувати свою точку зору;
- визначати причинно-наслідковий зв'язок подій, оцінювати вчинки й характеризувати персонажів, факти й події;
- брати участь у бесіді (обговоренні);
- запрошувати інформацію й обмінюватись нею;
- уточнювати й деталізувати інформацію;
- прогнозувати розвиток (результат) перебігу подій.

Padlet

Для створення блогів (особистої сторінки у вигляді щоденника або журналу) як одного з різновидів соціального сервісу, що допомагають контактувати в мережі мовою, яку діти вивчають, можна скористатись сайтом www.blogger.com/start та використати вже готову форму.

Padlet — інтернет-сервіс для виконання індивідуальних і домашніх завдань. Особливість застосування цього виду соціального сервісу полягає у тому, що *Padlet* робить навчальний процес інтерактивним, а виконання домашнього завдання — цікавим. Крім того, учні за потреби завжди мають змогу звернутися до знайденого матеріалу, переглянути інформацію, підготовлену вчителем, якщо заняття довелося пропустити, переконатися в тому, що власноруч створений на уроці продукт діє та може стати у пригоді решті учнів.

Padlet — мережний сервіс для створення електронної стіни. Сервіс, який дає змогу працювати дистанційно як з учнями, так і з колегами, упроваджувати елементи дистанційного й перевернутого навчання. Форми роботи можуть бути груповими та індивідуальними, на уроках і в позаурочний час.

Формувати навчальні компетентності на різних уроках, використовуючи сервіс *Padlet*, можна завдяки пошуку й додавання учнями додаткової інформації (музичне й фотооформлення, історичний чи біографічний коментар), створенню проектів, розробленню й виконанню вебквестів, мовно-літературних флешмобів, атмосферних (уявлення, настроїв, емоційне навантаження) та розповідних буктрейлерів, обговоренню питань. При цьому мету уроку формулюють через діяльність учнів. Головне — слід пам'ятати, що навчання для учнів має бути цікавим, а технології — простими.

Цей сервіс дає змогу легко та швидко переходити від одного сервісу до іншого. Також користувач отримує можливість поділитись будь-яким цікавим матеріалом зі своїми друзями, адже повідомлення можна редагувати й переміщувати по стіні.

Можливості сервісу *Padlet*

Доступність	Віртуальна стіна <i>Padlet</i> — безкоштовний веб-ресурс. Для роботи з ним реєстрація не обов'язкова
Легкість	На головній сторінці користувач створює порожню сторінку білого кольору (тому це нагадує стіну), яку можна заповнювати повідомленнями. Додати текстове повідомлення дуже просто: необхідно лише двічі натиснути мишею на стіну
Мульти-медійність	До повідомлень можна додавати різноманітний контент: відео, аудіо, фото, файли <i>Word, Adobe, Exel, PowerPoint</i> , будь-які посилання на інші ресурси, наприклад: диск <i>Google</i> — хмарне сховище, що дозволяє користувачам зберігати свої дані на серверах у хмарах та ділитися ними з іншими користувачами хмар в інтернеті; <i>Slidely</i> — простий у використанні онлайн-редактор слайд-шоу, який дає користувачам змогу за декілька хвилин створити слайд-шоу в поєднанні з музикою, щоб поділитися ним в інтернеті; <i>LearningApps</i> — соціальний сервіс для створення інтерактивних вправ з мови й літератури; <i>Cacoo</i> — сервіс, який дозволяє працювати над одним завданням кільком учням водночас; <i>Dipity</i> — дає змогу створити стрічку часу, щоб скласти історію розвитку якоїсь події чи біографію особистості; <i>Tagxedo</i> — корисний для розроблення завдань з формування понятійного апарату. Ключові слова будь-якої мовної теми являють собою поодинокі слова, і важливість кожного з них позначено розміром шрифту або кольором для швидкого сприйняття; <i>Tagul</i> — за його допомогою можна візуалізувати текст у вигляді хмари слів, що дає змогу краще запам'ятовувати поняття, упізнавати пари (антонімічні, синонімічні); <i>Thinglink</i> — для створення інтерактивних картинок, плакатів; <i>Prezi</i> — інструмент для створення інтерактивної презентації
Одночасність	Одночасно на стіні можуть створювати повідомлення кілька користувачів. Активність учасників миттєво відображується на стіні — користувачі з моніторів можуть спостерігати, як додаються повідомлення
Приватність	Ви можете налаштувати можливість редагувати стіну іншим користувачам, дозволити повний доступ, поставити пароль або запросити користувачів через <i>e-mail</i>
Мобільність	<i>Padlet</i> працює на всіх пристроях — мобільних, планшетах, нетбуках
Інтерфейс	Яскраві фонові зображення, які легко змінити у налаштуваннях стіни
Узгодженість	Стіну <i>Padlet</i> можна вбудувати у блог, сайт, на будь-який ресурс, де можна застосувати <i>html</i> -код

ПІСЛЯМОВА

Пам'ятайте, що ви не тільки сховище живих знань, не лише фахівець, який уміє передати інтелектуальне багатство людства молодому поколінню, запалити в його душі вогник допитливості, любові до знань. Ви — один зі скульпторів, який творить людину майбутнього.

В. О. Сухомлинський

Входження України до європейського та світового освітнього простору вимагає модернізації змісту освіти в контексті її відповідності сучасним потребам. Передусім вагомим значення набуває середня освіта — центральна ланка в освітній системі будь-якої країни й запорука успішного здобуття освіти наступних рівнів та самоосвіти впродовж усього життя.

Україна тільки стає на цей шлях, а реформа середньої освіти — реформа, орієнтована на те, щоб випустити зі школи всебічно розвинену, здатну до критичного мислення цілісну особистість, патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ і вчитися впродовж життя, а отже — компетентісно сформованого фахівця, — сьогодні на порядку денному.

Формування ключових освітніх компетентностей — вимога сучасності, якщо ж шкільна освіта не відповідає на сучасні виклики, це завдає збитків практично в усіх сферах суспільного життя.

Сучасний компетентнісний підхід в освіті — це ще й упровадження нових методик викладання, зміна формату спілкування учнів, учителів і батьків, упровадження проектної роботи та навчання через діяльність.

Однак, зміни, що стосуються середньої освіти, також вимагають від наших педагогів більше сил, більше енергії для саморозвитку й навчання. Важлива роль у перетворенні нової української школи належить учителеві, адже він — той кластер, який об'єднає українську освіту в період реформування. Учителі важливі, і ми маємо про це говорити.

Підсумовуючи сказане вище, можна дійти висновку, що урок — це центр, довкола якого обертаються й до якого повертаються всі думки та дії вчителя. Готуючись до уроку, педагог має пам'ятати: дуже важливими є інтерес і захопленість самого вчителя, його готовність дивувати й самому дивуватися. «Щоб запалити, потрібно горіти», а запалюють сумлінна та всебічна підготовленість до уроку, емоційна щедрість учителя, його захопленість.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГАМ

*Відсутність у вчителя почуття гумору
споруджує стіну взаємного непорозуміння:
учитель не розуміє дітей,
діти не розуміють учителя.
Усвідомлення того, що діти
тебе не розуміють, дратує,
і це роздратування — той стан, із якого
вчитель часто не знаходить виходу.*

В. О. Сухомлинський

У цьому розділі ми наводимо найкорисніші пам'ятки на всі випадки вчительської діяльності — своєрідну «настільну книгу педагога», певну «наочність» у плакатному дусі. Скориставшись нашими настановами, будь-який педагог почуватиметься впевненішим, умотивовуватиме себе на ефективну й захопливу діяльність — учителювання.

Для розв'язання завдань компетентнісної освіти вчитель має керуватися наведеними далі правилами — незалежно від стажу роботи, фахової категорії або технології, яку він використовує у своїй роботі.

Психологи довели, що будь-хто з нас здатний досить точно себе оцінити, а отже — визначити, що необхідно в собі змінити, здолати, розвинути. Маємо зазначити, що це можливо тільки тоді, коли сам педагог здатний до певного самоаналізу. Саме самоаналіз є одним із засобів педагогічного самовдосконалення, адже аналізуючи використані методи навчання й зіставляючи їх, учитель обирає найефективніші, які надалі вдосконалює. Самоаналіз уроку допомагає педагогові опанувати більш високий рівень майстерності, підвищити результативність своєї праці.

Самоаналіз учителем компетентнісного уроку допоможе:

- краще усвідомити систему своєї роботи;
- швидше опанувати на практиці методику обрання й обґрунтування оптимального варіанту навчання;
- стати психологічно захищеним, упевненим у собі;
- поліпшити якість планування наступних уроків;
- стимулювати розвиток свого творчого мислення та своєї діяльності.

Аналізуючи свій компетентнісний урок, учитель має звернути увагу на:

- тип уроку (місце уроку в темі);
- компоненти навчальної діяльності (мотивація, реалізація запланованого, оптимальна структура уроку, раціональне використання форм і методів, принципів навчання, мовленнєва культура вчителя й учнів, результативність, дисципліна);
- зовнішню організацію уроку (своєчасні початок і завершення, організація робочого місця, своєчасність записів до щоденників, гнучка система оцінювання);
- форму організації навчального процесу (фронтальна, групова, індивідуальна);
- дотримання санітарно-гігієнічних умов праці й навчання;

- загальні методи навчання (монологічний, демонстраційний, діалогічний, евристичний, пошуковий, творчий, алгоритмічний, програмовий тощо);
- методи викладення матеріалу вчителем (інструктивний, інформаційний, пояснювальний, стимулювально-інструктивний, спонукальний тощо);
- методи роботи учнів на уроці (виконавський, реконструктивний, частково-пошуковий, пошуковий, творчий);
- принципи навчання (науковість, доступність, наочність, проблемність, самостійність, систематичність, послідовність, диференціація, інтеграція, усвідомленість, проблемно-альтернативний);
- формування компетентностей (здоров'язбережувальна, загальнокультурна (комунікативна), соціально-трудова, інформаційна, уміння вчитися);
- засоби навчання (наочність; книжки; схеми; медіазасоби; ілюстрації, макети, муляжі).

Схеми самоаналізу уроків

Схема самоаналізу уроку № 1

- 1 Чи відповідає мій урок програмі?
- 2 Чи правильно визначено та розв'язано під час уроку навчальні, виховні й розвивальні завдання?
- 3 Чи оптимально визначено зміст уроку, чи відповідає він завданням?
- 4 Що було основним, найсуттєвішим?
Чи акцентовано увагу учнів на вивченні цього найсуттєвішого?
- 5 Чи вдало визначено структуру уроку? Чи організовано на уроці роботу з формування основних умінь, навичок, інтересів учнів? Наскільки вдало чи невдало встановлено внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки?
- 6 Які методи й засоби навчання використано? Чи вдало їх обрано й поєднано?
- 7 Які форми навчання (масові, групові, індивідуальні) домінували?
Чи вдало їх обрано й поєднано?
- 8 Чи об'єктивно й відповідно до норм оцінено знання учнів?
- 9 Чи правильно здійснено інструктаж, визначено обсяг та складність домашнього завдання?
Чи воно диференційоване?
- 10 Що було зайвим у моїй діяльності та в діях учнів?

1

Загальна структура уроку. Основна дидактична мета уроку: його місце в системі уроків з теми, основні моменти уроку, дозування часу, дотримання основних вимог щодо оформлення уроку, використання часу на уроці.

2

Реалізація основної дидактичної мети уроку. Виконання вимог програми; співвідношення матеріалу, поясненого на уроці та запропонованого для самостійної роботи; організація сприйняття, уваги, пізнавального інтересу; організація первинного закріплення матеріалу; перевірка якості знань; використання розділу й програм, вимоги до знань; опитування учнів.

3

Розвивальний аспект уроку. Залучення учнів до здійснення основних розумових операцій, подолання помірних труднощів, розвиток пізнавальної самостійності й послідовності, науковості, міцності знань.

4

Дотримання основних принципів дидактики. Принцип наочності, свідомості й активності в роботі вчителя та учнів, доступності й помірності, систематичності й послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою, міцності знань.

5

Методи навчання. Методи введення нового матеріалу, закріплення й вироблення вмінь і навичок, контролю; відповідність методів загальної спрямованості навчання дидактичній меті; залежність обраних методів навчання від матеріального забезпечення навчального процесу.

6

Виховний аспект уроку. Використання виховних можливостей змісту навчального матеріалу, формування світогляду, зв'язок із життям, виховання сумлінного ставлення до праці, навчання, використання виховної можливості оцінки, виховний вплив особистості вчителя.

7

Учитель на уроці. Підготовка до уроку, роль конспекту, види діяльності на уроці, контакт із класом, індивідуальний підхід до учнів, значення предмета, захопленість ним, зовнішній вигляд педагога.

8

Робота учнів на уроці. Підготовка учнів до уроку, активність на різних етапах уроку, види діяльності, культура мовлення, дисципліна, ставлення до предмета, динаміка працездатності, моменти найвищої активності, зниження працездатності та причини цього, рівень сформованості вміння вчитися.

9

Гігієнічні умови уроку. Приміщення, його основна оснащеність, меблі, дотримання принципу розташування, розклад на день, вплив гігієнічних умов на динаміку працездатності на уроці.

Характеристика класу:

- структура міжособистісних взаємин (лідери, аутсайдери; наявність угруповань, їхній склад, взаємодія структур особистих взаємин та організаційної структури класу);
- характеристика вад біологічного розвитку учнів (дефекти зору, слуху; соматичні захворювання; особливості вищої нервової системи (надмірна загальмованість або збудливість); патологічні відхилення);
- характеристика дефектів психічного розвитку (слабкий розвиток інтелектуальної сфери членів учнівського колективу; слабкий розвиток вольової сфери окремих учнів; слабкий розвиток емоційної сфери особистості), характеристика розвитку психічних якостей (відсутність пізнавального інтересу, потреби в знаннях, налаштування на навчання; недоліки у ставленні особистості до себе, учителя, родини, колективу);
- аналізування недоліків підготовленості учнів класу (прогалини у фактичних знаннях та вміннях; проблеми в навичках навчальної праці; погані звички й культура поведінки);
- аналізування недоліків дидактичних і виховних впливів школи, родини, однолітків, позашкільного середовища (звісно, зовсім не обов'язково під час кожного самоаналізу уроку настільки вичерпно характеризувати клас, у якому відбувався урок; однак аналіз уроку вчителем відрізняється від аналізу того самого уроку будь-яким керівником тим, що вчительський аналіз зорієнтований не тільки на конкретний клас, а й на конкретних учнів).

1

Зовнішні зв'язки уроку: місце й роль цього уроку в досліджуваній темі; характер зв'язку уроку з попередніми й наступними уроками.

2

Триєдина мета уроку з опорою на характеристику класу: чого слід досягти в знаннях і вміннях відповідно до специфіки учнівського колективу; який виховний вплив застосувати до учнів; які якості почати (продовжити, завершити) розвивати.

3

Задум уроку (план): яким є зміст навчального матеріалу; як учні засвоюватимуть його (найвдаліші методи навчання й форми організації пізнавальної діяльності); яку частину матеріалу діти можуть опанувати самостійно; яка частину матеріалу вимагає допомоги вчителя під час вивчення; що необхідно добре запам'ятати, а що використовувати тільки як ілюстрацію; що з раніше вивченого необхідно повторити та на що спертися під час засвоєння нового; як закріпити вивчене; що буде цікавим і легким, а що складним; у який спосіб досягнути виховної та розвивальної мети.

4

Будова уроку з урахуванням його задуму: характеристика етапів уроку, виокремлення навчально-виховних моментів, що найбільш позитивно або негативно вплинули на перебіг уроку, на формування кінцевого результату.

5

Структурний аспект: докладний аналіз етапів, які, на думку вчителя, найсильніше позитивно або негативно вплинули на формування кінцевого результату уроку; аналіз відповідності в межах цих моментів завдань, змісту, методів і форм.

6

Функціональний аспект: наскільки структура уроку відповідає поставленій меті, задуму уроку, можливостям класного колективу; вдалі й невдалі моменти діяльності вчителя й учнів, відповідність стилю взаємин учителя й учнів успішному формуванню кінцевого результату уроку.

7

Кінцевий результат уроку: оцінювання якості знань, умінь і навичок, отриманих учнями на уроці; визначення розбіжності між поставленими завданнями й реальним кінцевим результатом уроку; причини цієї розбіжності; оцінювання досягнення виховних та розвивальних завдань уроку; висновки та самооцінювання уроку.

8

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бібік Н. М.* Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики // за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К. І. С., 2004.
2. *Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В.* Компетентнісна освіта — від теорії до практики. — К. : Плетяда, 2005.
3. *Боганець Н. П.* Інтерактивні технології на уроках біології та в позаурочній діяльності / Н. П. Боганець // Біологія : наук.-метод. журн. — 2006. — № 17–18. — С. 31–34.
4. *Богданова О. К.* Інноваційні підходи до викладання біології : навч. посіб / О. К. Богданова. — Х. : Основа, 2003.
5. *Войтенко Т. Н.* Застосування інтерактивних технологій на уроках біології / Т. Н. Войтенко // Біологія. Шкільний світ : газ. для вчителів біології. — 2009.
6. *Голодюк Л.* Як навчити учнів спілкуватися на уроці // Рідна школа. — 2001. — № 9.
7. *Гузев В. В.* Образовательная технология: от приема до философии. — М. : Сентябрь, 1996.
8. *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології. — К. : Академвидав, 2004.
9. *Дубасенюк О. А.* Концептуальні положення теоретичної професійної діяльності / О. А. Дубасенюк // Педагогіка і психологія. — 1994. — № 4. — С. 94–97.
10. *Заблоцька О. С.* Компетентність, кваліфікація, компетенція як ключові категорії компетентнісної парадигми вищої освіти / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2008. — № 39. — С. 52–56.
11. *Исаева Т. Е.* Классификация профессионально-личностных компетенций вузовского преподавателя / Т. Е. Исаева // Педагогика. — 2006. — № 9. — С. 55–60.
12. *Іванов Д. А.* Компетенції і компетентнісний підхід в сучасній освіті // За вуч. Управління сучасною школою. — 2008. — № 1. — С. 4–24.
13. *Іванова С. В.* Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організація її вдосконалення в закладі післядипломної освіти / С. В. Іванова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2008. — Вип. 42. — С. 106–110. — (Серія «Педагогічні науки»).
14. *Інтерактивні методи навчання у підготовці спеціалістів для банківської системи України : зб. наук. праць.* — Суми ; Х., 2001.
15. *Кондратюк В. Л., Волос М. М., Бабин І. І.* Основні тенденції розвитку систем освіти та освітніх технологій у світовій педагогічній практиці // Відкритий урок. — 2002. — № 5–6.
16. *Крамаренко С. Г.* Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. — 2002. — № 5–6.
17. *Куцінко О. Г.* Професійний довідник учителя літератури. — Х. : Основа, 2012.
18. *Макаренко В. М.* Технологія формування та розвитку критичного мислення // Математика в школах України. — 2007. — № 26.
19. *Мехх А.* Формування літературних компетенцій за допомогою інформаційних технологій та інтернет-ресурсів / А. Мехх // Дивослово. — 2009. — № 6. — С. 15–16.
20. *Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т.* Сучасні педагогічні технології. — К., 2000.

21. *Овчарук О. В.* Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. — К. : К. І. С., 2004.
22. *Патаракин Е. Д.* Социальные сервисы Веб 2.0 в помощь учителю : уч.-метод. пособ. / Е. Д. Патаракин. — [2-е изд.]. — М. : Интуит.ру, 2007.
23. *Пометун О. І.* Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи /// за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К. І. С., 2004. — С. 66–72. — (Бібліотека з освітньої політики).
24. *Пометун О. І. та ін.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : навч.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко / за ред. О. І. Пометун. — К. : А. С. К., 2004.
25. *Пометун О. І.* Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. — 2005. — № 23. — С. 18–20.
26. *Приходько Н. Г.* Технологія mind mapping у викладанні іноземних мов / Н. Г. Приходько // зб. наук.-метод. конф. — 2014. — С. 37–39.
27. *Розвиток життєвих компетентностей на уроках української мови* / упоряд. Л. В. Бутрин. — Тернопіль—Харків : Ранок, 2011. — 144 с. — (Серія «Розвиток життєвих компетентностей»).
28. *Селевко Г. К.* Энциклопедия образовательных технологий. — В 2 т. — Т. 1. — М. : Народное образование, 2005.
29. *Сиротенко Г. О.* Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. — Х. : Основа, 2003.
30. *Слаква О. М.* Компетентісно зорієнтований підхід до навчання на уроках української мови і літератури : навч.-метод. посіб. / О. М. Слаква. — Біла Церква, 2016.
31. *Фасоля А. М.* Особистісно-зорієнтоване навчання: дидактичний аспект // Українська мова і література. — 2003. — № 48.
32. *Фасоля А. М.* Урок в умовах особистісно зорієнтованого навчання // Українська мова і література. — 2003. — № 46.
33. *Хміль Н., Дяченко С.* Соціальний сервіс Padlet як елемент педагогічної діяльності / Н. Хміль, С. Дяченко // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. — 2014. — № 2. — С. 24–30.
34. *Хуторской А. В.* Компетентностный подход в обучении : науч.-метод. пособ. — М. : Изд-во «Эйдос» ; Изд-во Инст-та образования человека, 2013.
35. *Хуторской А. В.* Современная дидактика : учебник для вузов. — СПб. : Питер, 2001.
36. *Шапошников К. В.* Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / К. В. Шапошников. — Йошкар-Ола, 2006.
37. *Шишов С. Е., Агапов И. Г.* Компетентностный подход к образованию: прихоть или необходимость // Стандарты и мониторинг в образовании. — 2002. — № 2. — С. 58–62.
38. *Шубинский В. С.* Людина як ціль виховання // Педагогіка. — 1992. — № 3–4. — С. 37–43.

Інтернет-ресурси

- *Закон України «Про освіту»* від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2149-19>.
- *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 (зі змінами, внесеними Постановою КМУ від 07.08.2013 р. № 538) [Електронний ресурс].* — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

- *Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>.
- *Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян // заг. ред. М. Грищенка.* — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczercziya.html12>.
- *Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18.12.2006 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_975.
- *Реформа загальної середньої освіти: Нова українська школа* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-\(2\).pdf](http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202017/04/03/newschool-presentation-new-30-03-2017-(2).pdf).
- *Василенко Т.* Mind maps — опыт использования [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.improvement.ru/>.
- *Використання інтерактивних методів на уроках з англійської мови* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-212485.html>.
- *Використання проектної методики на заняттях* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://interconf.fl.kpi.ua/ru/node/1203>.
- *Гончаренко Л. М., Костенко О. І.* Використання ІКТ для підвищення якості навчання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/27861/.
- *Дишлева С.* Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/6804/>.
- *International Standard Classification of Education. ISCED 2011.* — Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>.
- *Інтерактивні методи навчання на уроках англійської мови* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=467107>.
- *Ключова компетентність* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ключова_компетентність.
- *Національна рамка кваліфікацій. Додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341.* — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
- *Омельченко Т. Г.* Використання соціальних сервісів Веб 2.0 для проектування інформаційних систем [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals|ITZN|em12|content|090tgsio.htm>.
- *Особенности перевода* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mindmap.ru/stat/perevod.htm>.
- *Приклади інтелектуальних карт* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://studopedia.ru/18_4998_prikladi-intelektualnih-kart.html.
- *Сучасний урок у контексті компетентнісного підходу* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.google.com.ua/search?q=Сучасний+урок+у+контексті+компетентнісного+підходу&oq=Сучасний+урок+у+контексті+компетентнісного+підходу&gs_l=psy-ab.3..0.1918.1918.0.3403.1.1.0.0.0.124.124.0j1.1.0...0...1.1.64.psy-ab..0.1.121...0.sBxvUu16vWA.
- *Техніка інтелектуальних карт (mind mapping) для організації думок і не тільки* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://world-ny.com/mind-mapping-technique/>.

Код	Ціна
НФМ004	85,00

Навчальне видання

Серія «Нові формати освіти»

ДМИТРЕНКО Катерина Анатоліївна,
КОНОВАЛОВА Марина Валентинівна,
СЕМІВОЛОС Олена Павлівна,
БЕКЕТОВА Світлана Володимирівна

ЗВИЧАЙНІ ФОРМИ РОБОТИ — НОВИЙ ПІДХІД: РОЗВИВАЄМО КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Головний редактор *Коновалова М. В.*
Відповідальний за видання *Афанасенко Ю. М.*
Технічний редактор *Островський Є. С.*
Коректор *Журенко О. М.*

Підп. до друку 13.12.2017. Формат 84×108/16. Папір офсет.
Гарн. Шкільна. Ум. друк. арк. 12,6. Зам. № 17-12/13-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»». 61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66.
Тел. (057) 717-99-30 e-mail: office@osnova.com.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5216 від 22.09.2016 р.

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»
м. Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. +38(057)703-12-21
www.triada-pack.com, email: sale@triada.kharkov.ua
ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)